

A

CSIKSOMLYÓI

RÓM. KATH. FŐGYMNASIMUM

ÉRTESITŐJE

AZ 1899—900. TANÉVRŐL.

KÖZLI:

BÁNDI VAZUL,

IGAZGATÓ.

CSIK-SZEREDÁBAN

NYOMATOTT GYÖRGYJAKAB MÁRTON UTÓDÁNÁL

1900.

A

C S I K S O M L Y Ó I
RÓM. KATH. FŐGYMNASIUM
ÉRTESITŐJE
AZ 1899–900. TANÉVRŐL.

KÖZLI:

BÁNDI VÁZUL,
IGAZGATÓ.

CSIK-SZEREDÁBAN
NYOMATOTT GYÖRGYJAKAB MÁRTON UTÓDÁNÁL
1900.

**NÉPKÖLTÉSI GYÜJTEMÉNYEINK
TÖRTÉNETE ÉS ÉRTÉKE.**

IRTA

Dr. WASYLKIEWICZ VIKTOR.

BEVEZETÉS.

Egy mesés, búbajos világba akarom vezetni az olvasót, hol vitéz leventék csudaszép tündérekért és csillagos homlokú királykisasszonyokért szörnyűséges sárkányokkal viaskodnak, hol a szív érzései zengő dalban olvadnak fel, s az édes-bús, vagy vidám és pajkos nóták versenyt feleselnek a madarak csattogásával, hol tiszta a levegő s a zugó patak, ragyogó a szín, úde az emberszív s a hangulat: a népköltészet világába.

E világnak, szép Tündérországnak lakóit a nép alkotja, mely ma csak egy része a nemzetnek, bár hajdanán az egész nemzet vala az.

Volt idő, mikor ugyanaz a nyelv hangzott mindnyája ajkáról, mikor a biborpalástos fejedelmet is, az egyszerű pásztort is ugyanaz a dal lelkesítette, mikor a történetíró tanúsága szerint: „A magyar nyelv még egyformán folydogált a parasztnak és az urnak szájából”.

Ez az idő rég letűnt. Idő multával az egész nemzet testéből kivált egy kisebb rész, mely eszmevilágát magasabb körökben kereste és találta és lett belőle a művelt osztály. A nagyobb rész megmaradt annak a mi volt, megmaradt életdús őstalajnak, mely gazdagon termette s termi ma is egyszerű, szép virágait, a népköltészet úde virágait.

Népköltészetünk gazdag tárházába van egymásra halmozva népünk gondolat — és — érzelem — világának jóformán minden mozzanata, jellemének minden vonása. A dalokban szinte halljuk a népnek szívdobogását, a népmondákban a nemzet hagyománya, a közmondásokban, és találós mesékben eredeti észjárása, életfilosofiája és nevelési elve nyilatkozik meg; a népmesékből megtanulhatjuk, hogy milyen a hite, milyen a szokása és minők az erkölcsi törvényei, szóval: a népköltészet tükör, melyben tisztán látjuk a nép anyagi és lelki életének képét.

Sajátságos, hogy meglehetősen későn ébredtek mindennek tudtára, s az országnak minden részében ezernyi rejtett zúgában elszort virágok összegyűjtésére jó ideig egyetlen hivatott ember sem vállalkozott. Pedig volt mit összegyűjteni, mert olyan dalos nemzet mint a magyar nem élhetett dal nélkül. Hisz dalos nemzet volt a magyar. Ambros zenetörténész bebizonyítja, hogy a hegedűt a magyaroktól vette át a többi nemzet. Anonymus Árpádnak Etelvárába való bevonulását így festi: *„A kobzok és sípok minden zengései és édes hangjai, a joculatorok mindenféle énekeivel zengnek vala előttük“*. „Egyes szájról-szájra felkapott sorok sejtetik, — mondja Thaly Kálmán, — hogy harcok őseink énekelve mentek a csatába, dalban lelt hangot diadalmaik öröme, dal enyhíté bujdosásaikat, s dal adott balzsamot a nehéz időkben a honfiak vérző szívére“. A magyar zenetörténelem bizonyossága szerint pedig soha magyar dallam nem keletkezett szöveg nélkül; a zene mindig csak kísérője vala a szóbeli költészetnek.

Fájdalom, a pogány magyarok költészetéből egyetlen sornyi irott emlék sem maradt fenn számunkra, hiszen ama korban a politikai és vallási ujjászületés korszakában a kereszténység, élén a papsággal, irtó háhorut üzent még a legegyszerűbb dálnak is, mely pogány szívből fakadt s melyet pogány ajk zengett. Az új hit apostolainak céljai vala a pogányság kiirtása, s e célt csakis a pogány magyar költészet teljes kiirtásának árán érheték el.

Nagy, áldásos, világtörténelmi jelentőségű munkát végzett a kereszténység, de az ősi magyar költészetnek megölője volt.

S míg a pogány magyarok költészetének, rejtett zúgokban, berkekben titokban, remegve zenget szent és vidám dalainak, meséinek nyoma veszett az üldözések hosszú hadjáratában, szép lassan egy másik népköltészet kezdi virágait, bontogatni, mely a legendák, zsoltárok és hymnuszok komoly, imádságos akkordjai mellett, vidám, sőt néha pajkos hurokba is belekapott.

A nagy Mátyás király egyénisége egész népköltészetet teremtett; bizonyítja az a sok adoma, mely az ő nevéhez fűződik.

Mert azok az adomák nem mind valóban megtörtént események, hiszen azok közül több más nemzetek mondaalkotásaiban is megvan. P. o. a „*Róka fogta csuka*“ a Pfaff von Kahlenberg című német anekdotában is felfedezhető, a cinkotai kántorról szóló adoma pedig igen sok változatban és több népnél.

Csak hogy a vallásos elfogultság, mindenesetre jó szándékból, de vakon tovább folytatta üldöző politikáját.

Megtámadta a jó hegedősöket, ezeket a szeretreméltó magyar troubadurokat, kiknek jó kedv vala a kenyerők, költészet a hitvallások.

Irott adataink vannak arra, hogy mennyire lenézte, bűnösnek tartotta az uralkodó papi osztály a világi költészet termékeit, sőt magát a költőt is. A Virginia Kódex egyik lapján olvashatjuk a következő jellemző szavakat: „*Hallomásbun vétkeztem, mert örömet halottam a vigságokat és énekmondásokat*“. Még a XVI-ik században is azt fejteti egy predikáció, *hogy a hegedős nem méltó az Ur testére*. Valószínű, hogy ők maguk is rászolgáltak e megvetésre. Legalább ezt sejteti a bornak szertelen szeretete. Közmondás is van róluk, mit Baranyai D. János őrzött meg „Adigium“-ában: „Ritkán vagyon az hegedősben bornemissza“. Tinódi maga is megvallja: „Lantosok is hegedősök, kiknek bor lelkök, csak borért is elzörgetnek néha szegényök“ Illosvai S. Péternél is találunk ilyen dolgot: „Több kérdések más napra haladjanak, ma a versszerzőnek innya adjanak, hegedősök szomjuhon ne maradjanak“. Adataink vannak rá, hogy előadásuk tréfás, pajkos, dévaj, gyakran ledér hangú volt.

A rájuk szabott büntetés, a teljes megvetés mégis igen kegyetlen vala. Hogyne lett volna kegyetlen mikor p. o. Vásárhelyi Gergely „Catechismus“-ában a kocsisokkal és hajdukkal egy sorban említi őket? Épen úgy mint Regensburgi Berthold az emberek legutolsóinak mondja a német hegedősöket.

S míg a két tábor katolikus és protestáns háborút folytattak egymással, csodálatos, hogy a világias költészet ádáz üldözésében megegyeztek, sőt valósággal vetekedtek egymással. Ime, a bizonyosság. Bornemisza Péter: „Negyedik

része az evangéliumokból és az epistolákból való tanúságoknak“ című könyvében ezeket írja: „ immár csak mind hazugságnac halgatására és hitságos mulatságra vágyódnak mindennek fülei. Tisztátalan és faytalan beszédnek halgatására, hazug és álnok tanácokra, hamis és eretnek tanyításra, rágalmazoc, gyalázoc, fondorloc sugarlásira, trágár és penészes czuffságra, bába beszédre *álnokul költött fabulákra, Király fia Kis Miklosrol, poetac óriásiról, apolloniusrol és egyéb hitságról, virág és szerelem énekec halgatására, Lant, Sip, Dob, Trombita hangyara és temény ezer czaczogásokra*“.

Ime a kor uralkodó hangulata, mely megölője volt a legrégibb és régi magyar költészetnek.

Volt azonban egy másik ok is, mely elhervasztotta legrégibb magyar költészetünk virágait. Erre az okra, a krónikások józanságára Arany János mutat rá: „Naiv eposzunkról“ című remek értekezésében, midőn e szavakat mondja: „ Azonban e józanság hátrányos vala népköltészetünk emlékeire, hátrányosabb talán mint maga a keresztény vallás terjesztése mert ez csak hitregéinknek izent háborát, míg a korai kritika dere hagyományos költészetünk virágait fonnyasztá el midőn a történetből számüzni akart minden regeszerút“.

Sajnálatos józanságuk dacára maradt még bennök, szerencsére, jókora naivság is. Bizonyosságul szolgál az Anonymus Prologusa. Elmondja, hogy ismert olyan népmondákat és historiás énekeket, melyek a magyar nép eredetéről regélnek, csakhogy ő mitsem ad az ilyen csácsogásokra „*Si gens Hungariae primordia suae generationis ex falsis fabulis rusticorum, vel e garullo cantu joculatorum audiret...*“

Önérzetes büszkeséggel megveti ezeket a csácsogásokat, csakhogy azok őt is megbabonázták, nem szabadulhatot a költészet bűvös hatása alól, mert majd néhány levéllel tovább így ír: „*Multis autem post temporibus transierunt in Europam... a cervo quidam ducti...*“ Hiába a józanság, maradt még lelkében naivítás, s fel nem ismerte azt a szinarany költészetet, mely a „*cervo quidam ducti*“ szók

alatt lappang. Ugyancsak ő azzal vádolja a hegedősöket, hogy a történetet meghamisítják és Tuhutum vezérről szólván mégis az ők énekét idézi.

S én megvagyok győződve, hogy e kettős, hatalmas ok dacára is lett volna mit összegyűjteni, hiszen csak maradt még itt-ott egy marék virág.

Volt is a XVI. században egy férfit, kinek egyéniségében megvolt a jó gyűjtő minden kelléke, vala egy felvilágosult fő és érző szív, kinek volt elég tudománya, szép érzéke meg bátorsága, hogy a katolikus és protestans tudósok, papok és iskola-mesterek elfogultságával szemben megvédelmezze a megvetett, istentelennek, bűnösnek kikiáltott virágéneket, s volt elég bátorsága a magyar nép poézisét szépség és fordulatosság dolgában egy nagy szent könyvvel, a bibliával egy sorba állítani. Sylvester Jánost értem, ki biblia fordításának előszavában elmondja, hogy a Szentírás tele van virágos, képes beszéddel, hogy Krisztus Urunk példázataihoz hozzá kell szoknia az embernek, majd e nagybecsű kijelentését teszi: „Könnyű kediglen hozzászokni a mű népünknek, mert nem idegen ennek az ilyen beszéd neme. Íl ilen beszéddel naponkid való szóllásában. Íl énekekben, kiváltképen az virág-ínekekben melyekben csudálhatja minden níp az magyar nípnek elméjének éles voltát az lelisben, mely nem egyéb, hanem magyar poezis“.

Óriási veszteség, hogy e nagy lélek nem ment egy lépéssel tovább s nem gyűjtötte össze a magasztalt néppoezis termékeit. Vagy tán összegyűjtötte, de elveszett. Így is, úgy is megsiratni való dolog.

Munkámat három főrésztre osztom. Az első részben népköltési gyűjteményeink időrendi történetét adom, a másodikban gyűjteményeink értékéről beszélek több fejezetben s végül a harmadik részben vázlatosan népköltészetünknek műköltőinkre való hatását mutatom ki.

I.

Népköltési gyűjteményeink rövid története.

Rendszeres népköltési gyűjteményeink sorozatát azon megjegyzéssel kezdem meg, hogy igyekeztem a chronologiai sorrendet lehetőleg pontosan megtartani s a gyűjteményeknek egymásra való hatását kimutatni.

Több eredeti szólásmódot, főkép közmondásokat találunk, melyek bizonyára a népköltés gyöngyei, Heltay Gáspárnak: „Kronika a magyarok dolgairól“ című művében. (Kolozsvár 1575).

Az első rendszeres magyar népköltési gyűjteményt azonban Decsi Jánosnak köszönhetjük. E gyűjtő nevét Joh. C. Decius Baroviusnak írta; családi neve Czimor volt, ezt Csimornak és Tzimornak, vezetéke neve származása helységéről Detsi később Décsi, ezt meg Decsynek írták. Baranyai elő nevét szintén különböző módon Baranyainak, majd Baranyainak, legtöbbször Baroniusnak írta.

Gyűjtésének címe így hangzik. „*Adagiorum graecolatino-ungaricorum chiliades quinque ex Des. Erasmo stb. stb.*“

Bartfae, excudebat Jacobus Klosz 1598.

Miként a könyvnek teljes címéből kitűnik, Baranyai előtt már idegen gyűjtések állottak és azoknak hatása alatt dolgozott.

Igy is derekas munkát végzett, hiszen nem fordítója a görög-latin közmondásoknak és képes szólamoknak, hanem hű, magyaros tolmácsolója.

Gyűjteményében közel 5000 közmondás van, melyek nyelv-tisztaság és szabatosság tekintetéből példányszerűek.

Hogy a tősgyökeres, magyaros népnyelvnek teljes birtokában volt, hogy a népnek gondolkodás-módját jól ismerte: fényesen igazolja az a tény, hogy közmondásaiban, azok sokféle fordulatában a magyar nép eredeti esze- és szavazárását hiven bemutatja.

Igen természetes, hogy nem sikerült minden egyes-idegen közmondásnak magyarossá tétele, de nem szabad elfelednünk, hogy a 300 év előtti magyar nyelvvel ez nem is sikerülhetett.

Sokkal több azonban gyűjteményében az olyan közmondás, mely találó, magyaros szólammal van kifejezve s ez arra enged következtetni, hogy e közmondások java-része már szélteben hosszában el volt a nép között terjedve.

Ime izlelőül egy-két példa annak bizonyítására, hogy milyen zamatos magyar nyelvünk volt már 300 évvel ezelőtt.

„Invita Minerva“ = „Természet ellen“.

„Incidit in fontem quam fecit“ = „A ki másnak vermet ás, maga esik bele“.

Megtörténik, hogy egyetlen szólammal nem elégszik meg, kettőt sőt többet is ad egy gondolat kifejezésére.

„Aunus procedit, non ager“ = „Mindennek üdeje vagy-on“ és „Nyárban aratnak nem télben“.

E becses gyűjteménynek értékét főkép a zamatos magyar szólamok adják meg, van ezenkívül még igen sok főkép szótani és alaktani szempontból becses oldala.

E bizonyára számos példányban megjelent könyvből Szabó Károly szerint csak két jó karban levő és négy darab megtépett, elcsonkított példány maradt reánk. Már 1766 körül is ritkaság számba mehetett. Bod Péter: „Magyar Athenás“-ában megemlékezik Baranyai D. Jánosról s elő is sorolja mindenik művének pontos címét ez egyetlen gyűjteménynek kivételével, melynek címét csak úgy találomra veti oda. Bizonyosan hallott róla valamit, hiszen megjegyzi, hogy igen szükséges és hasznos könyvecske, de valószínű, hogy soha sem látta, annál kevésbé olvasta.

Ha nem lett volna oly nagy ritkaság bizonyára ismerte volna, hiszen tudjuk, Bod Péter egyike volt kora legolvasottabb, legtudósabb férfiainak.

Baranyai D. Jánosnak örök hálával tartozik nemzete. Uttörő volt ő, már megtaposta azt az ösvényt, melyen tovább haladva követői sok kincset, virágot gyűjthettek. A történelmi hűség kedvéért megemlítem, hogy Baranyai D. János a találós meséket is melegen felkarolta, azokat az apró-cseprő, de szellemes művecskéket, melyek később jó sok ideig mostoha gyermekei valának a gyűjtőknek. A chro-

nologiai sorrendben a magyar biboros Cicero, Pázmány Péter következik, kinek minden művében, főkép a „Kalauz“-ban és az egyházi beszédekben igen gyakran találkozánk törülmetszett, zamatos közmondásokkal. Ezekkel akart is, tudott is hatni népre és művelt emberre egyaránt.

Talán öntudatlan gyűjtők valának Szency Molnár Albert, Zrinyi Miklós és Vásárhelyi Gergely. (Catechismus. Bécs 1617.) Benicky Péter aranykulcsos vitéznek „*Magyar rithmusok*“ című érdekes gyűjteménye következik, mely 1664-ben jelent meg Nagy-Szombaton. A könyvnek első része szép isteni dicséreteket és penitencia tartásra indító énekeket foglal magában, a második rész közönséges magyar példabeszédeket, szép oktatással. Gyűjteményének tehát főkép erkölestanitói célja volt. A könyv mindössze 250 darab közönséges magyar példabeszédet foglal magában és mivel valószínű, hogy Baranyai munkáját ő sem ismerte eredeti munkának mondhatjuk. Könyvének első kiadása elveszett, de azóta még sok, legalább is husz kiadást ért.

Megemlíthető még Teleki Mihály (Fejedelmi lélek. 1689) és Pápai Páriz Ferencnek a tudós tanárnak 1708-ban, Lőcsén megjelent szótára „*Dictionarum hungarico-latino et latino-hungaricum*“, melyben sok, bizonyára a néptől ellesett példabeszédet és közmondást találunk.

Az említettek után egy olyan gyűjtőről kell megemlékeznünk, ki nem is méltó e névre, nem méltó, mert Baranyai D. Jánosnak összegyűjtögetett kincseit elrabolta. Ő talán az első magyar plagizator. Kis-Vicay Péterről szól az ének, ki is az urnak 1713-ik esztendejében a következő gyűjteményt adta ki: „*Selectoria Adagia latino-hungarica. In gratiam et usum scholasticae juventutis collecta et in Alphabeti seriem concinnata, ac Superiorum Autoritate et jussu publice typis demantata: Studio et vigilantia Petri Kis-Vicay p. n. Eccl. Aug. Conf. Cassov. Nat. Hung. Past. Bartfae. Typis Civitatis. Anno 1713.*

Kis-Vicay Péter a maga könyvének előszavában, talán, hogy port hintsen az illetékesek szemébe a Benicky Péter gyűjteményire hivatkozik mint segítő munkálatra, pedig a mint tárgyilagos kritika ítélőszéke eldöntötte annak jóformán semmi hasznát sem vette.

Annál nagyobb hasznát vette azonban a Baranyai D. J. könyvének, hisz egész lapokat másolt le abból szóról-szóra és könyvének legalább is $\frac{1}{5}$ részét abból vette. Decsi munkájáról mélységesen hallgat; bizonyosan saját írói dicsősége érdekében.

Hangos szóval hirdeti még azt is, hogy övé a kezdet, az úttörés dicsősége.

Kis-Vicay nemesak idegen tollakkal ékeskedik, hanem igen sok esetben kiforgatja eredeti szépségéből a Decsi mondásait.

Íme néhány példa.

Decsi: „Ebugatás nem hallik mennyországban“.

Kis-Vicay: „Nem hallik *ebugatását* mennyországban“.

Decsi: „A ki másnak vermet ás, ő maga esik bele“.

Kis-Vicay: „Másnak vermet ásván magunk esőuk bele“.

Decsi: „Mennyi ember, annyi értelem“.

Kis-Vicay: „Minemű ember, annyi értelem“.

E szemernyi mutatóvány is hangos szóval hirdeti, hogy K.-Vicay nemesak értelem, izlés és érzék dolgában maradt messze mögötte Decsinek, hanem még csak a magyar nyelvet sem bírta teljesen.

Értelmetlen furcsaságok is fölös számmal hemzsegnék könyvében. P. o. „Hasnak teli voltán, örül fej lakásán, elme marad üresen“.

Vagy: „A ki egy időben sokat akar végbe vinni, hiában dolgoz“.

Feltűnő e sorokban az erőltetett rithmus. Nem lehetek e mondások a népnek mondásai, mert a nép csak az olyan rithmust, középrimet szereti és használja, mely mindig áttetsző, tiszta, összecsendülő, holott a Kis-Vicay rithmusai nagyon sértik a fület.

Hol az igazi népies rithmus e sorokban?

„Hasnak teli voltán
Örül fej látásán
Elme marad üresen“.

Vagy: „Hogyha tán kivel jól
Még érette megszól
Érdemesen nem fizet“.

Sajátságos, hogy Erdélyi János észrevette, hogy Kis-Vicay használta a Baranyai D. János könyvét, de azt nem vette észre, hogy az egész könyv silány utánzat. Annyira nem vette észre, hogy még dicsérte a közmondások tiszta, egyszerű formáját, tömör csattanós rövidségét.

Baranyai D. Jánosnak feledése, művének elkallódása okozta azt, hogy ez a lopott gyűjtemény a könyvpiaczon jó sokáig megállt s bitorlója betolakodott a hivatásos írók szentélyébe. Nem méltó oda, hanem méltó az, ki 300 évvel ezelőtt oly kiváló, uttörő művel gazdagította hazája népköltési irodalmát. Mikes Kelemen: „*Törökországi leveleiben*“ is találunk elszórt népköltési kincseket; az ő leveleit bizonyos népies zamatú humor jellemzi.

Ezek után Kovács Pál gyűjteménye következik. Könyve: „*Magyar példa és közmondások*“ címmel Győrött jelent meg 1794-ben. E könyvet tettem chronologiai sorrendben a Kis-Vicayé után, jöllehet van még néhány gyűjteményünk, mely előbb jelent meg, de e gyűjtemények mind egyébnek készültek és csak esetlegesen került azokba kevés számú népköltési adat.

A Kovács Pál könyve szinte negyedfél ezer közmondást tartalmaz. Nemcsak az egyszerű közmondásokat közli, hanem Rotterdamus Rázmán nyomán magyarázza is azokat, egyes fontosabbaknak értelmét adomákkal, történelmi példákkal világosítja meg.

E munkája annak idején nagyon népszerű volt s őt magát egy dicsőítő versben böles Salamonnak nevezték.

Az említettem, már korábban megjelent kisebb igényű gyűjtemények a következők: Kevés számú példabeszédet közölt a maga: „*Praseologia*“-jában Wagner Ferenc. (Nagy-Szombat, 1780). Ugyancsak példabeszédet közöl a: „*Magyar Helikonra vezérlő kalauz*“-ban Rajnis József, (Pozsony, 1781) és „*Magyar káté*“-jában Molnár Ferenc (Bécs, 1789).

Rajnis ezek között még a legtöbb közmondást és példabeszédet gyűjtötte, jöllehet neki sem vala maga a népköltési gyűjtés a célja, hanem a klasszikus vers forma jogsultságát akarta azokból bebizonyítani.

A „*Faludi Ferenc költeményes maradványai*“ című műben, melyet Révai Miklós adott ki Győrött 1786—87-ben a költő énekein és pásztor énekein kívül találunk egy „*Jegyzőkönyv*“ -et melynek következő fejezetei vannak

1. Magyar közmondások.
2. Szépen illő társigék.
3. Szép magyarázatok.
4. Ékes mondások.

Miként a „*Jegyzőkönyv*“ -nek felsorolt fejezetei is elárulják, Faludi is szeretettel gyűjtögette össze mindazt a mit a népköltészet termékének tartott. Az 1789—92-ig Pécely József szerkesztette első tudományos folyóiratunk a „*Minden Gyűjtemény*“ is közölt találós meséket és rejtett szokat. Igaz, ezek a rejtett szók esiszolt apró, versecskék voltak s többnyire Földi, Fejér és Édes tollából kerültek ki, de a tárgyat a népköltészet találós meséiből merítették.

Önálló gyűjteményke a Noszko Alajos: „*Virág szótár*“ -a mely Pesten jelent meg 1791-ben. Noszko betűrendbe veszi a fontosabb fogalmakat s egy csoportban közli valamely fogalomra vonatkozó összes közmondást és példabeszédet.

A jeles költőnek és nagy tudósnak Baróti Szabó Dávidnak szintén van egy népköltési gyűjteménye, melynek címe: „*Magyarország virági*“ (Komárom, 1803).

E könyv is mint az összes eddigi gyűjtemény, kizárólag közmondásokat és példabeszédeket tartalmaz.

Csokonai Vitéz Mihály is gyűjtött egy füzetke népköltési terméket, de a füzet, fájdalom, elveszett.

1804-ben jelent meg Budán Szirmay: „*Hungaria in parabolis sive Commentarii in adagio et dicteria Hungarorum. Editio altera, priore longe auctior et emendatior*“ című munkája. Valójában nem is népköltési gyűjtemény a könyv. Szerzője rámutat az egyes közmondások forrására s legtöbbször a történelemből, vagy a mondák és hagyományok világából meríti érveit. Erdélyi János kissé tulzott elragadtatással így jellemzi e könyvet: „Alig van könyv, mely deákul írva magyarabb volna, még Névtelen Jegyzőt sem véve ki“.

Tóth Béla pedig így szól: „Anonymus mellett a legmagyarabb munka, melyet valaha deákul irtak. Ez a vén könyvecske, a maga jámbor hiszekenységével, együgyű szöfejtéseivel, jóízű, de kevés hitelű anekdotáival a külföld nagy forrásainál is többet adott nekem; mert megszoktatott arra, hogy az ilyen történeti műnek tükröznie kell a magyar észjárást, a magyar jókedvet, ha bohóság és egy csöpp szabadszájuság árán is olykor“. Némely közmondásunkat egyenesen Szirmay kötö össze történeti életünkkel.

Pálócy Horváth Ádám nevét főkép dalai tették nevezetessé, ama dalai, melyekben a népdalok eleven hangját és egyszerű felfogását elég szerencsésen eltalálta, azonban az irodalomtörténet azt is tudja róla, hogy igen szívesen gyűjtögette a népköltési termékeket, főleg a tájszólásokat. „*Ő és uj mintegy ötödfélszáz énekek, ki magam csinál-mányja, ki másé*“ című 1813-ban megjelent könyvében a régibb magyar népköltészetnek igen sok gyöngyét közli. Beékelt saját versei is ezek hatása alatt készültek. E könyvön kívül Horváthnak még két kéziratos gyűjteményéről kell megemlékeznünk. Az egyik Rákócy kori kurucos énekeket és népdalokat tartalmaz, a másik közmondásokat és példabeszédeket. (1819).

Dugonics András, a tudós piarista nagy kedvvel és szeretettel gyűjtögette össze a népköltészet elszórt kincseit de ő is, mint eddigi elődei, sajátságos módon csak példabeszédeket és jeles mondásokat gyűjtött, holott bizonyosan volt az ő korában virágzó népdal, népmese, néprege költészet. Munkájának címe: „*Magyar példabeszédek és jeles mondások. Összeszedte és megvilágosította Dugonics András. Szeged 1820 két könyomatú arcképpel, P. Christomus által irt életrajzzal*“. Grün Orbán szegedi nyomdász kiadása. A két jókora kötet a gyűjtő 40 év derekas munkájának eredménye. Közmondásokon és példabeszédeken kívül a nép ajkáról ellesett hasonlatokkal 44 lapot tölt be s e tekintetben jóformán az első. Munkájának kiegészítéséül számos történeti és nyelvészeti jegyzetet csatol, melyek javarészt elfogadhatók, de vannak helylyel-közzel el nem fogadhatók is.

Könyvének felosztása bizony kissé fogyatékos, mert egy kalap alatt igen sokszor közöl egymással homlokegyenest ellenkező példabeszédeket és közmondásokat.

Ama sajátságos ténynek, hogy eddigelé egyetlen gyűjtőnk sem közölt sem népdalt sem népmesét, okát Gyulai Pál ott látja, hogy nyelvészeink és aesthetikusaink akkor még keveset foglalkoztak a népi elemmel s főkép a költők inkább elvalának foglalva régibb és újabb klasszikusok tanulmányozásával, mintsem kedvök és idejük lett volna a néptől is tanulni valamit, a közönség pedig nem azért vett könyvet, hogy azt olvassa belőle mit otthon a szolgálók és gyermekek csevegnek.

Két évvel a Dugonics könyvének megjelenése után egy érdekes gyűjtemény jelent meg Bécsben: „*Märchen der Magyaren*“ címmel, melynek összegyűjtője Gaál György vala, az Eszterházyak titkára.

Ime, magyar népköltési gyűjtemény német nyelven. Bár visszás dolog magyar népköltési gyűjteményt bármely idegen nyelven adni, hiszen azt a sok sajátos fordulatot, zamatos kifejezést, finom árnyalatot, subtitis nuanceot idegen nyelven hiven és természetesen visszaadni nem lehet, e gyűjteményt Ipolyi Arnold mégis a legjobbak egyikének mondja.

Miként az előszóból is kitűnik a mű szerzője a Grimm testvérek nagyszabású népköltészeti gyűjteményének hatása alatt áll. Egyik főérdeme, hogy a mondai alapot méltánylólág emeli ki. E mű magyar fordítását 1856, 57, 58-ban adták ki Pesten Toldy Ferenc és Kazinczy Gábor.

Ugyancsak német nyelvű gyűjtéssel gazdagította a népköltési irodalmat Majláth János gróf is, ki: „*Ungarische Sagen und Märchen*“ címmel 1825-ben Stuttgartban egy mese és monda gyűjteményt adott ki. E gyűjteményét 1837-ben új adatokkal gazdagította és Stuttgartban, majd Tübingiában újra kiadta. Magyarra Kazinczy Ferenc fordította, e fordítás azonban csak 1864-ben látott napvilágot Kazinczy Gábor kiadásában (összesen 6 mesét tartalmaz).

Rudnyánszky Alajos báró is több rendbeli német nyelvű gyűjteménnyel lépett a nyilvánosság elé. Első műve a Hor-mayerrel együtt szerkesztett: „*Taschenbuch für vaterlän-*

dische Geschichte“ 1824-ben jelent meg. E gyűjteménynek egyik-másik darabját 1832—34-ben Nyitske Alajos Szebényi Pál lefordították. Másik műve: *„Erzählungen, Sagen und Legenden aus der Vorzeit Ungarns“*, 1829, Pest. Gyűjteménye jó részét szláv népregék és mondák teszik, melyeket felvidéki utazása alkalmával gyűjtögetett. Rudnyánszky-nak e gyűjteményéből vette át Arany János a „Katalin“ című költői elbeszélésnek tárgyát.

Pulszky Ferenc is adott ki több regét és mondát, előbb az „Athenaeum“-ban (1840), majd az „Emlény“-ben. Ballagi Mór pedig 1850-ben adott ki egy közmondás és szójárás gyűjteményt.

Ez időtől kezdve nagyobb lett a buzgóság s a népköltészet kincseinek összegyűjtése szélesebb mederben indult meg. Nemsokára már nem csak egyes emberek kutatnak, hanem sok lelkes gyűjtő indul meg az egész vonalon és köt szép csokrot az üde virágokból, nemsokára már nagytekintélyű társulatok veszik pártfogásukba a népköltészetet.

Még mielőtt a nagyobb szabásu munka kezdetét vette volna, Kecskeméthy Csapó Daniel lépett 1846-ban egy *„Dal fűzőrke“* című népdal gyűjteménnyel a nyilvánosság elé. Előszavában nagy megnyugvással emlegeti, hogy a népies elem már kezd a színházakban is tért hódítani. „Nyujtsunk csak ilyen könyveket, — mondja, — a népnek, mely grammatikát nem ért, nem olvas, nem izlel s meglátjuk, hogy még a nem magyar ajku is nemzeti nyelvünket, lassankint megkedveli, izleli és tanulja“.

A Magyar Tudományos Akadémia föllépése új korszakot jelent a népköltészet gyűjtésében. Az eddig megjelent gyűjtemények épen csak megtörték az utat, de korántsem mutatták be, csak csekély részét sem ama nagy kincsnek, mely elszórva hevert csendes gunyhók eresze alatt, mely el vala rejtve szerető szívek mélyébe.

A legelső lépést a népköltészetnek szélesebb mederben való gyűjtésére a lelkes Komárom vármegye tette, melynek példáját Esztergom vármegye is követte. Komárom vármegye a magyar népköltészet érdekében lelkes hangu feliratot küldött a M. T. A.-nak. „Tekintetes Tudós Társa-

ság! Mennyire szívéünkön fekszik a magyar nyelvnek terjedése, azt bizonyítja meggyénkben több tartalmú rendszabásoknak megállapítása, mellyek által a föld népét honni nyelvünk kedvelésére ébreszteni kívánjuk. Ezen anyai nyelvünk iránt való határtalan vágyódásunk ösztönéből a T. T. Társaságot hivatalosan egyszersmint barátságosan kérjük, hogy szembetűnő lévén a mesterembereknél a számtalan magyar műszavak fogytakozása, ezen fogytakozást kipótólni s egyszersmint a magyar nyelv nagyobb megkedveltetésére alkalmas népdalokat készíteni és közremunkálni méltóztasson“.

Az Akadémia erre felhivást intézett a megyékhez és egyesekhez egy szerkesztendő tájszótár és a népköltés termékeinek gyűjtése érdekében.

A felhivásnak elég szép eredménye volt. Lelkes gyűjtők megindulának minden irányba, felkeresték a csendes falusi portákat, behatoltak az egyszerű falusi házakba, kukurica fosztáskor és a fonóban hallgatták és jegyezgettek a naiv népmeséket és dalokat, vidám táncban a rigmusos kurjantásokat, lakodalmakban az elmés mondásokat; a miket sokan szorgalmason összegyűjtöttek azt beküldötték az Akadémiához s így néhány év múlva készen volt az anyag az első, igazán nagy népköltési gyűjtemény kiadásához.

Mert hát igaz, hogy ott künn a falusi portán, hol nem csak a levegő, a hangulat tisztább, hanem az emberszívek is tisztábbak, dúsan virágzik a költészet.

Bár az anyag már jóformán együtt volt az Akadémia a kiadást egyre halogatta, míg végre 1836-ban átadta az egész ügyet a Kisfaludy Társaságnak. E társaság, melyet par excellence a szépiradalom művelésére alapítottak, lelkesen felkarolta az ügyet, mert jó érzékkel belátta az ilyen gyűjtemények erkölcsi, költői, aesthetikai, nyelvészeti értékét és fontosságát.

A Kisfaludy Társaság nem elégedett meg az Akadémia összegyűjtötte anyaggal, hanem új gyűjtésre buzdította a haza lelkes fiait, egyszersmint célul tűzte ki a dalok eredeti dallamának felkutatását is. „E szerint — mondja Erdélyi, — a Kisfaludy Társaságnak nemcsak a dalok gyűjtése, hanem a dallamok közzététele is feladatává lön“.

1843-ban mikor már összesen 95 gyűjtő becses adaléka együtt volt, elhatározta egy népköltési gyűjtemény kiadását. A munka szerkesztésével a társaság Erdélyi Jánost, a jeles aesthetikust bízta meg.

Igy jelent meg 1846—48-ban: „*Magyar népdalok és mondák*“ címmel 3 kötet népköltési gyűjtemény. A dallamok kiadása, bár többen küldöttek be hangjegyes dalokat későbbre, Fogarasi Jánosra, Mátray Gáborra s főkép Bartalus Istvánra maradt. (Magyar Népdalok I., II.)

Erdélyi János e kiadványban jóformán csak mint szerkesztő szerepel, mert nem igen gyűjtött. Könyvének előszavában hálásan közli is mindazok nevét, kik gyűjtésükkel e becses könyv ügyét előbbre vitték. A tiszteletre méltó névsorban legtöbbször Kelecsényi József neve fordul elő, ki Nyitra vidékéről tarlózott igen becses adatokat.

Az egész gyűjtemény 14 könyvre van osztva.

Az 1-ben bordalok, a 2-ikban lakodalmi és ünnepélyes versezetek, a 3-ikban bordalok, a 4-ikben haramja és pusztai dalok, az 5-ikben gúnydalok, a 6-ikban komoly dalok, a 7-ikben szent énekek, 8-ikban történeti nemzeti dalok, a 9-ikben románcok, a 11-ikben játék és gyermek dalok, a 12-ikben csángó dalok, a 13-ikban vegyesek s 14-ikben toldalékul néhány népmese.

Ime tehát, a mily gazdag az Erdélyi gyűjteménye népdalokban, ép oly szegény népmesékben. A gyűjtők inkább csak a dalok iránt érdeklődtek, a minék magyarázata abban rejlik, hogy a népdalt művelt, sőt a főrangú osztály is szívesen énekelte nálunk.

Valamivel több mesei anyag van az Erdélyi János gyűjteményének 2-ik kötetében, bár ebben is a lyrai rész a tulnyomó. Mindössze 12 apróbb népmese van abban.

E kötet becsét nagyban emeli Erdélyinek örökbecsű értekezése: „*Népdalköltészetünkről*“. A Kisfaludy Társaság aegise alatt megjelent könyv III-ik kötete: „*Magyar közmondások*“ címen 1851-ben látott napvilágot. E gyűjtemény 9000 darab betűrendbe szedett, többnyire magyar, de néhány száz idegen eredetű közmondást is foglal magában, melyeknek majdnem mindenike népünk egészséges élet-philosophiájának és humorának csattanós kifejezője.

Tetemes részét maga Erdélyi gyűjtötte, kit nehéz munkájában főkép Fekete János és a rendkívül buzgó Kelecsényi József segítettek. Csak mikor már teljesen együtt volt a könyv anyaga, vette igénybe a forrás munkálatokat és szemelgette ki a Sency Molnár Albert, Baróti Szabó Dávid, Mikes, Faludi, Dugonics stb. stb., műveiben elszórt közmondásféléket.

Igen sok közmondás után hosszabb-rövidebb magyarázatot fűz, hol önállóan, hol pedig valamely elődjének magyarázatát idézve, p. o. a következő módon magyarázza e közmondást: „Jöszte kárász nincs késem.” „Az az, ne félj nem bántalak már. Azon egyszeri embertől, ki éhen kárászván a víz parton kárászt fogott, s örülvén a jó szerencsének azonnal késsel látott hozzá s vakarni kezdé. Azonban a hal kiugrott kezéből és tovább uszott. A jó éhes ember a fentebbi, közmondássá lett módon csalogatta, de biz a kárász nem hallgatott rá.”

E kötet végéhez csatolá az érdemdús szerző a: „Közmondásokról” című derék értekezését.

Erdélyi áldásdús munkássága még akkor sem szűnt meg.

1855-ben „*Magyar Népmesék*” címen 54 eredeti népmesét közölt, jobbára tanítványainak gyűjtéséből.

E gyűjtésről úgy nyilatkozik Gyulai Pál, hogy abban az elbeszélés élénk, folyékon, magyaros, de nem eléggé egyszerű. „... Hiányzik belőle valami: a könnyed haladás, a keresetlen naivitás varázsa, a természetes fordulatok, a csak odavetett, de annál jellemzőbb rajz, a hangulat bizonyos zavaratlan egysége, a nyelv pongyola bája, szeszélye, festőisége önkénytelen sajátossága.”

Érdekes munka a Heckenast képes népköltési vállalata, melyet a maga gyűjtötte anyagból ugyancsak Erdélyi szerkesztett. Mindössze két apró kötet jelent meg. Sok becses új dolog van azokban. 1855-ben egy kis kötetnyi mese, 1857-ben egy kötet népdal jelent meg.

Erdélyinek gyűjteményei az egész vonalon elterjedtek s meg volt az a hatásuk is, hogy ezentúl a közmondás és népdal mellett a népmesék és regék is mindnagyobb figyelmet kezdettek kelteni. Eddig alig-alig akartak a népmesé-

hez, mondákhoz és regékhez nyulni. Talán érezték, hogy igen nehéz ezek összegyűjtése. Nehéz is, de fontos.

Fontos minden népnél, de főleg nálunk, kik csak fáj-lalhatjuk, hogy fejlődésében levő, vagy tán éppen kifejlett naiv eposzunkkal egyéb mondai, regei költészetünk is a sötét homályba veszett, mely sötétségből csak egy-egy halovány fény reszket felénk. Fontos, hisz egyéb népköltési maradványaink mellett főkép a mese, monda az melyben az egyetemes népszellem megnyilatkozik.

Talán azért nem mertek gyűjtőink hozzájuk nyulni, mert érezték, hogy bizonyos kellékek hiányoznak belőlük.

Arany János kiválóan körvonalozza a gyűjtő kellékeit. Legyen tökéletes mesemondó. Legyen lehetőleg a nép közül való, birja a nép nyelvét, legyen tisztában eszejárásával. Rendelkezzék jó emlékező tehetséggel, mely a legkisebb mozzanatot is megjegyzi. Értsen a mesemondáshoz. Legyen jó érzéke a magyaros és idegen elemek iránt. Az idegen elemeket úgy távolítsa el, hogy a mese kereksege csorbát ne szenvedjen. Válassza több változat közül a legjobbat ki, a mese anyagát ne változtassa meg. Szóval legyen egy személyben egy kissé költő is, főkép ügyes mesemondó és tapintatos kritikus.

Ha e fontos kellékek nem mindenikével is, de igen sokkal rendelkezik Merényi László, ki egyike legbuzgóbb mesegyűjtőinknek. Rövid időn három derék gyűjtéssel lépett a nyilvánosság elé. 1861-ben Pesten adta ki a Magyar Tudományos Akadémia anyagi segélyezése mellett első könyvét: „*Eredeti népmesék*” címen. (Heckenast, 2 kötet).

Arany János örömmel üdvözlí a gyűjteményt megjele-nésekor és melegen megdicséri a gyűjtőt. Merényi jó mesélő. Kár, hogy a jó mesélő szerepébe bele kontárkodik az író is, igen sokszor a mese eredetiségének rovására.

Ismeri a nép gyermekded gondolkozás-módját s ott a hol csak vázlatot kapott jó érzékkel toldott s vázlatból szép, kerek egészet csinált.

Második gyűjtése a „*Sajóvölgyi népmesék*” 1862-ben jelent meg Pesten 2 kötetben. E gyűjteményben 18 eredeti népmesét közöl.

Következő évben a Duna mellékéről gyűjtögetett népmeséket adta ki: „*Dunamelléki népmesék*“ címen.

Arany János a „Szépirodalmi Figyelő“ 2-ik számában sok méltánylattal szól Merényiről, de hibáit is felsorolja. Örömmel jelenti, hogy a gyűjtő sok igen sok helyen valódi népszellemben szól, de viszont sok helyütt nem elégszik meg az egyszerű, áttetsző meseszövéssel, hanem talán művészi kompozícióra törekedve, bonyadalmas szerkezetet csinál. A ciffraságok, oda nem illő sallangók néhől még bántók is. A nép nyelvének teljes birtokában van, de néha tulzásba esik, hosszú leírásokat csinál, feltételes és tagadó leírásokat szó közbe, miket a népnél soha sem találunk. Azt is megjegyzi, hogy néhől oldalszámra kacérkodik az irodalmi nyelvvel, hisz bőven fordulnak elő meséiben „*rózsajju álom*“, „*lángdárda*“-féle kifejezések.

Mind e fogyatkozása dacára Merényi derék munkát végzett s megérdemelte nemcsak Arany Jánosnak jóakaró bírálatát, hanem megérdemli nemzete háláját is. Említésre méltó Jókai Mór: „*Magyar nép adomái*“ című könyve, melyben nyolc népmesét is közöl.

Ez időben adta ki Thaly Kálmán 1861-ben derék kis könyvét, a: „*Székely kürt*“-öt. Igaz, hogy a kötetben foglalt dalok és népregék nagy része az ön muzsájának teremtménye, de a dal és rege tárgya, a hang, a forma, a hangulat és érzés a népköltészet gazdag kincses házából való.

Rajongó lelkesedéssel bolyongott a hérces, völgyes Székelyföldön, útjában mindenütt tiszta szivre talált és tiszta szívből fakadó ősi költészetre. Majdnem minden várrom, omladozó falu, kastély, hegyorom, merészebb szirt, hegy; bűbájos regét sugott neki, majdnem minden gunyhóban csodás akkordok csendültek feléje, a népdalnak édes-búsán csilingelő akkordjai.

Három Apor, Három tündér, Csaba vezér, Laborvára valóságos összekely regék, melyek a dicső multba, a hunoknak mesés világába vezetnek minket.

Eddigi gyűjteményeinkben nem találunk, vagy csak elszórva s ritkán találunk mutatványt a mi hérces-völgyes szép hazánknak erdélyi részéből, a jó székelynép költészetéből.

Világosan beszél Erdélyi János gyűjteményének II-ik kötete, melyben 545 dal között mindössze 7 darab van a székely népköltészetből s még e hét sem mind hiteles. Nagy magyar Alföldünknek és hazánk akárhány más vidékének olyan a természeti fekvése, hogy nagyon is ki van téve az ellenség dúlásának. A történelem tanúsága szerint sok vihar vonult át rajta, sok vér festette pirosra áldott földjét, sokat vesztett anyagi, de még tán többet szellemi kincseiből. Idegen elemek vegyültek a tiszta magyar nyelv közé, idegen elemek lopóztak be orozva a magyar népköltészet tiszta szentélyébe.

Egészen más a természeti fekvése a mi szűkebb hazánk-nak Erdélynek. Köröskörül hatalmas havasok zárják el az utat az ellenség elől, s a fölötte tomholó viharok nem árt-hattak oly nagyon a székelység szellemi kincseinek. Idegen elem kevés szivárgott be közéje. Az irodalmi központtól távol, önmagára vala utalva szellemi táplálék dolgában. Idejárul még a székely nép közlékeny dalos természete. Mindezek az okok eléggé megfejtik a székely népköltészet gazdaságát.

Tudjuk, hogy a ballada hazája a hideg, komor, havas, észak.

Erdélyben is van valami fenséges, hideg zordonság. Talán épen e természeti fekvése magyarázta meg népbal-lada költészetének gazdagságát, szemben az Alföldnek e tekintetben való szegényes voltával.

S e dús kincsnek felkutatására vállalkozott Kriza János.

Már jó régen 1843-ban hozzá fogott a gyűjtéshez, s felszólította az érdeklődőket, hogy gyűjtögessék szorgalma-san a székely nép szellemi kincseit, miket ő majdan „Vad-rózsa” címen ki fog adni.

Csak egy árva bimbócska vala az, a mi egybe gyült. Jó sokáig kelle várnia míg kinyílt, jó sokáig kellett Krizának is gyűjtőgetni.

Összekutatta a székelységnek minden zegét-zugát. S kutatott lelkesedéssel, fáradhatatlanul, egyenkint, szem-enkint valameddig ez apró szemekből dús kincsház leve. Husz évig szünet nélkül kutatot, levélben sürgette s ír-nyozta mindig társait, kik között Gálfi Sándor és Kis Mihály valának legbuzgóbb segítői. „Minden felfedezésre, mely egy-

egy böcsösebb népi szellem világot, népdalt, vagy balladát hozott napfényre, — írja ő maga, — mintha az Énekek-Éneke koronás szerzőjének szava zendült volna meg lelkemben: Az én szerelmesemnek szavát hallom, imhol jön ő sietvén, im ez hegyeken vigadozván, im ez halmokon“ (Cant 2, 8). Szerelmesének összegyűjtött, zengő szavait 1863-ban adta ki „Vadrózsák“ címen. „Mint hajdan az égő csipkebokorból a választott nép istenének szózata hangozzék e szerény vadrózsabokorból is a magyar hongeniusz szava“. És hangzott is. Bűbajos ének, epedő dal, tündérszép mese. A könyv hat részből áll. Az első részt balladák, dalok és rokonneműek alkotják. Ebben van a „Kádár Kata“ ballada két változata, „Bátori Bóldizsár“, „Bodrogi Ferencné“ a pótlékban „Kőmives Kelemenné“ és „Budai Ilona“. Ezek udvarhelyszékiek.

Nóta Oláh Péterről, Nóta Balog Józsiról, Julia szép leány, néhány gyermek és játékversike és 300 dal.

A második szakaszba a háromszéki és erdővidéki termékeket sorozta. E szakasz szegényebb az előbbinél, mert mindössze 80 darabból áll. A maroszékiek csoportjában egyetlen ballada van (Barcsai) a többi dal.

Következik a „Vegyesek“ című szakasz. Az ebben foglalt költeményeket nem lehetett vidék szerint osztályozni. Ebben van az általánosan ismert, sajátságos vers, mely így kezdődik: A minap hogy haza mentem, ott vala látom, egy néhány ló megnyergelve egy, kettő, három“ és a „Leány-néző“ című népmonda.

A II-ik szakasz táncszókat, III-ik találós meséket tartalmaz, ugyancsak vidékek szerint csoportosítva. A IV-ik szakaszban népsajátosságokkal, az V-ikben népmessékkel találkozunk.

Kriza mesegyűjteménye igen érdekes. Eredeti székelyes meseszövé, tiszta stil, naiv felfogás uralkodik azokban, a gyűjtő nem tóld, nem cifráz, szóval az Arany János felállította követelmények nagyon is meg vannak ő benne. Gyulai már akkor ismerte e gyűjteményt, a mikor még kézirat volt, s nagyban kiemelte gazdaságát, választékosságát és hűségét. Kivált hűség dolgában messzi túl szárnyalta Merényit. E mesék Háromszék és Udvarhely vidékeiről valók. Igazi

gyöngy, tán az egész gyűjteményben legszebb az „Igazság és hamisság” című mese, mely egymagában is egy kis erkölcsan. A népnek egészséges, naiv humora főképp az „Apám lakadalmában” nyilvánul.

Végül a VI-ik részben „Tájszótárt” ad egyes kifejezéseknek bő és kimerítő magyarázatával.

Szótára 1600 kifejezést tartalmaz. Szólásmódok, közmondások, nevek, gúnynevek, állatnevek, mező, erdő és határnevek, a népsajátságoknak és népnyelvnek becses adalékai foglaltatnak e gyűjteményben.

Az irodalmi világ nagy lelkesedéssel fogadta e gyűjteményt, melynek minden lapja, minden sora becses de főleg székegy népballadáit megfizethetlenség. A gyűjtő, ki mint népies költő is jelentéken, megérdemli nemzete koszoruját.

Felemlítendő a kuruckor lelkes és érdemes kutatójának Thaly Kálmánnak: „*Vitézi énekek és elegyes dalok*” című derék gyűjtése. Az újabb keletű gyűjtések között sok becses régi népies dalra bukkant s ez a körülmény gondolkozóba ejtette: „Vajjon népköltészetünknek fája csak századunkban virágoznék ily buján? Nem; népköltészetünk folyton hanyatlik, hajdanában sokkal dúsabb vala”. Sejtése nem csalta meg. Szorgalmason kutatni kezdett, kimerítette Szencsey György dalos könyvét és a Mátrai-kodexet s az eredmény két kötetnyi kurucdal lett.

Alig két évvel a „Vadrózsák” megjelenése után egy csomó szép tarka palócföldi vadvirággal lepte meg az irodalmat Pap Gyula. „*Palóc költemények*” a címe érdekes kis könyvének. Bevezetésében a palóc népnek szokásait, erkölcsait, gondolkodás módját és nyelvjárását rajzolja. Az első részben népdalok foglaltatnak s még néhány népballada és románc (Szép piros Őrsébet, Szász Ferenc, Három árva, Nagy Jancsi, Darvas Kis Kelemen, Fehér Anna, Sajó Pesta). A második részben: mesék, találós mesék, s játékok vannak.

Érdekes gyűjtemények a „*Kunsági sárróti dulkönyvecske*” Kővári Béla *Göcseji népdalai* és Kálmány Lajos *Szegedvidéki gyűjteménye* („Koszoruk az Alföld virágai-ból a II. kötet Arad és Szeged népe, a III. kötet Arad”).

Bartalus István a jeles zeneszerző a népdalok dallamait is felkutatja. A nép énekeiből és a cigányok zenéjéből

kihámozta az igazi zenestilust. Két kisebb gyűjteménye után 1882-ben adott ki egy nagyszabású 3 kötetes gyűjteményt, mely 532 szövegdal mellett 300 dallamot tartalmaz.

Bőven van e könyvben képviselve a szerelmes, tréfás, gúny és bordal. A híres, szép Rákócy imádsága képviseli az egyházas dallamot: a milyen szép, egyszerű a dallam, olyan szép és szivreható a szövegis.

Győzhetetlen én kőszálom
Védelmézőm és kővárom
A keresztfán drága áron,
Oltalmamat tőled várom.

Érdekes, hogy a székely népballadák zenei motivuma nagyban emlékeztet a „Jeremiás siralmainak“ zenei stíljéhez mely körülményből Bartalus azt következteti, hogy a népköltemények dallamai jó nagy részben a zsoltárokból eredtek. A népdal szövege és dallama egyszerre születnek s innen magyarázható az a művészjelenség, hogy a dallam és a szavakat sohasem ellenkeznek azokban. A népdal főjellemvonása az egyszerűség, hiszen csak az egyszerű dallamot tanulhatja meg és zengheti a nép egyszerű fia, leánya.

Ugyancsak e tekintetben nagy buzgóságot fejtettek ki Bartalis előtt és után Fogarasi János, Mátrai Gábor, Szini Károly és Limbay-Nemesovics.

A Kisfaludy Társaság nem elégedett meg az eddigi gyűjtésekkel, hiszen jól tudta, hogy még temérdek kincs fekszik felkutatlanul és 1861-ben újra elhatározta, hogy új folyamat indít. E gyűjtemény szerkesztésével előbb erdélyit, ennek vonakodása után Gyulai Pált bízták meg, kihez később Arany László szegődött társul, míg az új gyűjtemény sajtó alá került.

Maga Gyulai is gyűjtögetett s a mi megbízhatót talált folyóiratokban, ujságlapokban és naptárokbán, azt gyűjteményébe mind felvette. A kiadás azonban fedezet hiánya miatt újra késett. Jó tíz esztendőbe került.

A „Magyar népköltési gyűjtemény“ első kötetét karácsonyi mysteriumok és vízkereshti játékok vezetik be. Szinte mindenik más vidékről való és más gyűjtő buzgolkodása folytán került a könyvbe.

E gyűjtemény az első, mely a népszellemek ilyen termékeit is közli.

Következik a balladák igen gazdag gyűjteménye. Ez a gyűjtemény is igazolja, hogy a bérces székelyföld mily dús a régi balladákban. E vállalatnak második kötete az elsővel egy időben jelent meg s egyetlen derék gyűjtőnek egy vidékről való gyűjteményét foglalja magában. E férfiú Török Károly, a vidék a hol kútatott Csongrád vidéke s a könyvnek címe: „*Csongrádmegyei gyűjtés*“.

E könyv méltán sorakozik az Erdélyi és Kriza-féle gyűjtemények mellé s értékét nagyban emeli, hogy egyetlen, eléggé szűkkörű vidék költészetének kincsesbányáját aknáztta ki. Szintén több fejezetre oszlik. Balladák, dalok, mesék és mondák következnek szép sorjában egymásután.

Igen sokszor egészen új, ismeretlen hang csendül meg s kivált balladái között sok ritka becsű új darab van.

Vass Gereben „*Adoma gyűjtemény*“-ében a népköltészetben nyilvánuló erőteljes, egészséges humort mutatja be. E kötet javarésze igazi népköltési gyűjtés, melyhez mintegy százat csatolt a maga jóízű adomáiból.

Kriza az örökbecsű „*Vadrózsák*“ kiadása után sem pihent, csendben, de hangyaszorgalommal folyvást dolgozott, gyűjtögetett s gyűjtésének eredményéből közölt is néhanapján egyik-másik lapban egy-egy szemernyit. S a jó öregnek ilyen formán elszórt kincseihez a gyűjtők nem nyultak, hiszen tudták, hogy egy újabb gyűjtemény kiadásán fáradozik. E nemes céljában megakadályozta a halál. Szerette magyar nemzetének s az irodalomnak kincseket érő gyűjteményt hagyott hátra.

1880-ban adta ki Abafi Lajos Székely Sándornak: „*Tréfas versek*“ című s a következő évben „*Szerelmi népdalok*“ című gyűjteményét. Derék munkát végzett a gyűjtő, mert kritikai ügyességgel az itt-ott elszórtan levő rokon versszakokat együvé gyűjtötte s a szétkuszált sorokat helyes sorrendbe szedte.

A Kriza örökségéből, az Orbán Balázs mesegyűjteményéből, Benedek Elek és Sebesi Jób gazdag ballada és dal gyűjteményéből újra egy derék kötet telt ki, melyet a Kisfaludy Társaság adott ki, Gyulai Pál és Arany László szerkesztésében 1882-ben.

E kötetben ép úgy mint a „*Vadrózsákban*“ csakis székely népköltési termékekkel találkozunk. Balladák, dalok, lakodalmi énekek, találós mesék, közmondások, mesék és mondák következnek egymásután a gazdag könyvben.

1885-ben Benedek Elek adott ki egy kötetnyi székely népmesét „*Székely Tündérország*“ címmel, majd Strausz Adolf és Dugovich Imre hirlapíró együtt adának ki egy jókora kötetet.

Almásy János 1890-ben egy érdekes és értékes könyvvel gazdagította a népköltési gyűjtéseket. Ő ugyanis a már meglevő gyűjtemények és saját kutatásai nyomán főképp paedagogiai szempontból csoportosította a közmondásokat és közel 6000 darabbal a népet nemcsak mint filosofot mutatja be, hanem mint nevelőt és tanítót is. Olyan közmondásokat válogatott ki, melyekben mint ő maga mondja a tiszta józan ész, a magyar észjárás, az életbölcesség és a nevelés elvei a leghivebben tükröződnek vissza. E közmondások megérdemlik, hogy az iskola és a nyelv érdekében népszerűsítsük, terjesszük. Gyűjteményének elején jobbra Erdélyi János nyomán értekezést ad a magyar közmondások jelentőségéről különösen életbölcseleti és nevelési szempontból.

Ugyancsak 1890-ben adott ki Siriska Andor Pécssett egy: „*Magyar közmondások könyve*“ című gyűjteményt. E könyv is a közmondásokról való tanulmánnyal kezdődik, e tanulmány azonban alig nyújt valami újat. A közmondások irodalma s néhány életrajzi adat után következnek a közmondások. Elég sok a tévedés e könyvben, mert a gyűjtő igen nagy számmal vesz fel oly sajátos kifejezéseket, melyek nem közmondások.

A millenium évében érdekes és gazdag gyűjtést hozsátott napvilágra Margalits Ede egyetemi tanár. Több mint 30 évi munkának, lelkiismeretes gyűjtésnek eredménye és a nagy 770 oldalra terjedő gyűjtemény, melyben több mint 30 ezer közmondás és közmondásszerű szólás fennhangon hirdeti a magyar nemzet jellemét és szellemét, bölcességét és humorát. Az eddig megjelent összes gyűjteményeket felhasználta és kiszemelte a Pázmány, Mikes és Faludi műveiből a közmondások javarészét, Margalits könyvében az

Erdélyi-féle alapozó rendszert is tökéletesebbé tette, a mennyiben egy-egy alapszóhoz tartozó összes közmondásokat egy csoportba gyűjtötte s minden csoport egy-egy eszmekört tár elénk.

Minden közmondásnak a szerzőjét valamely jegy jelenti.

Ezel a könyvalakban megjelölt gyűjtemények sorozatát, mennyire tehettem kimerítettem. Meglehet, hogy nem-sokára új gyűjtemény lát napvilágot, hiszen a Kisfaludy Társaság így szolt legutóbbi gyűjteményében a nemzethez: „Most nincs egyéb hátra, mint kérnünk a népköltészet kedvelőit s különösen hazánk lelkes ifjuságát, hogy gyűjtsék népdalainkat, népmeséinket s küldeményeikkel minél többször örvendeztessék meg a Kisfaludy Társaságot.

A népköltészetnek pedig igen sok a kedvelője. Bizonytja ezt ama sok apró gyöngy, mely itt-ott el van szórva.

Számos folyóirat: a Magyar Nyelvtörténeti Szótár, az Akadémia füzetei, a Figyelő, a Néprajzi folyóirat s főleg a derék Nyelvőr igen sok becses népköltési adalékot rejtgetnek, épen csak rendezni kellene, a selejtesét kirostálni aztán a Kisfaludy Társasághoz érkezett gyűjtéshez adni s ez adatokból gazdag új gyűjtemény lenne. Hisz innen-onnan már 17 esztendeje, hogy elhangzott a biztató szó. Igen dicséretes, hogy még a napilapok is felkarolják ezt az ügyet. Elsőnek kell említenem a Budapesti Naplót, melynek minden vasárnapi száma közöl egy-egy szép népmesét Móka bácsi (Halász Ignác dr.) tollából. Célja a gunyhók költészetét a szalonokban is népszerűsíteni; sikerülni is fog, mert e mesékből egyszerű, üde, egészséges hang csendül felénk s ez a nyelv nagy befolyással lesz az olvasók nyelvére és izlésére.

Sebestyén Gyula a Néprajzi Társaság főtítkára mozgalmat indított a pogány eredetűnek bizonyított regös énekek érdekében. Levelet irt az ország tanítóilhoz és papjaihoz s az eredmény várakozáson felüli volt. Összesen 50 regös ének jött napvilágra, mi eléggé tekintélyes szám, főleg, ha meggondoljuk, hogy 1838 óta gyűjtőink csak két typust, egy székeltyt és egy göcsejit tudtak 2—3 változatban felmutatni.

Az új adalékok kivált a dunántuli megyékből kerültek elé s mutatnak igazi pogány eredetű vonásokat.

Vikár Béla nem rég tartott felolvasásában népköltészetünknek ősi vallásból fakadt verses maradványait ismertette. A nép közt ma is divó ráolvasás az ősvallás eszmeköréből sarjadt és csak újabb korban, újabbhatások alatt tetemesen megrongált költői hagyományok, melyeknek versalakja is egyező volt a regös énekekkel.

Még csak egy gyűjteményről teszek rövid említést, egy nagy, szent könyvnek egy kicsiny részéről a „Példabeszédek” könyvéről.

Nem érdekel minket ezuttal a régi hajdan kornak, az ő szövetségnek királyi bölcsésze, hanem érdekel az, hogy azt a sok drága gyöngyöt, a héber példabeszédeket és közmondásokat minő magyaros közmondásokkal fejezték ki biblia-fordítóink.

Már legelső biblia-fordítóink is, de főkép Károlyi és Káldy használtak itt-ott zamatos, valószínűleg a néptől elesett magyaros kitételeket, de sokkal több helyen alkalmazhatták volna. Ugy látszik ők is fáztak a parasztos kitételektől.

Íme, a magyar népköltési gyűjteményeknek vázlatos története. Későn vette a magyar észre, hogy minő értékes kincse van szerte szórva, későn fogott a gyűjtéshez, de a mint hozzá fogott, derekas munkát végzett.

Voltaképen csak néhány évtized gyűjtéséről beszélhetünk s mégis büszkén elmondhatjuk, hogy magyar irodalmunk ilyenmú gyűjtésekben gazdag.

II.

Népköltési gyűjteményeink értéke.

Mi határozhatná meg valamely könyvnek, gyűjteménynek az értéket, ha nem annak lényege, tartalma? S népköltési gyűjteményeinknek mi a tartalma? Maga a nép lelke, szivedobbanása, gondolatvilága, búja és öröme, tréfái, ötletei, szóval: maga a nép.

Apró, mély értelmű közmondás, tanulságot rejtő példabeszéd, elmés mondás, élc és ötlet, adoma, erkölcsi népmese, népmonda, népdal, ősi ballada, apró bohóság, tánc és játékrithmusok, misztériumok váltakoznak gyűjteményeinkben.

Tételelem második részének felosztásában talán merészen járok el, midőn a magyar népet, a magyar nép lelki életét szinte műfajok szerint csoportosítva mutatom be.

Merész lépés lehet, de azt hiszem nem indokolatlan. Igaz ugyan, hogy a legkisebb közmondás ép úgy népköltési termék, mint a legművészibb ballada, de az is bizonyos, hogy a népet, a maga valójában, nem le lehetjük meg csupán egyes műfajt tartalmazó gyűjteményekben, hanem a gyűjteményeknek összességében.

Világos az is, hogy másképen érvényesül a népköltészet a dalban, máskép a mesében, máskép a balladában és újra csak máskép a közmondásokban és elmés apróságokban.

Vannak, hisz szükségkép lenniök kell, népköltészetünkben közös vonások, minő a tiszta, megszűrt erkölcsi világnézet s általában a szigorú ethika alap, a melyen egész népköltészetünk felépült, de az sem vitatható el, hogy népdalainkban par excellence népünk érzelmvilága a közmondásokban és hasonló szellemi termékekben bölcselme és nevelési elve, mondáiban nemzeti hagyománya, meséiben hite, erkölce, szokása s általában világnézete az uralkodó elem.

Népmondáinkról és népmeséinkről.

Bizony, gyűjteményeink népmondákban elég szegényesek. Igazában csak krónikáinkat nevezhetjük népmonda gyűjtésnek, hiszen az a kevés és hézagos a mi ránk maradt ezek révén maradt reánk. Krónikáink vetnek egy kis fényt a magyar nemzetnek homályos keletkezésére, azok őrizték meg Etelének az Isten ostorának, Csabának, Álmosnak a szentnek és a honfoglaló Árpádnak dicső nevét, a Lehel mondát; a Kézay krónikájából tudjuk mint győzi le Botond a görög óriást s tör bárdja ütésével nagy rést Byzáncnak ércapuján. Elvegyítve jelennek meg azokban költészet és valóság. Az avatott szem és jó érzék észre veszi, melyik a száraz való és melyik a költészet. Vagy tán száraz próza és nem szinarany költészet ez a mit Székely István krónikájában találunk: „Detre pedig a nill vasat homlokába bevívé Romába a kit a Magiaroc oda löttek vala. Erről neveztetie ő mind e napiglan halaltalan Detrenec, hog' oll nag' hoszu uton a nil' vasat anni ideig homlokaba el szénvethette volna“.

És ki tartaná rideg valónak a gyönyörű Csanád mondát, pedig a krónikás ezt is minden szín nélkül ép oly érzéketlen hangon beszéli el mint a legprózaibb valót. Csanád vezér Achtum félpogány vitéz ellen küzd s őt le is győzi. Vetélytársa Gyula vezér levágja Achtum fejét, elviszi István királynak a miért is a király sok kitüntetésbe részesíti, az igazi hőst pedig mellőzi. Mikor megtudta mellőztetésének okát így szólt a királyhoz: „Si caput régi attulit cur etiám *linquam non apportavit?*“

A csel kiderült s a király Gyulát udvarából elűzte. A Csanád mondának egész meseszövése, kifejtete, költői igazságszolgáltatása hiven feltalálható az „Obsitos katona“ című népmesében. Ebben a Csanád vezér szerepe egy kiszolgált katonának jut, ki megviv egy 24 fejű sárkánnyal, legyőzi s így a király ígérete értelmében joga van a király kisasszony kezéhez. A sárkány 24 fejét ellopta a király kocsisa s im, ő követelte a király kisasszonyt. Később jelentkezett az obsitos, felmutatta a sárkány nyelveket, a csel itt is kiderült s az álnok kocsis elvette méltó büntetését.

Mi ez, ha nem a Csanád monda más változatban? A Csanád monda ezer éves, az Obsitost ma is mesélik. Ez a

népköltészet hatalma: átmege beleedződik a nép lelkébe s ezer év multán is azon frissen él, mintha ma született volna, mintha ma nyílt iratos, harmatos virág volna. Bizony igaz, hogy: „Száll az ének szájról-szájra“.

Krónikák őrizték meg a Szent László király egyéniségéhez fűződő szép mondákat, az óriásokkal küzdő bátor Opos s az erős Toldi Miklós nevét Tinódi Sebestyén őrizte meg a Zzigmond krónikában a pokolba járó Tar Lörincz mondáját. „Énekbe hullottam, vagy volt, vagy nem volt.“ A Mátyás király nevéhez fűződő sok „trufáról“ is csak ilyen uton tudunk.

Gyűjteményeinkben kevés mondára bukkanunk. Legtöbbje egy-egy cimerhez, helyhez, vagy névhez fűződik. Brassóvármegye címere egy fatörzs, alatta korona. A monda szerint egy vén tölgy alá rejtette a brassói „Salamon kövénel“ koronáját a bujdosó király s csak nagy későre, egy álom segítségével került újra napfényre a Szent István koronája. Selmezbánya cimerében két gyík között hatalmas hástya emelkedik. A monda azt tartja, hogy hajdanában egy pásztor szerfölött nagy gyíkot látott egy lyukba siklani. Mindenáron kézre akarta keríteni, miért is a lyukat ásni kezdte s mind mélyebbre meg mélyebbre hatolt, végre gazdag arany érre talált. E gyík vetette meg a selmeci bánya és Selmezbánya „bekerített város“ alapját. Egy községnél nagy volt a Duna vize. A rév *Vörös Mártáé* volt, kinek rossz vala a szíve és ingyen senkit sem vitetett át a kompon s ki pénz nélkül oda mert menni, cselédei elfogták s hurcolák ki a szőlőbe kapálni.

Igy jár Mátyás király is, ki történetesen arra utazott szegény ember képében. Mikor hazaért megüzente Vörös Mártának, hogy vagy személyesen jöjjön fel Budára, vagy küldjön testéből egy darabot. Vörös Márta megértette az üzenetet, befogatta négy lovát az aranyos hintóba s belehajtatott a Dunába. Azóta *Vörösmart* az a község.

Népmese gyűjteményeink igen gazdagok. Mellőzve a népmeséinkben itt ott található mithoszi vonást, melyet bőven, talán tulozva is kifejlett Ipalyi Arnóld „*Magyar Mithológiá*“-jában, rátérek tulajdon képeni célomra és kimutatom azon vonásokat, melyek népmeséinknek, tehát népmese gyűjteményeinknek is értékét meghatározzák.

Kezdem népmeséink világnézetével. Népmeséink legnagyobb részét keresztény szellem szülte, még az esetleges pogány eredetű is átment e szellem szűrőjén természetes tehát, hogy azokban leginkább keresztény felfogás, világnézet érvényesül.

Ipolyi mondja: „A népmesék az ős vétek és bűnsúly tudatáról s a majdani, megváltás általi megszabadulásról létező hitnek nyilatkozatai“ Igaz, mit ez állításról Arany László mond, hogy merev dogmatikus értelmezés, mely inkább a theologia és a kulturhistoria körébe vág, de viszont nem vitathatjuk el vele a népmesékben érvényesülő megszürt, keresztény világnézetet. Állításomat bebizonyítom.

Bár nem igen sokszor, mégis találkozunk az Atya Isten alakjával. A nép lelkébe oltott örök törvény az őszinte vallásosság, az Isten iránt való legbelső tisztelet lehet az oka annak, hogy Istent mégis csak ritkán szerepelteti népmeséiben.

Merész dolognak, talán épen bűnnek tartotta Istent a földre hozni, bűnös embernek ügyébe-bajába beavatni, emberi gyarlóságokkal felruházni.

A hol mégis megjelen, mindenütt tiszteletet kelt.

Szép, fehér haju, fehér szakállú, szelid aggastyán, ki úgy beszél mindenkivel, mint a jó atya szerette gyermekeivel; szereti a jót s meg is jutalmazza; a gonoszra sem haragszik, csak a gonoszságára, de e miatt, mert igazságos, meg is bünteti. Gyönyörű példa: „Az angyal bárányok“ című mese. A hűtlen, hazug fiuk, mikor letelt szolgálati évök, aranyat kértek jutalmul. Megkapták, de áldás nem volt rajta, a mint jött, úgy el is ment. A legkisebb, a hűséges gyermek aranyánál többre becsülte lelke üdvösségét. Aranyat is kapott melléje. Ime, egy egyszerű mesében a legművészibb költői igazságszolgáltatás, ime a romlatlan magyar népnek vallomása, mely szerint előbb való a lelki-üdvösség kincsénél, aranyánál.

Isten rendesen csak a történet végén ismerteti meg magát, addig csak mint jó, öreg gazda, vagy pásztor szerepel.

Van mese, mely a népnek bibliai tudását is elárulja. Egy szegény embernek, kinek 12 gyermeke van, csupán 12 tö burgonyából kell családját eltartania.

Elmegy panaszzra az Istenhez, hiszen ő jó, mert ő táplálja a mezők liliomait, az erdők futosó vadjait, s ő gondozza a mezitelen holló fiakat.

Utjában egy öreg emberrel találkozik, ki így beszél: „Az én kamarámból él a koldús, az én erszényemből költenek a királyok, én teszem koldusokká a gazdagokat, én ültetem hintóba az igazán élő szegények és koldusok fiait és unokáit“

Igy csak Isten beszélhet. Ő is volt s megsegítette az igazán élő szegény embert. De aztán tanácsot is adott neki, tanácsot, mely újra csak, a nép erkölcsi érzékéről tesz bizonyosságot: „Minden ember iránt viseltséssel kötelességgel, kivált az öregek iránt!“ Az irigy és fűsvény embert úgy szegényíti meg, hogy azok büntetésüket bűnökben hordozzák.

Mária, Istennek anyja is csak ritkán szerepel népmeséinkben. Ennek oka is abban a határtalan tiszteletben rejlik, melylyel a magyar nép patronája, a Boldogságos Asszony iránt mindenha viseltetett. Régi énekeink valóságos himnuszokat zengenek hozzá és miként Erdélyi is kifejezi a magyar nép hozzá fohászkodott, bujában-bajában. Jussa volt hozzá, hiszen az első, nagy, szent király örökségül hagyta neki imádott országát.

Legtöbbször a jóságos keresztanya szerepében jelenik meg. P. o. a Merényi-féle „Keresztleány“ című népmesében.

Mária szerepel: „A hisztriciai szűz“-ben is, mely rokon a celli búcsú és a Heine feldolgozta kevlari búcsú-féle mondákkal. E mesében főképp a magyar nép nagy ragaszkodása Máriához nyilvánul. Egész felfogása olyan sajátosságos, a milyennel népmeséink sorában többé nem találkozunk. Sok vonás van abban, mely a szent Erzsébet legendájára emlékeztet.

Gyakrabban találkozunk Jézus Krisztussal. A népköltészet őt is isteni nimbusszal vette körül, bár alakja derűsebb, mint az Atya Istené.

Csodákat mivel, szintén szereti a jókat s megbünteti a gonoszakat. Szívének teljes melegével vonzódik a becsületes szegényekhez. Ez a vonás újra csak egy szemernyi a népnek nagy jelleméből, egy darabka nagy szívéből, abból a szívből, mely a szegény, az elnyomott iránt őszinte részvétet

érez. A jószívű Krisztus a szegény juhásznak nyáját megháromszorozza, megjutalmazza a szegény asszonyt, ki megfelel vele utolsó darabka kenyérét, ellenben teknősbékává változtatja a koldús elől a teknőbe bujt fősvény asszonyt s érzékenyen megbünteti azt a hálátlant, ki a vett jóért gonosszal fizetett. Három gyűjteményben is olvashatjuk, hogy mint bűnhődik a varga, ki örök üdvösség helyett lúdaprólékos kását és kifogyhatlan csutora bort kért. Jó tanító és nevelő. Azt a szülőt ki egyetlen tehénkéjének tejével oltotta egyszer Krisztus szomját meg fosztja ez egyetlen vagyonától, mert kis gyermekét nagyon elkényeztette untalan tejjel táplálván őt. Hadd szokják keményebb ételekkel az élet nyomorúságaihoz.

Krisztusnak állandó kísérője szent Péter. Kedves öreg ember, bár van benne temérdek hiba, de azokat beismeri és az igazság ellen nem sokáig tusakodik.

Sokszor lehetetlent kíván. Szereti a kényelmet, a jólétet és a bort.

Ez utóbbi tulajdonságát a népdal is feljegyezte:

„Elindula szent Péter Rómába
Botját veti vállára haragjába
Botja végén tarisznya
A nyakában csutora
Iszik mikor akarja
Filepet is kínálja“.

Általában derűs, néhol humoros alak. Krisztussal való vitájában mindig a rövidebbet húzza. Azt hiszem, hogy ezzel a nép nemesak azt akarta kifejezni, hogy a gyarló ember perbe ne szálljon a hatalmas Istennel, hanem azt is, hogy a tapasztalatlan ifju ne vitázzék a tapasztalt öregekkel.

Mindenik monda szent Péter legyőzésével, de egyszersmind egy-egy erkölcsi tanulsággal végződik. Így p. o. egy rövidke Krisztus mondában két eszme domborodik ki, az, hogy a csekélységeket is meg kell becsülni, mert: *„Krajcárból lesz a forint“* és az hogy: *„A rest többet fárad“*.

Krisztus és Péter együtt utaznak a pusztán rekkenő melegben. Utközben Péter egy fél patkót látott a földön, de nem vette föl. Krisztus felvette. A nap mind forróbban tüzött. Krisztus szép esendesen elől ment, Péter izzadva

ballagott utána. Krisztus később néhány krajcárért eladta a patkót s cseresznyét vásárolt.

Újra megindulának, de szent Péter alig birt már a hőséggel.

Krisztus időközönként egy-egy szem cseresznyét ejtett a földre, melyet a szomjas Péter mohón felkapott.

Mikor a cseresznye mind elfogyott megszólalt az Úr, látod Péter, te a patkót félre rugtad pedig annak árából vettem a cseresznyét, te resteltél egyszer lehajolni s lám, megtetted százszor is“

A szent Péteralakja különben mindig az általánosemberi. Szent Péter a mennyországnak nem épen megvesztegethetlen őrzője, hiszen néha bejutnak az ő révén olyanok is, kik nem méltók. Nem is elég igazságos, hiszen a szegény katonákra kimondotta, hogy soha egyet sem ereszt be közülök. Bakát még néha ritkán egy kis megvesztegetés után bebocsát, de huszárt már rettenetes káromkodásainak miatta sehogysem. Nagy mértékben antiszemita. Szól a mese néhol a rokonairól is. Ezek is az általános embereit helyettesítik, hiszen csak az embert aposztrófálhatja az a mese, mely szól a szent Péter rokonairól, kik míg bőségben vannak Istent sohasem emlegetik, mihelyt azonban beköszönt a nyomor, rögtön Isten minden második szavuk. Az erényeket nagyrabecsüli s gyakorolja is, de csak úgy, ha nem nagy szenvedés árán teheti. Itt az általános emberi gyarlóság érvényesül. Mikor nagy éhesen oly konyhába került, hol épen palacsintát sütöttek s neki egy falatot sem adtak egy alkalmas perczben ellopott egy palacsintát, hirtelen kalapjába rejté s fejére tette. Mikor gyanúsították, tagadta tettét. Kr. Úr. megis büntette ezért, akkora helyt megkopaszodott a feje, a mekkora volt a palacsinta.

Sok benne a lelemény, a humor. Mikor a sült ludnak egyik lábát titkon megette váltig erősítette, hogy a ludnak csak egy lába van. Krisztus ráhessentett az esetleg utjokban féllábon álló ludakra, melyek rögtön leboesájtották másikkal lábukat is.

Péter nem jött e zavarba. „Úram, Jézusom, szól, hessentettél volna a sült ludra is, az is kinyújtotta volna a lábát!“

Megtaláljuk a népmesékben a mennyország és pokol fogalmát is. Merész színekkel van mindkettő kifestve. A mennyország képe azonos a bibliabeli édenkert képével. Nagy virágokkal ékes kert, sok abban az édes gyümölcsöt termő fa, füve selymes és szinte térdig ér, forrása is van, s az ember, ki oda kerül végtelen boldog.

Egyes vidékeken más mennyországot teremtett a népnek termékeny képzelme. Fenn van az, túl a fénylő csillagokon, s egy magas nyárfa az odavezető út. Szalmával tömött karosszékekben ül az Ur.

A pokol éppen ellenkezője a mennyországnak. Irtózatosan csunya hely az, förtelmes kigyókkal tele ut, férgek, hemzsegő ösvény vezet kapujáig, ben pedig örökös tűz van és milliónyi csunya, fekete, kisebb-nagyobb ördög.

Íz a népnek a jövő életben való hite. Érdekes a mit Kálmán Lajos ír a népnek a jövő életben való hitét illetőleg: „Az ember halála után, a jövő életben ugyanazt a foglalkozást folytatja, mint a jelen életben: a paraszt ott sem lesz más, a késcs ott is köszörülni fog“

Természetes, hogy a nép képzelme a mennyország és a pokol lakóiról is tud. A mennyországban angyalok laknak. Szépek, szelidek és jók, legtöbbször báránypók (möndelecske) alakjában jelennek meg, s édesdeden simulnak az őket szerető emberekhez. Az ördögök feketék, csunyak, hegyes a szarvuk, kecske a szakálluk, erősen fufangosak, bár legtöbbször porul járnak, hisz akad egy-egy ember, obsitos katona, szegény vándorlegény, leggyakrabban cigány, ki túl jár ő kelmők eszén. Az ördög gyámoltalanságán akárhány népmesében nevetethünk. Valahányszor a cigánnyal verseng megszégyenül. Előbb versenyt akar futni a cigánnyal; a cigány megvetéssel rá rivall „Fuss csak előbb a kis öcsémrel verset,“ s kiugrasztja a nyulat a bokorból. A nyul természetesen gyorsabban szalad az ördögnyél. Aztán buzogányt hajítottak. Az ördög a két mázsás buzogányt oly magasra dobta, hogy alig látszott. A cigány meg kiabálni kezdett: „Bátyám, bátyám!“ „Hát te kinek kiabálsz?“ „Biz én csak a bátyámnak, la! Kovács ott fenn a mennyországban, felhajtom neki ezt a buzogányt, majd hasznát veszi a jó vasnak.“ Az ördög megijedt s megugrott. Aztán

ostorral konditottak. Az ördög akkorát konditott, mintha ágyu szólt volna. A cigány előbb vasabronesot tett a fejére. „Miért abronesozod be a fejed?” „Hát csak azért, mert én akkorát konditok, hogy a kinek nincs beabronesozva a fejemen szétreped.”

Az ördög szerepe a népmesékben nagyon emlékeztet a régi keresztény miszteriumokra, mert itt is, ott is valóságos „szegény ördögökkel” találkozunk.

A cigány a humoros elem képviselője, valahányszor megjelen derűt, vöröfényt hoz magával boldog kacagást idéz elő.

Módfelett sok esze van, úgy, hogy túl jár még a pap eszén is, s ez nagy dolog ám.

A pap Isten adományáról prédikált, s mikor haza ért a cigány saját udvarán találta a pap három tehenét. A pap követelte, a cigány meg nem adta, hanem váltig erősítette, hogy az Isten adta neki, azon módon mint a lelki-anya prédikálta. Alkudoztak, alkudoztak, végre abban egyeztek meg, hogy azé lesz a három tehén, ki előbb köszön jó reggelt a másiknak. A pap le sem feküdt, hogy ő legyen az első, a cigány pedig felmászott a pap ajtaja előtt levő fára, s mikor a pap szürkületkor nagy óvatosan kidugta fejét az ajtón, a cigány harsányan elkiáltotta magát: „Jó reggelt tisztelendő ur!”

Humoros alakokon kívül teremt a népköltészet humoros helyzeteket is. Mosolyt fakaszt a fonákság, mely elég gyakori. A népmese hőse a lisztes zsákokat a szekérbe fogja, az ökröket meg a szekérre teszi: rázza az almafát, hull a mogyoró, szedi a diót, fejét nem tudja kihuzni a faldobából, hazaszalad hát a baltáért s így segít a bajon.

A süket, a kopasz és a vak elmennek répát lopni. Mikor huzgálják a répát elkezd a süket: ott valamit hallok. a vak meg beleszól: nézzétek, ott valamit látok, erre felugrik a kopasz: uccu bizony szaladjunk, hadd lobogjon a hajunk.

Fonóban és kukorica-fosztáskor mikor a társaság mesélője már sokat regélt csudaszép tündérekéről, káprázatos szépségű király lányokról és szörnyűséges hétfejű sárkányokról, hogy egy kis elevenséget, jó kedvet vegyítsen a

hallgatók komoly hangulatához egy-egy csali mesét mond, melyre mindenki jóízűt kacag, vagy olyan bolondos bekezdést kanyarít, hogy a jókedv kacagó derűje ragyog az arcon. Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy ember a kinek vala három fia. Az egyiket Gyűszűnek hívták, a másodikat Fésűnek a harmadikot Haddelnek. Egyszer az apjuk elküldte Gyűszűt vándorolni, mikor hazajött Fésűt, mikor ő is hazakerült a harmadikat. Ne te ne, a neve nem jut eszembe, hogy is hívták csak? „Haddel.” Nő, jó *elis hagyom.*

E rövid kitérés után folytatom a népmesékben nyilvánuló erkölcsi világnézet kidomborítását.

Legtöbb népmesékben szerepel a király vagy császár. Rendesen öreg, jó és tiszteletre méltó. Isten után legtisztetreméltóbb. Három fia, vagy három leánya van, a legkisebb mindig a legvittezebb, legkedvesebb, legszebb. Vára fényes és nagy, temérdek kincs van benne, belsejébe három ajtó vezet az első vas, a második ezüst, a harmadik arany és gyémántsarkon fordul. Vára rendesen oly erdő közepén áll, melynek fái arany vagy ezüst levelűek. Felesége a királyné jólelkű asszony és anya, ki csak annyiban különbözik az egyszerű asszonyoktól, hogy olyan gyermeket szül. kinek csillag, vagy nap tündöklök a homlokán.

Még sok mindenfajta emberrel találkozunk. Ott van a gazdag, ki ritkán rokonszenves, mert rendesen fősvény is. Annál rokonszenvesebb azonban a szegény alakja. E vónásból látszik a nép erkölcsi felfogása, rokonszenve a gyenge, elnyomott, szegény iránt. Találkozunk rengeteg erejű emberrel. Vasgyuró, Kómorzsaló a neve s a népképzelem merészsége szertelen testi erővel ruházta fel. A vasrudat könnyű szerrel meggörbíti, a nehéz vas buzogányt kétszer olyan messzire dobja mint a sárkány, a kőből kezével vizet sajtol.

Sárkányokkal, oroszlánokkal, medvékkel küzd s természetesen mindig győz.

A milyen lehetetlen alak az erős, olyan szájalomra méltó a pulya, a gyáva. Még a saját árnyékától is megretten. Nem ritka a papucshős sem, ki szörnyű módon fél rendesen vén és csunya feleségétől. Sok rokonszenves vónással van az egyeneslelkű, igazmondó ember felruházva.

Nagy az erkölcsi tekintélye, bizik is mindenki benne, mert még sohasem csalódott.

A hazug ember nevetséges, hazudik derűre-borura, de csufos felsülés lesz a vége. A ravasz ember is csak egy ideig bírja fufanggal, a nép jó érzéke hamarosan leleplezi. Érdekes, hogy a népmesék kiváló aesthetikai gonddal állítják szembe az ellentéteket, hogy annál könnyebben kiválják az erkölcsi mag.

A népmesék legkedvesebb alakja az anya. Mindig áldott lélek, ki rajongással szereti gyermekeit önfeláldozó, s kit szeret is mindenki. Meséinkben valóságos édes anyakultuszt találunk, akárhány mese himnuszt zeng az ezerszer áldott édes anyai szivről.

Ime, az Isten negyedik parancsa megjegecedve a költészetben, im újra csak a jó példa, mely arra bűzdit kicsinyt és nagyot, hogy tisztelje szülőjét.

A szülők ellen elkövetett bűn a legynagyobb, melyet Isten soha meg nem bocsájt. Egy rossz utra tévelyedett legényből haramia lett s egy alkalommal szülőit is megölte s kirabolta. Később meghánta tettét, s egy átutazó fiatal papnak az erdőben meggyóna rettentő bűnét; az ifju pap nehéz penitenciát szabott rá. Egy almamagot adott át neki, hogy azt ültesse a hegytetőre, s mikor kihajt a hegy lábán csörgő forrásból a szájában vigyen mindennap térdén csuszva vizet oda, azzal öntözze, valameddig a kicsiny csirából terebélyes fa lesz. A pap elment s a fiu a feladott penitenciát híven végezte. Jó sokára, mikor már vén ember leve a fiatal papból, újra azon az erdőn ment keresztül. Egy aggastyánt látott, ki térdén kúszott egy hegyre. Rögtön eszébe jutott a szülőgyilkos és a rászabott vezeklés. Felment a hegyre s nagy almákkal dúsan megrakott fát talála ott. „Rázd meg a fát“. Az aggastyán megrázta, minden alma lehullott róla, csak kettő nem. Hiába rázta mind erősebben, csak nem hullott le. „Nó látod, ugymond az öreg pap, Isten minden bűnödöt megbocsátja, csak azt, hogy atyádot és anyádot megölted, sohasem bocsátja meg“. Lehet-e szülők iránt való köteles szeretetet jobban és szebben jellemezni, mint ez a mese jellemzi?

A mostoha anya szinte mindig rossz. Saját gyermekeit szereti, becézgeti, mostoháit üldözi. Amazokat szép ruhában járattja, ezeket alig fűdi valami, azokat kényelemben tartja, ezektől lehetetlen dolgokat követel.

Télviz idején friss ibolyát, almát és epret követel tőlük. Az erkölcsi igazság-szolgáltatás azonban sohasem marad el s már bizonyos jól eső elégtételt nyújt az a körülmény is, hogy az üldözött gyermekek szépek és jók ellenben a kedvencek csúnyák és rosszak. Rossz szívét már külső formája is elárulja, mert rendesen cifra, kendőzött alak, mint a balladatöredék is mondja; „Tova menyen egy menyecske két orcája ki van festve, az lesz nektek anyátok“.

A keresztanyai szerepet Márián kívül közönséges asszonyok is teljesítik.

Vannak jó, de gonosz, kaján, irigy testvérek is.

A népmeséknek és mondáknak értéket nagyban emeli az, hogy az előadás folyamán találkozunk az ősidőknek egy-egy avatag szólásával, képével emlékével s olyan szereplőkkel, kiknek eredete a messzi múltba vezet vissza. Ilyen a közmondásban is előforduló *Csalóka Péter* alakja, mely név most csak egyszerű csalót jelent, avagy a *Vadhuszár*, ki megtudja fejni a kutágot, s ki nagyon rokon a híres német Eulenspiegelgel, vagy a *Garabonciás diák*, ki 13 iskolájának elvégzése után az ördög szekeréről leugorván babonás dolgokat mivel, sárkányon nyargal stb.

Találkozunk hitregés személyekkel, tündérekkel, vasorrú bábákkal, seprőn repülő oroszlányokkal, Babszem Jankóval, Hüvelyk Matyival és rengeteg termetű óriásokkal.

Kétségtelen, hogy népmeséinkben gyakran találkozunk mithoszi vonásokkal, nem szabad azonban tulzásba menni s nem szabad „minden bokorban egy istenséget“ keresni. Kriza János egy mai napság is divatos káromló szólásformára azt mondja, hogy az egy sugár a pogány magyarok mihtikus vallásából, mely bizonyítja, hogy a régi magyaroknak külön *nep istenük* is volt. Mithoszi vonással, mely a régiek hitmondáihoz hasonlít, elég gyakran találkozunk. Vegyük csak p. o. Szép Narcissus regéjét a régieknél. Narcissus hozzá tökéletesen hasonló testvérébe szeret, ki meghal. Ugy vigasztalódik, hogy saját képét nézegeti a tó

tükrében. azt híven, hogy kedvese képét látja. Végre is meghasad a szíve s szép, fehér narciss virággá változik. Adonist pedig Venus anemone virággá változtatja. Ehez hasonló mithologia felfogású néprege nálunk is van. Egy szép legényről van szó, ki meghal. Elsíratja szerető édes anyja, költi is, de nem hallja. Ravatalához járulnak apja, jó testvérei, de a legény csak halott marad. Végtere oda megy hű szeretője, a legény feltámad s kedvese karjai közé omlik.

Van a kettőben közös vonás, a mi regénk azonban művésziesebb. Ott a szerelmes csak virággá változik s az is csak az istenség beavatkozásával, emitt egy leánynak határtalan szerelme valóban életre kelti a meghalt legényt.

Nem szabad azonban minden bokorban egy pogány istenséget keresni. Arany János remek bírálatában kimutatta, hogy az igazi mythoszi vonások mellett sok hamisítás van a Merényi gyűjteményében.

„A kigyóbőr” címűben a lélekvándorlás nyomait találjuk s eredetiségében nem is kételkedhetünk, hiszen teljesen a nép szellemében van, de ugyancsak a mesében előforduló napimádás irodalmi szépítés, mely sehogy sem illik bele egy mese egyszerű keretébe. Kriza a *napistent* igazi mithologiai vonásnak tartja. Eredeti, népies felfogással alkotvák a tűzmadarak, a sárkány fogak, a tátos ló, istennyila, világmalma stb., de irodalmi kacérkodás bélyegét viseli magán a világ jósfája, forgószelek királynéja. Arany méltatja a Merényi gyűjteményét, de szemére hányja, hogy akárhányszor ő csinálja a mithológiát. „Élek a gyanupörrel, hogy a napleánya, Hajnal, ennek palotája, kertjei, stb., bővített leírásai mind oly sallang, melynek készítését Merényi úrnak fogja köszönni a mithologia”

Népünknek babonás hite leginkább a népmesékben domborodik ki. A képzelet bűbája Operencián túl fekvő mesés országba vezet el minket, hol lépten-nyomon vasorru bábák és sárkányok szörnyűségeivel, boszorkányoknak undok hadával, setét, félelmes, babonás alakokkal találkozunk.

Ilyen babonás alak a lidérc, mely kulcslyukon is keresztül bujhat s melynek pénzhordás, gazdagodás a természet. Lidéretűz is van, mely üldözőbe veszi a félenk, fu-

tamodásnak eredő embert; némelykor az ember mellére ül erősen nyomja. Eljár szeretkezni is egyszerű falusi legény alakjában, de csakhamar megismerik, mert egyik lába lóláb, vagy lúdláb. A babonás elbűvölésnek, varázslásnak, megrontásnak, ígéretnek nem egy vonását találjuk meséinkben.

Bizonyos, hogy e jelenségeknek legalább egy részében van mithológiai mag, de nagyon megszívlelendők Arany János szavai. „Nehéz mindenből, mithológiát abstrahálni, mikor még olyan jeles gyűjtők is mint Merényi hamisítanak.“

A népnek babonás természete mellett tanuskodnak a ráolvasások is. A népköltészet e faját alig méltatta valaki figyelemre. A „Századok“-ban, *Tudományos gyűjtemény*-ben jelent meg néhány. Még 1578-ban Bornemisza bocsátá közre Szerencse Benedekné „*bagoló imátságait*“ Kriza János a „*Vadrózsák*“-ban többet közölt s nemsokára Szilády Áron is bocsájta gyűjteményéből egy néhányat közre, melyekből kitűnik a különböző vidékek hagyományainak találkozására. Ime egy példa. Támadásra. Keresztet kell rá vetni s ezt mondani: Én tégedet keresztellek a Jézus-Mária nevében semminek. (Ekkor lehuzza a lábfejeig, ott a földre keresztet vet). Atyának, Fiúnak, Szt-léleknek nevében.

Föld édes anyám (ekkor a hüvelyk és a nevetlen ujjával egy-egy csipet földet vesz fel háromszor, azután keresztet vet) szem megnézte sziv megverte, szentháromság egy Isten fordítsd meg rajta.

Több ilyen ráolvasást őriznek a halasi levéltárban Bojérné Csapó Karolin boszorkány pöréből.

II.

Közmondásaink, példabeszédeink s a népköltészet hason szellemi termékeinek értékéről.

Népiünk szellemének termékei között legtöbb a közmondás és szinte elmondhatni, hogy erkölcsi tanulságban a leggazdagabb.

A közmondás a népnek lélektana, erkölestana, lelkiismeretben kötelező törvénykönyve, mely az Isten adta 10 parancsoltnak folytatása, értelmezése, ez a népnek történelme nyelv-tudománya és paedagogiája. A közmondások eredetét a messzi, messzi őskorba vihetjük, vissza nem épen a legkezdetlegesebbe, hanem abba mikor elég gazdag volt már a szókincs s az elevenebb szemlélődésnek, tapasztalásnak, eszmélkedésnek eredményét kellő szavakkal ki tudta fejezni.

Való, hogy a népnek költői hajlandósága legelőször a közmondások és hasonló szellemi termékek létrehozásában nyilvánult: A társas élet ezernyi apró baja, az emberi jellemek különfélesége, az igazság örök törvénye, a hazai rög rajongó szeretete, a magyar hajlandósága a vigalomra, ősi babonássága szülték a közmondásokat, elmés ötleteket, élceket. Idők folyamán gazdagodott, izmosodott a nyelv, gazdagodott a közmondás is. Akárhányról elmondhatjuk, hogy sugár, mely világot vet a mult homályos dolgaira. Egy csi-petnyi hadtörténeti adat p. o. a következő közmondás: „Ha madárta tárgyalasz *ijjadat* ne pengesd!” Hasonlóképen történelmi becsú ez „*Házasság, hadverés, királyválasztás* Isten dolga“. Gyakran találunk közmondásainkban, kuruc, labanc, török és tatár vonatkozásokat. Később, mikor már érintkezett a magyar a művelt Európával, s a Szentirást, a

görög és latin remekírókat ismerte már ezeknek közmondásaiból válogatott fordítgatott magyaros zamattal. Homerosztól való ez: „A haza füstje kedvesebb mint az idegen tüze“. „Mindenütt jó, de legjobb otthonn“ Aristophanesé a következő: „Vak is látja“ „Sötétben tapogat“. Galenusé: „Nesze semmi, fogd meg jól“ Salustiusé: „Rómában minden eladó“ Az egyházi atyák mondásai is mentek át mint közmondások népiünk tudalmába. Szt Hyeronimustól való: „Ajándék lónak ne nézd a fogát“ Szt Ambrusé: „Betegség az erény műhelye“ A Szentírás is adott magyar közmondást: „Isten a jókedvű adakozót szereti“ „Az Úr félelme a bölcsesség kezdete“. Ime tehát idegen népnek szellemi kincse hazánkba is ájtött. Csakis azt tartjuk azonban igazi magyar közmondásnak, mely teljesen átment a magyar vérbe. Mert igaz, hogy gyakran a közmondásokban több népnek gondolkodás és kifejezés módja találkozik, a szoros kölcsönzés is gyakori dolog, igazi közmondásnak azonban csak azokat tarthatjuk, melyekben tartalomban és formában egyaránt megvan népiünknek sajátága s a melyek meg nem haladják népiünk tudásának színvonalát. Ki nem tartja a következő németből átvett közmondásokat igazi magyarnak: „A ki másnak vermet ás, maga esik bele“ „Addig verd a vasat, míg tüzes“

A közmondások legnagyobb része azonban az életből vette eredetét. Az életben valóságos vezérszerepet játszottak és játszanak s igen sokszor egy-egy közmondás jelöli meg. — mai napság is, — „az utat valamely tett sikeres véghezvitelére, vagy a módot valamely válságos helyzetből való kibontakozásra“

Vizsgáljuk most közmondásaink lélektanát.

Mindig igazat mond. A gonoszt maró sarcasmussal gúnyolja, erősen támadja, a szépet s a jót örömet dicséri.

Egyenesen csak néha-ritkán oktat, többnyire kerülő utakon jár, de mindig célhoz jut. Rövid és velős. Kevés szó sok értelem. „Farkasnak mutatsz erdőt“, olvassuk a Baranyai gyűjteményében. Nem mond-e ez annyit, hogy éveken át lehetne magyarázni. Avagy a bibliai eredetű. „Addig verd a vasat, míg tüzes“ „Vak vezet világtalant“ nem e rövid szavakkal mélységes igazságokat fejeznek ki?

A nép szívesen vonul közmondásaiban jelvikép mögé. Sokszor sokkal mélyebb értelmet rejt mint a minőt a szavak mutatnak. „Ki korán kel, aranyat lel” „Addig hajlitsd a fát, míg fiatal”. „Hegyre földet viszen”

Csak e három közmondásban is mennyire eltér a valódi értelem a kifejezéstől.

A közmondások tartalma maga a nép lelkének tartalma. ('supa őszinteség mint a hogy őszinteség ő maga is.

A Szirmay könyvében olvassuk a magyar nép találó jellemzését: „Ingenuitatem et candorem cum lacto materno sugit, cujus os in corde et cor in ore est, qui album dicit album, et nigrum dicit nigrum, qui virtutem etiam in hoste laudat, vitium etiam in amicum vituperat” E szavak fontosságát az adja meg, hogy nem magyar mondta. Ilyen a magyar nép, ilyen a költészete is.

Legelső mi szemeinkbe ötlük népünknek vallásos hite. Több százra megy azon közmondásaink száma melyekből az Isten imádása, tisztelete sugárzik ki. A közmondás is éppen mint a népmese mindig a legnagyobb tiszteletnek és hódolatnak hangján beszél Istenről s mi az istenség szent fogalmából fakad, a vallásról. Éppen ez az oka, hogy népköltési gyűjteményeink a tételes természeti és etikai törvényeknek gyűjteménye is.

A magyar nép adott szavát megtartja, mert az szent. Az ígéretet pedig teljesíteni kell, hiszen: „Az ígéret adományt vár” „Az ígéret szép szó, ha megadják úgy jó”

A népnek gunyja ostromozza az olyat, ki ígéretét be nem váltja, vagy könnyelműen ígér: „Sokat ígér, keveset ad” „Fényes ígéretnek keveset higgyj.

Becsületére igen feltékeny. Az apa közmondásban oktatja gyermekét: „Becsüld meg magadat, ember lesz belőled” A becsület nagy értékét így fejezi ki: „Előbbrevaló a becsület a szalonnás káposztánál” A becsület elvesztése nagy veszteség, mert hiszen: „Nem minden sövény alatt leli meg az ember elvesztett becsületét”.

A becsületes szív egyenesség és nyíltság nélkül el sem képzelhető. A mint megmondja kinek-kinek magyarosan az igazságot, úgy gyűlöli a hazugságot. „Igazmondás nem emberszólás”. „Csak féllába van a hazugságnak”

A hazugnak gyámoltalanságát így jellemzi „A hazugot hamarabb utól érik mint a sánta ebet“, s a hazugnak sorsát: „A hazugnak akkor sem hisznek, ha igazat mond“. A nagy hazugságot gúnnyal ostromozza: „Akkorát hazudott, majd elesett alatta“.

A magyar nép bizott mindenében, azért sokszor csalódott. A csalódás szülte ezeket az óvó közmondásokat: „Meglásd kinek higgy“ „Jól megnézd kiben bizz“.

Népünk szereti a barátkozást és igaz, benső érzéssel ragaszkodik egy-egy rokon lélekhez, de újra csak csalódások árán rájött, hogy sok az álnok barát. Az ilyentől fél. „Nincs szebb dolog az állhatatos barátságnál“. „Addig a barátság mig zsiros a konyha“. Rosz barát jellemzi az embert. „A madarat tolláról, az embert barátjáról ismerhetni“.

A magyar nép vendégszeretete közmondásos, de nem szereti a tolakodókat. „Régen várt vendég kedvesebb“. „Hivatlan vendégnek ajtó mögött a helye“.

A vendégszeretet bőkezűséggel jár. A fősvény itt is oly gyűlölt alak, mint a népmesékben. „Fősvénynél nincs vétek“. „Fősvény maga sem mer eleget enni“. Átjött hozzánk a Juvenális féle maró szatira: „A fősvény éhesen megy a más világra“

Már Faludynál olvassuk „A gazdag fősvény bővelkedve szűkölködik“.

A magyar nép vérében van a jog és igazság iránti érzék. „A mi neked nem jó, másnak sem jó az“. „Ne bántsd a másét“ „Ne ítélj, hogy ne ítéltesél“ „Jó bíró felejtí a komaságot“

Rajong a szabdságért. „Legdrágább kincs a szabadság. Lángoló a haza szeretete. Oltárkép a haza, melyhez imádkozni jár. „Sokat élt, ki meghalt a hazaért“.

S mikor bekövetkezett ama szomorú korszak, hogy a nemzet hűtlen lett legdicsőbb fiaihoz, nem késett a népköltés, hogy megsuhogtassa a maga éles, gunyos ostorát. „Nincs becse a hazafinak, csak a német gavallérnak“

A magyar nép hősiességét, vitézségét az egész világ elismerte, de ő maga is büszkén hivatkozik rá. „Nem gomba a vitéz, hogy minden ganéjban megteremjen“

A hányavetiséget s a vele járó gyávaságot gunyolja „Könnyű ott vitéznek lenni, hol nincsen ellenség“. „Nem mer a puskával egy szobában hálni“ Nem szereti a hányavetiséget senkiben, legkevésbé azonban a gyermekben és suhancban. A hányaveti suhancnak mondják: „Meggfogadlak Dunaföldre papnak“, (egy rozszant major az, hol 3 cseléd-háztnak lakik a csordás, kanász és ihász).

Mindenha hive volt az egyenlőség eszméjének. „Sok jót szül az egyenlőség“

Büszke emberi méltóságára. „Én is ember vagyok“ Szereti a békét. „Jobb egy béke száz hadnál“.

A beszédnek hasznos, de káros voltát helyesen mérlegeli: „A nyelv gonosz fegyver“ „Nagy a nyelve, kicsi a szíve“. „Mocskos beszélgetés, erkölcs vesztegetés“

Bizik az Istenben. „Ki Istenben bizik, meg nem csatkozik“.

A boszuállást gyűlöli. „Boszut állani nem nagy vitézség“

A bölcseségről azt mondja, hogy a „legjobb uti költség“

Az engedetlenséget ostromozza. „Nem akarásnak nyögés a vége“

Az emberi észet sokra tartja, de csak úgy, ha a szívvel együtt munkálkodik. „A hol szívünk, ott az eszünk“

Kiváló erkölcsi érzékére vall, hogy a hálát, e szép, de ritka erényt magasztalja, a hálatalanság ellen erősen kikel. „Ha adtál felejtse, ha vettél említsd“ „Disznó is megesszi a makkot, de fel nem néz a fára“.

A haragtól irtózik. „Rozs tanácsadó a harag“. „Marakodás kutya szokás“

Az irigységet lelkének mély megvetésével illeti, s jól tudja, hogy többnyire a derék emberre irigykednek. „Adjon Isten sok irigyet, kevés szánakozót“

Éles határt von a jó és gonosz lelkiismeret között. „Jó lelkiismeret hamis pénzt nem szeret“ „Nagy hóhér a rossz lelkiismeret“.

A mértékletességet dicséri. „Mézből sem jó a sok“

Jól tudja, hogy az ember munkára van teremtvé, hogy az emberi életnek értékét jóformán a munkásság adja meg. „A dolog nem szégyen“ „Munka után édes a nyugalom“

Nemcsak a fősvénységet gúnyolja, de a pazarlással is hadi lábön áll. „Aranyat nem gyűjt, ki a fillért nem becsüli“.

A földi szenvedést természetesnek tartja. „Ki keserűt nem izlelt, nem tudja, mi az édes“.

A színlelést elítéli, hisz nem illik az a magyarhoz. „Gyakorta a farkas is juhbőrbe öltözik“.

Ime tehát mutaványul néhány elszórt közmondás, mely így, a maga hézagos voltában is meglehetősen tiszta képét mutatja a nép gondolkodásának.

Érdekesekek azok a közmondások, melyek egészséges humorral rajzolják az élet ezernyi ferdeségét, bohóságát. Szinte minden foglalkozásra van egy-egy jellemző közmondás. „Három takács egy ember“. „A takács hét ujjú, zöld hasú“. „Az asztalos csomótaszigaló“. „A diák tintanyaló“. „A molnár mind lisztlopó“. „A szabó kecske“. „A kántor jó dúdoló“. A szegény csirizragó csizmadiának meg duplán kijut a csufondárosságból, mert hát: „Szerencsétlen az az anya, kinek fia csizmadia“.

Mosolyt fakaszt etimológiája; a fillokszerát füles bagoly-nak nevezi, a gubernátor Guber Márton, az osztrák-katoná ma is liszteszsák (hajdani fehér ruhája miatt), a fenyőfa karácsonyfa még akkor is, ha az erdőben áll.

A nemzetiségek iránt gyakran kiméletlen. „A száz emberség nem sokat ér“. „Egy görög három örmény, egy örmény három zsidó“. A tótot tolakodónak festi: „Ereszd be a tótot, kiver a házadból“.

Az ideigtatott néhány példából is kitűnik, hogy: „A magyar közmondásoknak etikai, nevelői, képző és oktató hatása minden kétségen felül áll. Életfilozófiai szempontból pedig vezérelvek gyanánt szerepelnek az életben. Mint a magyar génusz legeredetibb alkotásai, mint a magyar észjárás legtalpraesettebb és leghivebb kifejezői, fontosak. Erkölcsi alapigazságaik, tökéletes őseredetű magyarságuk a mellett szólnak, hogy az iskolában.... nevelői és nyelvi szempontból nagyobb hasznát kell venni“. (Almásy J.)

Ezek után áttérek egy másik pontra s néhány halvány vonásban igyekszem bemutatni, hogy a közmondásokból s hasonló szellemi termékekből nemcsak a nép szellemi működését, olvashatjuk ki, hanem kihámozhatjuk egynémely

ősi szokását. Az ősi szokás olyan mint az ének. Valamint ez szájról-szájra jár, úgy az is apáról fiura maradt. Idő folytán vesztethetett eredetiségéből, halványulhatott de lényegében mindig ugyanaz maradt.

Megváltozott a régi magyar „áldomás”. Az áldomás hajdanán, miként Anonymus leírja isteni tisztelettel járó lakoma volt. Ma már elvesztette vallásos jellegét, inkább csak mulatozást jelent, de olyant, melyben a kiüritendő poharat eláldják, vagyis áldással, jó kívánattal kísérik. Áldomást szoktak minden nagyobb adás-vevésnél ülni. „Egy pénz ára szatyorért két kupa áldomás”

Keresztény eredetű a szent János áldása. Karácsony harmad napján bort szenteltetnek s az ebéd végén egymásra köszöntik. „Gyakran megárt a János pohara”.

Régi szokást őrzött meg e közmondás is: „Hosszu. mint a szent Iván éneke”. Baranyai gyűjteményében is megvan. Eladó lányok szokása ez, kik kivált a felvidéken, virágos szent János napján meggyújtott rőzsecsomót ugrálnak át melyet pároló fűvel már előbb behintettek. A ki ügyesen át ugorja, annak korai férjhez menetelt jósolnak. Ugrás közben ily éneket zengenek:

„Virágos szent János
Éjszakád világos
Mig előtted leszek
Tiszteletet teszek
Csak addig világos
Légy aztán homályos”.

Mivel e nótát napokon át éneklék unalmassá, hosszuvá válik, s innen a fenti közmondás.

Éppen ellenkező a: „Rövid mint a pünkösdi királyság”. Pünkösdkor a legszebb s legjobb leányt királynőnek választják. A boldogság azonban csak egy napig tart.

„Szent Gergely vitéze vagy”

Gergely napján hívják katona ruhába öltözött gyermekek pajtásaikat az iskolába.

A közmondások bemutatják a népnek előítéleteit, balhitének és babonáinak emlékeit.

Ha szélvész dühöng valaki felakasztotta magát. („Megölte valaki magát, Az hozta ezt a rút időt” Petőfi.)

A csuklót emlegetik. Ha a bal tenyere viszket pénzt, ha a jobb, verést kap. A kuvik, ha szól, a kutya ha vonít: halált jelent. Ha csörög a szarka vendég jön. Ha a pici gyermek igen okos, nem sokára elhal.

E balhit már a klasszikus ó világban Sophoklesuél, Senecánál, Pliniusnál is el vala terjedve.

Szemmel igézni lehet. Az igézeten csak vizvetéssel lehet segíteni.

„Úgy néz rám mint az igézet“.

Ósi babonás szokásra mutat a „kőhöz legyen mérve“ mondás is. Az albán nép, mint ősei, ma is marokba vett kőre esküszik. A klasszikus világban is találunk hasonló vonatkozást. Mercurius kővé változtatta a vén Battust. Niobe gyermekei iránt való nagy fájdalomában kővé vált.

Mai napság már nem annyira babonás felfogással használják, mint inkább gúnyosan, annak kifejezésére, hogy a hányaveti, nagyokat mondó ember valószínűtlen beszédét, nem igen hiszik.

Mily kirívó ellentét! Előbb a népnek igazi filizófra valló józan és bölcs világnézetével találkoztunk s ime itt babonás, naiv, szinte együgyű felfogást találunk.

Az ellentét csak látszólagos, hiszen a nép egyszerre tapasztalatokban gazdag tanító és tapasztalatlan is, mint egy naiv tanuló.

Nagyban emeli közmondás gyűjteményeink értékét az a körülmény, hogy azok segítségével bepillantathatunk népünknek messzi multjába. A „magyarok Istene“ kifejezés a pogány korból való. „Él még a magyarok Istene“. „Nyilat huzni“, „lefűvelni“ régi szokásokra emlékeztetnek. Egészen a nomád életre emlékeztet vissza a „Szedi-veszi sátofáját“.

„Farsangon kívül is esik leányvásár“, a régmúltba mutat, a mikor csakugyan vásárolták a leányokat.

„Eladó a leány, férjhez kéne adni.“

„Mi a tatár“ a tatár és török dúlásokra emlékeztet. Az „Egyszer volt Budán kutyavásár“. „Csonka toronyba zárták“. „Hátra van még a fekete leves“. „Elnyerte az egri nevet“ keletkezése és értelme szélteben és hosszában ismeretes.

Mint minden műfajnak úgy a közmondás-féléknek is a tartalom, az eszme a lelke, a forma, a nyelv, a szerkezet, az arca, a külső képe. A lelkét rövidesen láttuk; a teste is ép oly színes.

A közmondás-félék rövidek. E rövidség adja meg a velősséget és a hirtelen hatást. Ha valamennyi műfajra nézve érvényes Jean Paulnak szellemes axiomája, hogy a rövidség már elmésség, úgy kivált a közmondás-félékre érvényes, hiszen azokban élce, ötlet, hirtelen fordulat nyilvánul, s mind ennek villámgyorsasággal kell lesujtania. Ezért vesztí el hatását a Kis-Vicay-féle hosszú közmondás: „Mint a torma-féreg, szerelem, hogy méreg nem rája mézbe kapott“.

Nagy szerepet játszik közmondásainkban a symbolismus, mely nem egyéb, mint az igazságnak jelmezbe való öltöztetése. A tartalmat nem a szavak összefüggésében kell keresnünk, hanem messze fölötte. „Fehér liliomnak is fekete az árnyéka“. = Még a jónak is van gyarlósága.

Hogy különböző vidékeken mennyi különböző, gazdag formában nyilatkozik a jelviség, annak bizonyítására szolgál Erdélyi János gyűjtése, ki a fősvénység kifejezésére éppen 15 symbolikus közmondást halmozott össze.

Jelvi értelemben használja a nép az emberi testnek részeit. „Jaj szegény fejemnek“ = jaj nekem. „Nehéz fejú“ = tehetségtelen. „Annak is orra alatt a szája“ = közönséges ember. „Felhuzta az orrát“ = duzzog. „Levették lábáról“ = meggyőződésében megingatták. „Szemet huny“ = elnéz valamit. „Görbe szemmel néz“ = nem lát szívesen.

A symbolikus kifejezésekkel majdnem ugyanegy a példakép, mely igen gyakori a közmondás-féle elméművekben. A példakép mindig valamely igazságot céloz és valamely elért vagy elérendő eredménynek fejlődését mutatja be.

„Kisded bimbókból lesz a fontos körte“. „Hangyanyom idővel meglátszik a kövön“.

Leggyakrabban hasonlattel találkozunk. E tekintetben a népköltés közel áll a bibliához. Az ó, főleg az új szövet-ségi Szentírásban özönével fordul elő.

Maga az isteni Mester is hasonlatban beszélt a népnek.

Valószínű, hogy főképp a hasonlatok bősége és szépsége adá Szilveszternek ajkára az ismeretes nagy fontosságú nyilatkozatot.

A hasonlat szerepe a költészetben igen-igen régi. Ókori könyvek a beszéd fényének nevezik.

Közmondásainkban főleg kétféle hasonlattal találkozunk: azonossal és ellentettel. „Milyen az adjon Isten, olyan a fogadj Isten“ „Hosszu ész, rövid haj“

A kérdésekre is sokszor felel hasonlattal. „Hogy vagy?“ „Mint szegény ember gazdag városban“. „Mint Marci Hevesen“

A földhöz ragadt szegénységet is hasonlattal fejezi ki „Mezitelen mint a kis újjam“

A magyar közmondás játszi, elmés szólásformájával jóízűen kicsúfolja a hülyeséget az Istók, Jancsi, Misi nevűeket a priori hülyéknek tartja s maró élceből kijut a dologkerülőnek, részegesnek, kevélynek és szájhósnak egyaránt. P. o. a gyávat maga alkotta helységnevekkel gúnyolja: „Nem Bátorban lakik, hanem Futtokon“

Helylyel-közzel metaphorával is találkozunk. Ki igen nagy munkához fogott: „Nagy fát mozzgat“, ki nagyot és merészet hazudik: „Mesze veti a sulykot“ Vagy p. o. Pázmány annak ki mindent értelem nélkül kever össze azt mondja: „Csapja a csikot a lencsével“

Közmondás-gyűjteményeinknek értékét emelik azok a nyelvészeti és verstani sajátosságok s azok a töről metszett közszólásmódok, melyekkel bőven találkozunk.

Nyelvészeti sajátosságai közül röviden a következőket említ meg. Szereti a szókettőzést. Fur-farag, cseng-bong, töviről-hegyire stb. stb.

Gazdagon használja az ikerszavakat is: zene-bona, csip-csap.

Sokszor használ igét nevszó helyett: „Nem sokat ér a hallom-mondom“, „nincsemersz-e“.

Jelzős alanynyal fejezi ki az egész gondolatot: „Hamis csont“ = csintalan ember, „Jó madár“ = gonosz ember. „Mese beszéd“ = alig hihető beszéd.

Az is megesik, hogy csupán egy jelző fejezi ki az eszmét: „Agyafűrt“ = furfangos.

Szótanilag is találunk elég érdekes közmondást. Ármányos = álnok. Délceg = hányaveti. Tulipiros = élénk piros. Oktondi = balga stb, stb.

Sok közmondásunk versekbe tördelt s néha hibátlan verset is találunk. E sajátság azt a gondolatot érleli bennünk, hogy közmondás és népdal nagyon szoros viszonyban vannak egymással. Az általános felfogás az, hogy az ilyen közmondások a dalok hulladécai, de azt sem lehetetlen, hogy sok közmondásból lett később dalforma. Elvégre is, a közmondás régibb eredetű, mert hát a népnek istenadta költői tehetsége bizonyosan előbb nyilvánult az egyszerűbb közmondási, mint a művészibb dalformában.

Íme néhány példa:

Közmondás:	Dal:
Az asszony a lányát nem magának tartja.	Az ökör a földet nem magának szántja Az asszony a lányát nem magának tartja
Ne ugorj ott, a hol árok nincsen.	Ne ugorj ott, a hol árok nincsen Ne köszönj ott, a hol szép lány nincsen
Nem adnám a világot.	Ezt a kis lányt nem adnám világot Az anyjának a menybeli jussáért

E közeli rokonság magyarázza meg sok közmondás rithmusos voltát. Tiszta jambicus sor:

„Ki mint | vet úgy | arat“, spondeusi:

„Várt lány | várat | nyer“, lejtű:

Kötve | higy ko | mának.

Gyakori a rim a sor elején és közepén is és az asszonancia.

„Ki korán kel

Aranyat lel“.

„Énekel előbb a diák

Azután kap alamizsnát“.

„Illa berck, nádak erek“.

„Sok kéz, hamar kész“.

Találunk álliteratiót.

„Három papnak, hat szemé“.

„Szegény ember szándékát

Boldog Isten bírja“.

Még csak a találós mesékről emlékezem meg röviden. Népünk találós meséi valamely dolgot, megtörtént, vagy meg nem történt eseményt írnak körül, de oly vonásokkal látják el, oly körülményeket toldnak hozzá, a szókat annyira átvitt értelemben használják, hogy az igazi eszmét csak fejtevéssel lehet kihámozni. E talányok igen fontosak, hiszen azokban, tán fokozott mértékben találjuk a nép szemlélődési tehetségének, élénk képzelmenek és elméjének nyilvánulását.

A talányok leginkább költői formában fordulnak elő. Sok van közöttük rimes, de még több olyan, melyben a gondolatok, szók és mondatok rithmikusán vannak berendezve és melyben találkozunk a primitív népköltészet jelensége iver hangutánzással, alliterációval stb.

Vizen megyen nem locsog
Nádon megyen nem suhog“ (árnyék).
„Sok madár jó szárny nélkül
Fára szállnak láb nélkül
Egy ember jó láb nélkül
Mind megeszi száj nélkül“ (hó).

Érdekes, hogy szinte szóról-szóra így hangzik egy német találós mese is: „Es flog ein vogel federlos, auf einen baum lautlos, da kam eine frau mundlos, und ass den vogel federlos“.

A nép talányait az ismertebb állatokról, időről stb, alkotja.

„Árva borju anyátlan
Pusztu pajta fedetlen
Három verébnék hat szeme
Szencs csutak fekete“.
„Mióta e világ van mindig volt
Mig e világ lesz mindig lesz
Még se lesz esztendő“ (hold).
„Elöl villa hátul seprű
Négy nyomja a földet,
Négy adja a vámot“ (tehén).

Az esztendőt hónapot hetet s a három főünnepet a következő igazán elmés talányban találja élénk:

„A kerek ég alatt kerek egy istomfa
Kerek istomfának szép tizenkét ága
Szép tizenkét ágnek ötvenkét virága,
Ötvenkét virágon három arany alma“.

Sajnálatos, hogy népünk e nembeli szellemi termékeiből kevés van összegyűjtve. A német tultett rajtunk e tekin-

tetben is, annyira, hogy a találós mesének ott már irodalma is van (legfontosabb Friedrich: „Geschichte des räthsels“).

Mikor a közmondásokról és közmondás-félékről beszéltem a példabeszédet, jelesmondatot, elmés ötletet is mindig oda értettem s a példákat is vegyesen válogattam, hisz ezek édes testvérek.

Jókai Mór akadémiai székfoglaló értékezésében azt az állítást kockáztatja, hogy a magyar népnek csupán egyetlen szójátéka van:

„Öttél-e már juhász?“ „Öt tél, uram, öt tél“. „Ittál-e már juhász?“ „Itt áll, uram, itt áll“.

Gyűjteményeink az ellenkezőről tanuskodnak. A híres göcsei mysteriumban találjuk a következő szójátékokat

Angyal: Surgíte pastores!

Pásztorok: De bizony nem szúrsz ide, mert vissza szúrlak.

„Angyal: Gloria, Gloria!

Vén pásztor: Ah, gomolya.

I. pásztor: Vén gólya.

II. pásztor: A tarka bornyú a fiát szijja.

III. pásztor: Az István bácsi a dudát fujja

Hát még a nép számos jeles mondókája:

„Mi végre teremtette Isten a cigányt?“

„Falu végére“. „Miért nem hal a cigány?“

„Azért, mert ember“.

„A ki szombaton lugo, mikor mos?“ (Mi kormos? Az üst oldala?).

„Engem nem zárnak be, ha meg is ölök valakit“. (Nem hát, mert az ajtót zárják be).

„Acéla (a célja) jó, de kovája rossz“.

Vajjon nem szójáték-e ez:

„Van egy hordóm fenekedbe“. (fenekeld be).

„Én a papot sokszor láttam részegen“. (én voltam a részeg)

„Én fejetlen barátot is láttam“ — (nem volt megfejve.)

III.

A népdal értékéről.

A népdal ott született mindenha és ott születik most is a délibábos rónákon, vagy a felhőkbe vesző szép, fehér hércsek virágos völgyeiben, az alföldi homokbuckák közt, vagy az örökké zugó, illatos fenyvesek, bükkösök hazájában: született a parányi gunyhók eresze alatt, szerető szívek mélyében és a szó és a dallam egyszerre fakadt és énekehangban, vagy a tilinkó édes-bús siralmában szól hegyeken, völgyeken, pásztortűz mellett, a fonóban. „Kinyíló mezőben, hervadó erdőben, patakok partjain, tenger pusztaságon, mindenütt, mindenütt teremnek a dalok“. (Thaly). És az édes hangokat szellő elragadta, visszhang visszaadta s valami titkos bűbajos erő a szívekbe lopta.

S szállt az ének szájról-szájra. Így született a szelid szerelmi dal, a boldogságnak vidám és búbánatnak nyögő éneke, a hazafias dal, hiszen a puszták fia, az erdők-mezők vadvirága mindenkor rajongással szererette hazáját, így a költészetnek busongó leánya a ballada, így a vándorlegények dala, melyhez pacsirtaszó és erdőzúgás adák a kísértet, így a bordal, hiszen borban vigad a magyar.

Gazdag, szép, bűbajos az a világ, melyet a népköltészet tár elénk.

Fájdalom, hogy maga a népdal már többé nem fejlődik, sőt bizonyos decadenciát mutat. Ennek oka a rohamosan terjedő műveltség. Hiszen, ha rohamosan halad valamely nép a modern műveltség felé, ez áramlatból a nép sem vonhatja ki magát; könyvek, újságok, iskolák színházak terjednek el mindenütt, a népet kiveszik természetes talajából s beültetik egy mesterségesbe, mely egyediségét tönkre teszi, közvetlenségét és természetességét megszünt.

teti, az érzelmek és gondolatok kifejezésére mesterkelt, erőltetett formákat teremt. „A vasuti vonatok dübörgése, a gépek csörömpölése elől a regésvárak tündérei rejtek-helyeikbe vonulnak“. (Thaly K.)

A holland népnek már nincs költészete, mert minden hollandi írástudó ember s így a művelt irodalom közvetlen hatása alatt áll, a németek, e dalos nemzet panaszkodnak, hogy egyre gyérül a „Lied“-jök s Theuriet-t sok helyen kinevették a mikor a népdal után kérdezősködött s természetes népdal helyett sikamlás kávéházi nótákat, kuplékot hallott.

Mi még nem vagyunk annyira, még mindig lehet, bár kevesebb eredménnyel népdalokat gyűjteni.

Népdalaink a népnek szívét tájrák elének a maga különféleségében. Megszólal a népköltészet laantján minden érzés, mely a kebelben lakik.

Megszólal vallásos érzés. Tisztán vallásos dalt, himnuszt népdalaink között alig találunk, de itt is ott is megcsendül a vallásos akkord, mely búban-bajban Istenhez s a Nagyasszonyhoz fohászkodik.

Megható példája a vallásos költészetnek egy kuruckori himnus Máriához, a tenger csillagához.

„Tarts meg uram kérünk
Mert majd elveszünk
Veszedelemes habokban
Már elsüllyedünk
Az ellenségnek már
Torkában vagyunk
Ha meg nem tartasz már
Csak oda vagyunk“.

Leghatalmasabban a hűséges szerelem nyilatkozik

„.... én téged nem tudlak elfeledni
Rajtad kívül nem tudok mást szeretni“.

Az igazi szerelem szülői ellenkezéssel, akadályokkal találkozik s a szerelmesek csak éjjel találkozhatnak, mikor is szeliden fénylő csillagocskák veszik pártfogásukba.

„Csillagok, csillagok szépen ragyogjatok
Annak a legénynek utat mutassatok“.

Fájó hangon szólal meg a boldogtalan, kesergő szerelem:

„A merre én járok még a fák is sirnak
Gyenge ágaikról levelek lehullnak“.

Általában nagy gyűjteménycinkben a szenvedés költészete. Találkozunk egyszerű, falusi Szép Ilonkákkal, kik csalódott szerelmükben lehullnak miként a tiszta hófehér lilium, találkozunk falusi Melindákkal is a kiket esztől foszt meg az a tudat, hogy nem méltók már az urok szerelmére. A szenvedés a bűn büntetése. Ez a felfogás, ez a tragicum érvényesül a népköltészetben, főkép a népköltészet „busongó lányában“, a balladában. Budai Ilona feleség és anya levén lép le az erény utjáról és rohan vakon csábítója karjába. Az anyai szeretet hatalma nemsokára viaskodni kezd a bűnös szerelem hatalmával. Az anyai szeretet győz, megtisztítja a bűnös szívet, de a megtisztulást nyomon követi a bűnhődés: szerette gyermekét többé sohasem ölelheté. Ime az erkölcsi felfogás és tragicum. Vétkezik a tételes erkölcsi törvény ellen s e vétke még a tisztulás után is csak szenvedést szül.

A megszegett hitvesi hűség képezi a tragikai magot Barcsai című balladában is. A nejére gyanakvó Barcsaifele utjáról visszatér, meggyőződik neje hűtlenségéről s iszonyu törvényt lát felette. A tragicumot fokozza, hogy kettejük piciny gyermeke lesz naiv gyermekbeszédével anyja árulója. Az anyának gyermeke előtt tisztának, szentnek kell lennie, Barcsainé gyermeke előtt bukkott el, s ez a rettentő bukás lett a büntetése, tragicuma. A Fehér Anna s a palóc Királyfi és Királylány tragicumát az adja meg, hogy a királylány határtalan szerelmét az erkölcsi törvény átlépésével akarta bebizonyítani. Rablók fogták el az urát, leöléssel fenyegették, de megkegyelmeznek mégis neki, ha a feleség áldozatul odadobja magát a vezérnek. Annyira szerette az urát, hogy odadobta magát. S ime, utolérte a legkegyetlenebb tragikai sors, a bukás után a rablók mégis megölték az urát, kinek szabadságáért lépte át az erkölcsi törvény tilalomfáját. A népköltészet általános felfogása jegecedik itt ki, hogy: erkölcsi rosszat nem szabad még erkölcsi jóért sem elkövetni.

A csalódás fájdalmas hangja gyakran panaszlik népdalainkban.

„Jobb lett volna szegény árva fejemnek
Ha sohasem ismerlek meg tégedet“.

A legényt, ki megvette a leány szívét-lelkét, aztán
csufosan megesalta s elrabolta szívével együtt üdvét is a
népköltészet átka sujta.

„Elültettem rozmaringot tövestül
Elmaradtam a kedves szeretőmtől
Szép szín alatt kicsaltad a szívemet
Verjen meg az ki teremtett tégedet“.

Van rettenetes átok is. Az olyan legénynek buzát a
föld ne teremjen, lova lába megbotoljon, csattanjon el töl-
tött puskája s egyenest szívének tartson a gyilkos golyó.
mosdóvize vérré váljon s tüzet fogjon a törülközője. Nagy
átok, de ilyet érdemel az álnok hitszegő.

A szerelem az enyeltés boldog hangján is megszólal

„Udvarhelyi piacon
Rózsa terem bokrosan
Jere rózsám szedj rózsát,
Kössél nekem bokrétát“.

Sok derűs elem, humor és komikum van tréfás és
gúnydalainkban.

„Megházasodtam te Pista
Van feleségem Anniska,
De Anniska olyan tiszta
Kétszer seper egy hónapba“.

A nép munkára van teremtve, üldözi is a rest, tunya
leányt:

„Fel kel a lány nyolc órákor
Feje olyan mint egy bokor“.

Gyűlöli s a hol csak lehet gúnyolja az oláht, tótot
s főleg a németet. A kuruc izzó gyűlölete a legpogányabb
pogány a német ellen örökségül marada népünk költészetének.
Legtöbb gunnyal azonban a zsidót illeti, ott is ép oly hatá-
rozott antiszemita mint a népmesében:

„Megy egy zsidó Bélédbe
Korsót visz a kezébe
Üsd meg menykő a zsidót
Hadd törje el a korsót“.

Gúnyolja a cifra lányokat, nem szereti, ha Barassóból
magas sarkú cipőben jön haza a szomszédék Juliskája s
általában a szertelen fényűzést a romlottság bizonyos foká-
nak tartja.

„Szomszédunkban barna lány
Mider van a derekán
Barna legény ne vedd el
Nem győződ azt miderrel“.

A kendőzést meg éppen gyűlöli is:

„Fehér keztyű, módi czipő
Idres bodros a szoknyája
Ki van festve a poszája“.

A gonosz feleségnek bőven kijut a maró gunyhól:

„Feleségem olyan jó
Iminár kitapasztaltam
A nagy butykos pálinkát
Az ágyában megkaptam“.

A fonákságot ugyancsak az ostora hegyére veszi:

„Új vásáron mi történt?
Lány kérte meg a legényt
De a legény azt mondta,
Ő férjhez nem mén soha“.

Sajátságos, hogy az említettem néhány változaton kívül a családi élet nem szerepel népdalainkban.

A népnek merész naivsága oly magasztos tárgyakhoz is mer nyulni, minő az apostoli hitvallás, a nélkül azonban, hogy botrányt keltene:

„Hiszek egy Istenben,
Kiszaladtam egy ingben
Kapom a vasvillát
Ütöm a macskát
Mért ette meg a szalonnát“.

A szerelem és pajkosság mellett dalra készíti a népet egy hatalmas érzés: a honszerelem.

A magyar nép védi a hazát, szereti boldogságában, de szereti fájdalmában is. A siró hazát a népdal is elzokogja:

„Vissza nézek szép magyar hazámra
Könnyem csordul piros két orcámra“.

A hazafias dallal rokon a katona dal. Megjegyzendő azonban, hogy igazi katona népdal alig van. Nagy részük a katonai élet és háboruszkodás ellen szól. A dicső kuruc kor termelt igen sok katona dalt néhányat a szabadságharc is, ezek mellett azonban igen sok az olyan, mely a háborúról gunnyal keserű lemondással sőt néha átokkal is szól.

„Verje meg az Isten Szeben mészárosát
Hogy mér vágta vót le kicsiny borju lábát

Szegény kicsiny bornyu nem tud masirozni
Gyalog katonának hátán kell hordozni“.

A szerelemmel, a házasélettel állítja szembe a vitézkedést s legtöbbször a szerelem győztes. A puszták és bércek tiszta, szabad levegőjéhez szokott legény sehogy sem tud a kaszárnyai élettel megbarátkozni. Visszasír a lelke a szabad életbe, hiába marasztják három csillaggal is, odavágy a lelke hol kedvese hű szíve várja.

„Kapitány ur köszönöm a jóságát
Hej adja másnak mind a három csillagút
Kitöltöttem egész három esztendőm
Hej odahaza vár engem a szeretőm“!

A kuruc költészet jobbára tábori eredetű. Sokféle hangon szólal meg. Néhol harci riadót hallunk és a tárogató hangját, mely mint romboló vihar száguld, néhol haragra gerjed kivált a német ellen s heves indulatát szitokkal, átokkal tolmácsolja. „Jaj nagy boldogtalan szegény magyar nemzet, látom, most is téged csak a német vezet“.

Katona dalainkban néhol megnyugvó hanggal is találkozunk.

„Kedves babám jaj de kisirt a szemed
Ne búslakodj eszem a jó Istened
Ha megyünk is vissza térünk egy évre
Katonának háboru az élete“.

A szomorú hangulat szürkéségéből egy-egy remény sugár is villan elő:

„Hej édes magyarom, magyarom
Ne búslakodj olyan nagyon
Feljön még a te világod
Dicsőségéd még meglátod“.

Népdalaink, a szabad pusztára és legelőre is elvezetnek minket s megismertetnek a pusztai hangulattal. A pásztori életnek üde költészetét lehellik e dalok; érezzük az ózonos levegő balzsamát, halljuk a patakok esobogását, madárdal és tilinkóhang ez az édes láрма szól bele néma elragadtatásunkba.

Szerelmes juhász hanyat fekszik a gyepon, délceg betyár gyors paripán suhan az egérutakon, a sűrű sás között dörmögve ballag a szurtos pákász. A betyár romantika nagyon

is kifejlett népdalainkban. A betyár mindig idealizált alak, a nép gyermeke soha sem fél tőle. Nem is bántja az a szegényt, csak a gazdagot.

Csupa költészet, csupa élet, szín, levegő mindenütt.

Borral vigad a magyar. Bort iszik ha örvend, bort, ha szíve mélyén rág a bú.

„Ha bort iszom jó kedvem van tőle, Szid az asszony, nem gondolok véle“. A borhoz cigány nótá is dukál:

„Huzd ki cigány azt a nótát vidáman.“

Bor és cigánymuzsika kell a kórteskedéshez is:

„Tisztujítás lesz ma itt a vármegyén, Három kupa votumot megittam én.“ A bor és cigány nyomán tánc következik. A magyar nép itt is helyt áll s táncát sok esetben ügyes, talpraesett szóval fűszerezi:

„Huzzad cigány hegedüs
Fekete vagy, mint az üst
Kürtön jártál, mint a füst.“

„Ha eltelik három ősz
Kicsi lányka hozzám nősz“.

Az édes anya piciny gyermekét bölcsődallal ringatja el; apró gyermekek játék közben vidám dalokat énekelnek, lakodalmakban a vőfélyek ékes rigmusokkal fűszerezik az ebédet, megható szavakkal bucsuztatják el a menyasszonyt szüleitől, a leányt társaitól s a kedves halottat szomorú, bús akkordokkal helyezik örök nyugalomra.

Erről zeng a népdal. Csak vázlatot adtam, hiszen lehetetlen ily szűkebb keretben minden érzést a maga finom árnyalataival felsorolni.

A magyar nép arról, mit nem érez, mi tapasztalatán tul esik nem dalol. A magyar nem vadász nép, eredeti vadász dalunk alig is van. Egy néhány halász-nótát ismerünk ugyan, de tengeri nótáról nem tudunk. Bányadalainkra elmondhatjuk, hogy jobbára nem népdalok.

Még népdalaink nyelvezetéről emlékezem meg. Ez a legősibb, legnaivabb faj, mely az ősidőkben is az volt a népnél a mi ma. Innen van az, hogy a dal szókincse legalább nagyjában megmaradt a maga ősi állapotában. A dal

megelégszik ama kifejezésekkel, melyekkel már az ősidőben is megtestesítette gondolatait. Az igazi népdal nyelve, ősi, egyszerű, az anyatermészethől vett, érzéssel teljes, így tehát mindig úde. Azért az olyan dal, mely tulságosan sallangos, mely tetszeleg az alakzatok ponpájában vagy mely a sikamlós felé hajlik sohasem igazi népdal. Legujabb időben iparszerűleg, szinte gyári termékenységgel készülnek az álnépdalok, a népnek ősi izlése azonban visszautasítja ezeket.

Minden népnek elég a maga szókincese érzéseinek kifejezésére. Igen találóan mondja az angol Myers a népköltészetéről: „Együtt születtek a nyelv maga, az első érzések s a dal megfoghatatlan bája.“ Bizonyítják ama népdalok, melyek oly egyszerű, bűbajos nyelven szólalnak meg.

Mily mesteri módon érvényesül az anyatermészet a maga jelenségeivel. Lépten-nyomon találkozunk ég, föld, csillag, hajnal, szivárvány, szellő stb. kifejezésekkel, melyek már magukban is szépek.

Ott látjuk az állatvilágból a lovat, a madarak közül a sast, galambot, gerlicét, fakó hollót. Ott a szép virágokat is. Maga a virág szó is az örök ifjuság és szerelem szava. Ott szerepel a rózsa, tulipán, liliom, viola, rozmaring.

Minő szép és eredeti szólások ezek: csillagos ég, derengő hajnal, kerekedő felhő. Tisza partján fujdogáló enyhe szellő, ágas-bogas levelű diófa. Megeleveníti a nyelv zenéjét a sok csengő-bongó ikerszó: susog-busog, szőre-szálán, zenebona, szette-vette, ötöl-hatol.

Ellentétei megkapók. A szerelmes legény mesteri ellentéttel adja tudtunkra, hogy hol lakik a babája.

„Ha az alszeg rózsa volna, mégse mennék végig rajta,
Ha a felszeg csipke volna, mégis végig mennék rajta“

Jelzői plasztikusok: „Pokolszörű paripadat nyergeld meg“. „Azon lesétála fodorszörű bárány“ S lehet-e szebb jelző a „gyengé“-nél. Gyenge viola, gyenge leány, gyenge kedves. A rendkívül szépet a gyöngy jelzővel ékesíti, a hajnal biborszínű, a pünköst piros, az éjszaka éjes.

Keresetlenségük mellett is találóak hasonlatai. A kedves csevegése olyan mint a pitypalaty beszéde. A válogatós leány olyan mint a virágról-virágra repeső pillangó. a

legény kegyese olyan mint a szivárvány havasán felnőtt rozmarint szál, a bánat olyan fakó mint a jegenye tetején busongó hollómadár.

Ha egyebet mellőznénk is teljes szépségében tárnák elénk a népköltészet nyelvének csodaszépségét azok a gyönyörűséges megszólítások, melyek a kedvest illetik. Violának aranyalmának, gyöngyvirágnak, levendulalevélnak nevezi, majd angyalom, galambom, gerlicém, fecském megszólítással enyeleg, sőt még a bizarr megszólítások sem hiányoznak, minők: „édes, kicsi, karesu bogom, édes kicsi kerekem“ stb. Ime, néhány megszólítás a szerelem nyelvén.

„Gyöngyöm, violám szép arany alnám“.
„Kis angyalom, mikor tartunk mennyegzőt?“
„Édes kicsi, karesu bogom
Derekadat öllel fogom“.
„Eszemadta kis szókéje, ki ne hajolna feléje?“
„Kedves fecském maradj velem
Veled töltöm nyaram, telem“.
„Édes kicsi göllicém, holtig tiéd vagyok én“.
„Hogyha vétettem valaha, megbocsáss drága viola!“
„Édes kicsi kerekem, fordulj egyet előlem!“
„Én előttem ez csak álom, édes levendula szálo.n“.

A szív érzéseinek kifejezésére is nagyon alkalmas a nép nyelve. Beszél a szivről, annak örömeiről és sokféle bánatáról, áldásról és átokról, csalódásról és biztató reményről, retteg az irigyek gonoszságától, fél az álnok ember nyelvétől, a rossz világ megszólásától.

Nem épen nagyon sokszor, de itt-ott találkozunk metaforával és metonimiával. A népköltészet személyesít majd nem minden lényt, tüneményt, tárgyat, betegséget sth. mely fogalma körét túlhaladja.

„Fujdogál a szellő, esik a fergeteg“
Gyere be galambom, mert megvesz a hideg“.

Metonimia: „Három csillag jár az égen
Három szeretőm volt nékem
Egyik szóke, másik barna
A harmadik arany alma.“

„Ha kérdik hol vagyok, mond meg, hogy rab vagyok
A török udvarnál talpig vasban vagyok“.

Imre Sándor a Kisfaludy Társaságban székfoglaló beszédében azt mondja, hogy a régi nyelv s a népköltészetnek, főleg népdalnak mai nyelve is nem ismeri a rossz hangzásu nyelvtani alakokat, kerüli a durva hangzatokat, nem szereti a többes szám k-it s az összehalmazott igekötőket.

Ilyen a magyar népköltészet nyelve, ilyenek a magyar nép dalai.

A népköltészet nemcsak a magyar nép lelkét tükrözi vissza, hanem élénk világot vet mindennapi életének, minden mozzanatára is. Megtudjuk minő a ruházata, megismerjük állat és növény világát és azok szerepét, jelentőségét földrajzi és csillagászati ismereteit, a számok és színek használatát és jelentőségét stb. stb.

Ruházat.

A magyar legény kalapot, sapkát, vagy süveget tesz a fejére.

„Félre csapja a kalapját“ (km.) Kalapja formás, pörge de hetykén is hordozza. „Félre csapom cseperke kalapom“

A kalapon valami disz is van.

„Árvalány haj a süvegem bokrétája“.

„Hoztál-e violát számomra,
Mit felteszek holnap kalapomra?“

„Csárdás kis kalapot veszek
Mellé rozsmaringot teszek“.

„Süvegemen nemzeti szin rózsá“.

„Pántlikás kalapom fujdogálja a szél“.

„Már én többé kakastollat nem veszek.
Kalapomhoz kakastollat nem teszek“.

„Zöld levelű gyöngyvirágszál,
Süvegemnél oly vigan áll“.

„Addig éli a legény világát.
Mig szél fujja pántlikás kalapját“.

„Vörös bársony süvegem
Most élem gyöngyéletem“.

A női nem fejdísz is többféle. A hajadonok ékessége a pártá.

„Pártá, pártá, búra termett pártá!“
„Fáj annak, ki elejti pártáját“.

Némely vidéken egy, vagy két ágba font s hátul leeresztett hajfonat helyettesíti a pártát. Az asszonyok kontyba szedik a hajukat.

„Hogyha egyszer menyecske lesz a lányból
Magas kontyot kerekít a hajából“.

A lányok hajfonata rendszeren szalagba van csokrozva.

„Veszek neki piros pántlikát
Hadd fonja bé nyönyörű haját“.

Mikor a hajadont esküvőre viszik koszorút tesznek a fejére.

„Barna kis lány, mért vagy olyanszomorú,
Hisz' fejedén menyaszonyi koszorú“.

„Szép rozmaringszál bokorba
Ha meg kötik zöld koszoruba
Felteszik a szűzlány fejére
Leteszik a bűt a szívére“.

„Megizentem az édes anyámnak
Gyöngykoszorút kössön a lányának
Két szélérc két szál rozmaringot“.....

A megesett leány fejére nem illik a koszorú; még a haját is levágják.

„A főszolgabíró
Hajam levágatta“.

Az asszonyok fejdísz a főkötő. „Veszek neki főkötőt“, éneкли a házasodni készülő legény.

„A fejkötőd pántlikája magyaros“. Leányok és asszonyok közös viselete a kendő.

A közmondás így gúnyolja a hiú tetszelgő nőt: „Ugyan hosszán kihagyta a kendőjét“. Legkedvesebb, ha selyem, legszebb, ha piros.

„Piros rózsá, piros lány
Piros kendő a nyakán“.

„Barna leány selyem kendőd megázik
Gyenge vállad, hószin nyakad megfázik“.

„Nincs már nékem szeretőm
Csak egy veres keszkenőm“.

A selyem kendő nem egyedül a fej ékességére szolgál.
Kézben is tartják, nyakra, vagy zsebbe is teszik.

„Száz forintos selyem kendő zsebében“.
„Selyem kendő a nyakán“.

A keszkenők legdrágábika a fátjolkeszkenő. Népme-
séinkben csak királynék és király kisasszonyok viselik. Köz-
mondásaink gyászfátyolt is emlegetnek.

Szereti a nép gyermeke a szép csizmát.

„De szeretnék ráncos csizmát viselni
Ha a kovács szépen tudná vasalni“.

„Kordovány csizmáját huzza a lábára“.

„Igy sétálok végig az utcában
Csuka orru ficsoros csizmában“.

A csizmát sarkantyusan kedveli.

„A sarkantyud ne pengjen
Hogy az anyád felébredjen“.

„Ugorjunk a táncba,
A komám házába
Sarkantyus csizmába“.

„A tokaji hid alatt, hid alatt,
Réz sarkantyum lemaradt, lemaradt“.

„Mit ér ez a pengő sarkantyn
Ha nótája keserű bü“.

A csizma csak úgy szép, ha magas a sarka.

„Veszek neki csinos vásárfiát
Cifra ruhát, magas sarku csizmát“.

Szép a rámás csizma.

„Elszakadt a rámás csizmám a sok keresésben“.

Legkedveltebb azonban a piros csizma

„Veszek neki csizmát pirosat“.
„Mégis van ruhája szép piros csizmájú“.

„Fujjad, szellő, fujjad
Zöld mező harmatját
Hogy senki se lássa
Piros csizmám nyomát“.

Piros csizmát emleget már a Balassi féle gyönyörű
nóta mellett később a szegény jó kurucok énekeltek.

„Zöld erdő harmatát
Piros csizmám nyomát
Hóval lepi be a tél“.

A csizma mellett találjuk a cipőt, cipellőt is.

„Kerek széle a cipőmnnek“.

Ennél is a piros a kedvenc szín.

„A míg engem szerettél
Piros cipőt viseltél“.

Réges-régen a sárga csizma is divatban volt. A köz-
mondás így szól:

„Piros csizma táncba való
Sárga csizma sárba való“.

Kivált népmeséinkben és balladáinkban találkozunk
gyakran az ilyen kifejezésekkel.

A bocskor kifejezés is elég gyakori.

„Bocskorának tákja nem leszek“.

„Bocskorban kell keresni és
Csizmában költeni“.

„Hát most, hogy megöregedtem

Oda

A bocskorom azt csoszogja

Oda

Csisz el, csosz el a templomba

Onnan meg a koporsóba“.

A népköltési gyűjteményekben gyakran találkozunk
ilyen kifejezésekkel:

„Hej iharfa, juharfa
Patyolat ing kivarva“.

„Gyoles az ingem, selyem kötő van rajta,
Nézd csak rózsám, feloldott a galandja“.

„Fuj süvit a Mátra szele
Ingen, gatyám lobog bele“.

Gyakran a kuruc noták hangulatára emlékeztető szé-
gyenlős szomorú hangon éneklí a legény :

„Zsiros ümög, gatyá vagyón rajtam
Sarkomat veri tarisnyaszíjjam“.

Az ing csak úgy szép, ha patyolat, gatyá csak, ha rojtos.

„Ennek a legénynek
Rövid a gatyája
Mondtam az anyjának
Tegyen rojtot rája“.

A kabátnak sokféle a neve : bunda, szűr, mente, guba,
ködmön, suba..., stb.

„Kifordítom bundámat a szőrrel
Vagy készülök galléros szűrrel“.

„Leteritem sallangos bundámat
Jóízűen alszom éjszakámat“.

Két ujja van a ködmönnek“
„Suba, suba, göndörszörű suba
Hat ökörért nem adnák oda“
„Lóg a mente ujja“.

A mellényt lájbinak nevezi :

„Ha benyulok pitykés lájbim zsebébe
Hej de kevés öt forintos van benne“.

A magyar nép a szoknyát is csak úgy szereti, mint
a kendőt, ha selyem, vagy legalább színes és sok redőbe
van szedve.

„Honi szoknyám Sümegen van festve“.

„Szép termete magyar fajta
Bokrugró szoknya rajta“.

„Csongorádi kis barna
Fodros szoknya van rajta“.

„De szeretnék selyem szoknyát viselni
Az aljára kék pántlikát varratni“.

A viganó ünnepi öltözet :

„Csak egy rása szoknyába
Nem mehetek a bálba,

Adja el kend a tinót
Vegyünk rajta viganót“.

„Megkondul az öreg harang misére
Mogy a rózsám tuli-piros selyembe“.

A szoknyának kiegészítő része a kötény és öv, mindkettő csak úgy szép, ha selyemből való.

„Ennek a kislánynak
Selyem a kötője“.

„A pünkösdi rózsá
Kihajlott az útra
Eredj oda rózsám
Köss bokrétát róla
S tedd az öved mellé“.

A férfiak is, de nők is viselik a dészüt, tüszöt.

„Arany dészül a derekán
Nem hajlik a sarló után“.

Ékszer a nép gyermeke nem igen visel, nem csoda tehát, ha költészetében ritkán tesz ékszerdarabokról említést. Gyűrűn és fülönfüggőn kívül alig is találunk egyebet. A gyűrűvel azonban annál pazarabbul bánik, nem elég belőle egy-kettő. „Tíz arany gyűrűjét rakja az ujjára“. Merészen ékesíti a királyokat, hercegfiukat és leányokat. Ruházatuk selyem és bársony, ékszerük arany, gyémánt és karbunkulus.

E néhány példa is mutatja, hogy népköltési gyűjteményeinkből nemcsak a szép lelkületet, belső pszichikai énjét ismerhetjük meg, hanem külső ékességeit is. S bár sokkal fontosabb az előbbi ismeret ez utóbbinak érdekességét sem lehet elvitatni.

Állat- és növényvilág.

Gyűjteményeinkből kiszemelgetett néhány példával bemutatom népköltészetünk állat- és növényvilágát.

Az áspis kigyót átvitt értelemben, mint a szíven rágodó bűt, bánatot használja. Más változatban sási kigyónak is nevezi.

„Kebelembe bujott egy nagy sási kigyó
Szívem szorongatja piros vérem szíjja“.

A szomoru hirt rendesen az ütött-kapott fakó madár
a holló viszi.

„Vidd el, holló vidd el
Ha kérdik hol vagyok
Mondjad, hogy rab vagyok
Király udvarában
Térdig vasban vagyok“.

A rigó is a népköltészet postása ; az ő hiriei sem mindig kedvesek, hiszen igen sokszor azt újságolja a szerelmes legénynek, hogy katonának kell mennie.

„Hullod pajtás mit füttyörész a rigó
Katonának feliratott a bíró.

A galamb a szelidség és szeretett madara, a szomoruság hirdetője.

„Szépen szól a szigetvári nagy harang
Huzza, huzza három szomoru galamb“.

Ellensége az ölyv. „Galambot ölyv elriasztja“. A gerlice a sovárgó, szenvedő szerelem madara.

„Megláttam egy bús gerlicét
Repülj madár, ha lehet
Vidd el ezt a levelet
Mondd meg az én galambomnak
Ne sirasson engemet“.

A kit törbe ejt a szerelem olyan mint a szárnyaszegett fogolymadár.

„Jaj istenem, de szomoru vagyok
Hogy én ilyen fogolymadár vagyok“.

A szerelmes üzenetek, halvány rózsaszíromra irt cpekedő levelek hordozója a sebesröptű fecske. Hiszen, Istenem, milyen sürgetős is az, hogy a kegyes hamar olvassa azt a mi a szívről van a rózsalevéltre másolva:

„Fecském, fecském, édes fecském
Vidd el az én levelecském“.

Fecskétől küld üzenetet az örökszép kuruc fejedelmi nóta is.

„Repülj fecském ablakára“.

Az üldözött bujdosók madara a gólya. Az erdő vad bogán csattogó fülemüle, ez a fakó primás a fájdalom, kesergő lemondás, levélhulláskor keletkező szomorú hangulat dalnoka.

A gyöngéd érzelmek, az engedelmesség kifejezője a szelid szemű, selymes szőrű bárány. (Möndölécskék).

A magyar mindenha lovas nép volt, most is szereti lovát, nem csoda tehát, ha a népköltészet állatvilágának egyik kendvence a ló.

„A tokaji hegy alatt, hegy alatt
Vasalják a keszelylábú lovamat“.

„Deres a fű, édes lovam ne egyél“.

Hogyne volna édes, mikor lovon siet a szerelmes legény várakozó szeretőjéhez, mikor villámfutású lovon száguld az üldözött betyár pusztán és homályos erdőségen a zsandárok elől.

A nép költészetében a hűséges kutyáról sem feledkezik meg, mely mindig ott van mellette. A kutya is többnyire személyesítve jelen meg, főleg mint valamely örömdetes esemény hirdetője.

„Sajó kutyám, jaj, de mélyen aluszol
Nem láttad-e rózsám jönni valahol
Vakkantottál máskor egyet, vagy kettőt
Mikor jöni láttad a hű szeretőt“.

Állat és növényvilágnak egyaránt személyesítő szerepe van a népköltészetben. Sajátságos, hogy ritkább állat alig jelen meg a népköltészetben, holott a növényvilágban a cédrusfa, fűgefa stb. nem épen ritka.

Népköltészetünknek külön növényvilága van. A fűszál a bánatnak kifejezője. „Etéden a fűszál mind bánatra hajlik“. A piros rózsza örömet jelent.

„Akkor leszen rózsám hazajövettem
Mikor kapufélfád piros rózsát terem“.

A temető, tehát a szomorúság lemondás, enyészet virága a gyöngyvirág.

„Siroki temetőn nyilik a gyöngyvirág“.

A rózsza a lányok virága, a levendula a menyecskéké,
a szegény öreg nőknek csak a kórója marad.

„Leányt illet meg a rózsza
Menyecskéket levendula
Öregeket a kórója“.

A rózsza a népdalok legkedvencebb virága, a virágok királynője. Bimbó korában a fejledező leánygyermeket, kinyílt korában az eladó leányt jelképezi. A szerelmes legény rózsának nevezi kedvesét. Koszoruba is kötik, láncot is fűznek belőle, édes láncot, mely két szerető szívet kapcsol egybe.

„Rózsaláncon meggyűlök együtt esketőre“.

A tubarózsza, ez az erős illatu fehér virág szintén kedves.

„Az én babám tubarózsza“.

A jázminbokor virágát többnyire citromvirágnak mondja a népdal s a rozmarinnal egyetemben menyaszonyi koszoruba fonja.

„Ha megtetszik kössön néki koszorút
Sárga citrom s rozmaringból két sorút“.

A gyöngyvirág említése lemondó hangulatot kelt.

Elhullott már a gyöngyvirág
Minek nekem ez a világ?“

A viola a sirhalmok és a bubánat virága. Már a színe is olyan bánatos.

„Sirhalmomra ültessetek violát
Kedves rózsám hadd sirhassa ki magát“.

A legény liliomhoz hasonlítja babáját, mikor szendéségét, tisztaságát akarja dicsérni.

„Nincs szebb virág, mint a fehér liliom
Nincs jobb leány, mint az én kis galambom“.

A tulipán a külső szépség virága.

A kis ibolya a szerénység és az eltitkolt szerelem virága.

„Olvad a hó tavasz akar lenni
De szeretnék kis ibolya lenni

Kinyílnék a rózsám kis kertjébe
Hadd tűzne fel dobogó keblére“.

A rozmaring többnyire bubánatot jelent.

„Ha meghalok tudom eltemetnek
A rózsámnak levelet küldjenek
Négy sarkára négy szál rozmaringot
Közepére bokros bubánatot“.

A nefelejts a megemlékezés virága.

„Juttassa eszedbe ez a kis nefelejts
Hogy engem szivedből soha el ne felejts“.

A cédrusfa is igen kedves a népköltészetben. Némelyek azt hiszik, hogy keleti származású. Erdélyi János azonban valószínűbbnek tartja, hogy a bibliabeli cédrus kifejezés jött át népköltészetünkbe.

„Meggöttem lovamat cédrusfa ágához“.

Valószínű, hogy a cédrusfa alatt valami honi fát ért a nép.

A szomorufűz és a cipruslomb a sirhalmok szomorú fája.

„Szomorufűz hervadt lombja
Ráborul a sirhalomra“.

„Hervad a ciprusfa a sirnak tetején“.

Nagy bánat kifejezésére egész cipruserdőt emleget a népdal.

„Elveszett a lovam ciprusfa erdőben
Elszakadt a rámás csizámam a sok keresésben“.

Gyakori a diófa használata.

„Ágas-bogas a diófa levele“.

A diófa lehet a magyarnak olyan fája mint a németnek a tölgy, a szlávnak a hárs tehát bizonyos mithológiai vonást lelhetünk abban.

Nemcsak a virágok, a fák is legtöbbször személyesítve jelennek meg. A fának szíve van, részvevő szíve, mely meg-esik a szenvedő búbánatán, megsiratja a fák alatt búsan bolyongó szerencsétlent.

„A merre én járok még a fák is sirnak“.

Nemesak megsiratja, hanem hulló leveleivel melegen be is takarja.

„Hulljatok levelek, rejtsetek el engem“.

Legalább ez a meleg szeretet enyhíti kissé a nagy szenvedést.

„Mert az én gulambom mást szeret nem engem“

A szíven ejtett sebet levelek hullása enyhíti, fügefalevele gyógyítja.

„Fügefalevele gyógyíts meg“.

Ritkábban és kevesebb jelvi jelentőséggel fordulnak más növények is a népköltészetben elő: Kikerics, bazsarózsa stb. Ugyancsak kevesebb jelvi jelentőséggel bírnak, de a népnek költői hajlamáról éles megfigyelő képességéről tanuskodnak ama virágnevek, melyeket a nép mindennapi beszédében is költészetében is használ. Némely virág az ó szövetségi Szentírás tisztos alakjait juttatja eszünkbe, másokban az Istenre, vallásra, egyházra s a mindennapi életre való vonatkozásokat látunk. S ha a virág alakját vizsgáljuk s a nevét boncolgatjuk álmélkodva látjuk mily nagy költő a nép az ilyen apró dolgokban is. Isten fája, Isten kalapja, Isten korsócskája virágnevek szélteben, hosszában ismeretesek. Az isteni Üdvözítőnek emberi sorsa, kivált szenvedése, nagy tragédiája majdnem minden mozzanatában ki van tüntetve a népnek virágneveiben.

Egészen gyakoriak: Krisztus könnye, Krisztus koronája, keresztfü, keresztfenyő, Krisztus tövis, kinvirág. Ez utóbbi virágon látjuk Krisztus töviskoronáját, a szegeket, kalapácsokat. Az ó szövetségnek egy-egy nevezetesebb eseményére emlékeztett: a paradicsom alma, Ádám tüje, Ábel vére, Áron vesszeje stb. A keresztény, főleg katolikus egyház papjainak külső jelvényei s a templomban használatos szerek is szerepelnek a virágnevekben: pápafü, püspöksüveg, papszakáll, papsajt, barátfej, apácafü, tömjénfa, mirrhafü. Az ördög és boszorkány babonás vonatkozásu nevével is gyakran találkozunk: ördögborda, ördöghocskor, ördögcérna, ördögbog, sátánfü, boszorkányfej, varázslófü.

A mindennapi élet örömeire és bújára, sokféle változatára emlékeztetnek: életfája, halálvirág, anyafü, árvaviola, árvácska, árvalányhaj. „A rét és kert, liget és erdő világa visszatükrözteti az emberi élet minden mozzanatát. Ott találjuk a magas és méltóságos érzelmeket, ott leljük fel mindazon tüneményeket, melyek az ember örömét és buját, ügyét és baját idézik elő“

Szinek szerepe és jelentősége.

Valódi művész a népköltészet a szinek megválasztásánál. Minden érzésnek más a színe.

A gyász színe a fekete. Mikor a szerelmes busul még a csillagok is gyászolnak.

„A csillagok is feketébe öltöznek“.

Gyászt hirdet a felhők ólmos-szürke színe is.

„A kék ég is gyászt huzott már magára
Rajta van a galambom gyászruhája“.

A sárga a bánat, az elmulás, a hervadás színe.

„Hull a fának sárga levele
Bánattal van a szíve tele“.

A kéket, kivált a kék szemet nagyon szereti.

„Szépen szól a hegedű, de szép asszony a kékszemű“.

A kék a gyász színe is; a koporsót kék bársonnyal is szokták behuzni. A viola a bánat és gyász színe, a zöld a reménységé.

„Jertek lányok öltöztessük föl gyászbba
Temessük el violaszin ruhába“.

Legszebb szín a piros, akár virág az, akár a szép leány arca. A leány, az asszony kivált akkor szép, ha gyenge piros, rózsaszín.

„Megcsókolom gyenge piros orcáját“.

A népköltészet szereti a fénylő, ragyogó tónusokat kivált mikor ezekkel a kegyest kell ékesíteni. Napirenden

van az arany csillagom, megtért napom fénye, napvilágom
stb. káprázatos külsőt jelentő metaphorikus kifejezés.

„Bontogatni kezdi aranyszinü haját
Mosogatni kezdi rózsaszín orcáját“.

Földrajz és csillagászat.

A népköltészetnek külön földrajza is van. Földrajzi
nevek leginkább a háborus időben keletkezett katonadalokban
fordulnak elő.

„Belegrád, Belegrád, átkozott Belegrád!“

Az olaszokkal folytatott háboru alkalmával s a szabadságharc tartama alatt és szomorú leveretésekor is keletkezett
sok ilyen népdal.

„Nagy Abonyban csak két torony látszik
De Majlandban harminckettő látszik“.

„Mikor visznek Lengyelország felé
Visszanézek magyar hazám felé“.

„Messze innen Dalmácia határa
Adj egy csókot utoljára orcámra“.

„Windischgrätznek paripája sántikál
Pleziert kapott útközetben Szolnokuál“.

„Kossuth Lajos a Bakonyban
Fel s alá sétál“.

„Hej Szent-Tamás, de nagy helység
Körülfogta az ellenség“.

Más nemű dalainkban is találunk elszórtan egy-egy
város, vagy falu nevet.

„Megégett a szegedi nagy cserény“.

„Kezemben van már az uti levelem
Nem diák már Patakon az én nevem“.

A csillagok közül csak a legközönségesebbeket ismeri.

„Szépen ragyog az estéli csillag“.

„Kaszás csillag jár az égen
Kaszál a rózsám a réten“.

„Hét csillagból áll a göncöl szekere“.

„A göncöl szekér is errefelé jár“.

„Remetei hajnal csillag, szeredai hegyre virrad“.

Emlegeti a népköltészet a reménység csillagát is de az voltakép a reménység megszemélyesítője és nem valamely meghatározott csillag.

„Lehullott a reménységem csillaga
S csillag nélkül oly sötét az éjszaka“.

A számok használata és jelentősége.

Rendkívül érdekes népköltészetünkben a számok használata és jelentősége. Valamennyi szám közt legköltőibb az 1, 2 és hármasszám használata. Az egyes szám rendesen az elérhetetlen, az elhagyottság hangulatához illik. Az egyedüli kifejezés méla hangulatot kelt. A szerelmes dalokban azonban igen kedves szám ez, hisz e dalokban az egyetlen a kedves nő.

„Szeretlek én egyetlen egy virágom“.
„Nem szerettem még senkit sem
Csak tégedet egyetlenem“.

Az egyes szám, az éjfél utáni egy óra a kísértetek rémes idejének végét jelenti s visszaküldi azokat az elhagyott sirhantok alá a romok közé.

A szegénységnek és aggodalomnak száma is ez. A földhöz ragadt szegény ember, a koldus bármit is kér, sohasem mer egynél többet kérni.

„Adjanak egy garast, akár egy petákot“.

A kettes szám a szerelem s a családi boldogság száma, s a gyakran előforduló kettecském kifejezésben annyi költészet van, hogy más nyelvekben számban annyit nem találhatunk.

„Páros csillag az ég alján“.

Még a madarak is édes kettesben járnak.

„Erdő, erdő kerek erdő
Be szép madár járja kettő“.

A hármas szám, főleg a népmesékben uralkodik. Ott rendesen három király, három testvér szerepel, a jót, a szerencsét mindig a legkisebb, a harmadik képviseli. Réz, ezüst és arany várral, hármas ajtókkal találkozunk; a népmese hőse rendesen három munkát végez, melyek leghatalmasabbika a harmadik. A mesebeli tréfás embernek három a kívánsága: soha kinem fogyó pipa, egy tucat nyerő kártya s egy mindent magába foglaló zsák. A nép humora szerint legszebb a magyar hármas muzsika: a káposzta rotyogása, a pipa szortyogása és a kulacs kotyogása.

A hármas számnak a többi fölött való kiválóságát közmondásaink is hirdetik. Három a magyar igazság, három az Isten igaza. Harmadik esze jó a magyarnak. Három a tánc halálig kivilágos virradtig. A hármas számnak van babonás jelentősége is. Bizonyosságul szolgál a Ráadó és Anyicska meséje. Mikor hazulról megszöknek Anyicska háromszor az asztalra köp, s majd később ezek szólnak helyette mostohájuk hívó szavára.

A népdalokban is gyakori a hármas szám.

„Kis Komárom, Nagy Komárom
De szép leány ez a három“.

„Én is oda való vagyok
A hol az a három csillag ragyog“.

Egyáltalában a hármas szám a befejezettség és tökéletesség száma.

Régi népszokásra emlékeztet a törttel megtoldott hármas szám.

„Három alma meg egy fél
Kérettelek nem jöttél“.

A hármas néha a négyessel van szoros kapcsolatban.

„Három fehér galamb huzza a nagy harangot
Ugy temetik a negyedik galambot“.

Az ötös és hatos szám ritkább. A legény panaszkodik, hogy lájbijában kevés az ötforintos. A hatos a gazdagságra, előkelőségre emlékeztető szám, hisz főkép a hat lovas hintó jelölésére, vagy vár építésére vonatkozik.

„Szép fekete hat ló, könnyen járó hintó“.

„Vagyon nekem hat kővárom
Hetediket most csinálom“.

A hatos szám, a hármas kétszerese, sokat őrzött meg ennek tökéletességéből. Mennyi büszkeség van e sorokban :

„Azért, hogy én szegény vagyok
Hat fekete lovon járok“.

A gazdag szigeti számadó hat lányára büszke, a ki nagy esküt akar tenni hat pap előtt teszi.

A hetes szám a népmesék kedvelt száma s főleg csodásságot fejez ki; babonás jelentőségű is éppen mint a hármas és tizenhármas.

A kilences szám igen ritka, aránylag még népmeséinkben fordul leggyakrabban elő. A hármas tökéletességéből neki is jutott. (9 fejű sárkány). A népdalokban inkább humoros színezete van.

„Kilenc iccés a torkom, tizedikkel megtoldom“.

A tizenkettes a kísértetek órája s egyszersmint a testi erő kifejezője.

„Patkó Pista híres zsvány
Tizenketted magával jár“.

A nagyobb számok (13, 60) kevesebb jelentőséggel szerepelnek. A nép élénk képzelme mutat a szertelen nagy számok szíves használata.

„Hogyha nekem száz forintom volna
A kilincsem sárgarézből volna“.

„Kinn a pusztán gulyás bojtár vagyok én
Ezer darab marhát, lovat őrzök én“.

„Megis bánta azt is tudom ezerszer
De én magam talán kétszázezerszer“.

Érdekes vonása a magyar népköltészetnek, hogy több terméke van, melyben számtani alapműveletek vannak legpontosabban végrehajtva.

Patkó, a híres haramia egy megriadt utastól kérdi :

„Láttál-e már egy lovon hét patkót?“

Aztán így fejtette meg:

„Négyet visel egy gyönyörű állapot
Az ötödik magam vagyok, nemde
Kettő meg a csizmámra van verve“.

Mi ez, ha nem tökéletes összeadás?

Az összeadásnak sajátos, tréfás módját is követi népköltészetünk.

„Ugyan édes feleségem hány esztendősen lehettél
A mikoron legelőször szeretgetni kezdettél
Tizenkilenc meg egy fertály meg egy negyed meg egy fél
Akkor tehát kedves babám husz esztendősen lehettél“.

Tökéletes kivonás van a szélteben-hosszában ismeretes népdalban.

„Volt szeretőm tizenhárom
Tíz elhagyott maradt három
Kettő megcsalt, maradt még egy
Ihaj, tyuhaj ezt az egyet én csalom meg!“

S nem tiszta sokszorozási számművelet ez a dal?

„Kétszer kettő tudom, hogy négy
Azt is tudom rózsám elmégy
Háromszor négy tizenkettő
Vissza hoz még a teremő“

Avagy a következő

„Hatszor hat harminchat
Pokol alatt van egy pad“.

Egyáltalában szereti a népköltészet a számadási műveleteket. Nagyon sok tréfás számolási feladat kereng a nép között, melyek gyakran oly leleményesek, hogy megfejtésük nagy fejtörésbe kerül. „Ipadnak, napadnak, három papnak, hat kappannak hány szeme van“. Néha találós mese alakjában adja fel a kérdést. „Kiment a pap leányostól, a kántor feleségestől, találtak három almát mindegyiknek egy-egy jutott, hogy lehet az?“ (A pap leánya a kántor felesége volt, s így csak hárman voltak).

Népköltészetünk hatása.

A remek művek conditio sine qua non-ja a termékenyítő hatás. A népköltészet remekmű s már régebben is, de főleg újabb időben nyilatkozott meg áldásos hatása műköltészetünkben. Igaz egy kissé későn. Ennek oka azonban az,

hogy míg népköltési gyűjteményeink nem láttak nagyobb számban napvilágot addig a nagy reform munka a népies irányra való törekvés nem is indulhatott meg az egész vonalon.

Kisebb mértékben népköltési gyűjteményeink tömeges megjelenése előtt is hatott a népköltészetre. Akárhány felvilágosult fő mutatott rá, hogy a költészetnek igazi forrását ott lenn, az egyszerű, romlatlan, üde népnél kell keresni. „A valódi nemzeti poézis eredeti szikráját, köznépi dalokban kell nyomozni“ — mondja Kölcsey.

Tudjuk, hogy hazánkban sok irodalmi iskola fáradozott azon, hogy elsejtesedett irodalmunkat ujja teremtsen. Mindenik iskola mutatott is fel több, kevesebb eredményt, gyökeres változást azonban egyik sem hozott létre. Egyedül a népies iskola lett volna hivatva gyökeres változást eszközölni, de ennek sem sikerült, mert ez az iskola is másképen fogta fel a dolgot mint a hogy kellett volna. Nem volt elég aesthetikai izlése s a népiességet inkább abban kereste, hogy leereszkedett a néphez, pedig Arany János szerint az igazi költő nem leereszkedik a néphez, hanem magához öleli azt. A népies iskola csak a külső köntöst kölcsönözte a néptől, de azt a maga valóságában mélységes szépségeiben felfogni és megismerni nem tudta.

Hogyis ismerte volna meg, mikor még Kölcsey is, ki aesthetikusaink közül elsőnek tereli a figyelmet a népköltészet felé a „*Nemzeti Hagyományok*“-ban, ki hangos szóval hirdeti, hogy a népköltészet drága kincseket rejteget, — idegen minták után írja balladáit, pedig ez a műfaj az, mely első sorba a népköltészetben birhatja alapját.

A népköltészetnek áldásos hatása legelőször is abban nyilvánult, hogy teljesen felfrissítette a fakó színehagyott társalgási, de főkép irodalmi nyelvünket. Ez a hatás egészen természetes. Hiszen egyebet mellőzve vizsgáljuk csak közmondásaink nyelvének tulajdonságait.

Mily eredeti a felfogása, mily ünnepélyes rajta az a jelleg, melyet a tiszteletes régiség nyom rája, mily üde és változatos, hiszen alig van széptani szó — és — szólásalakzat melyen keresztül ne változna; minden sorában erő, údeség, zamat. Avagy vegyük népmeséink nyelvének egyszerű keresetlen báját és népdalainknak színes játszóságát.

Népköltészetünk a kifejezéseket nemcsak a mindennapiságból, hanem még az idegenszerűségből is kiemelte nemcsak az igazi szépnak hatásával ruházta fel, hanem megóvta a romlástól is. Mindenkor őre volt a magyar nyelv tisztaságának s mert „nyelvében él a nemzet“, a magyar nemzetnek is.

A népköltészet segédkezett a szépművekben s velős gondolatainak gyöngyeivel, kifejezéseink ritka változosságával, tömör rövidségével, valósággal megnemesítette azokat, népies zamatot, elevenséget és erőt kölcsönöztek azoknak.

A népnyelv még tévedéseiben is természetes, élénk és megnyerő.

A népköltészet tanította meg mint mindenütt, úgy nálunk tréfákra legjobb költőinket. A világ litterátura hangos szóval hirdeti, hogy minden nemzet nem az ó és újvilág remek műveiből, hanem a saját népe elméjének alkotásai-ból veszi azt, mi nála a legjobb. Bizonyítja ezt a Shakespere és Göthe költészete. A mi kedves, régi humoristánk. Mikes Kelemen a néptől tanulta tréfás mondásait, midőn p. o. magát káposztás fazékhoz hasonlítja, vagy nénjét oly annyira szereti, mint a jó káposztát.

Gvadányi hiába franciás műveltségű mágánás, írásaiban nemcsak minden ízében magyaros népies izlésű, hanem humora is a népe.

Szacsvai a nép humorának és szeszélyének hatalmas képviselője, a nép humorát még a tudomány körébe is beviszi s hatást ér el.

Petőfi és Arany a humorban, játszi szeszélyekben is a nép tanítványai, sőt a nép humorának természetes örökösei.

Jókai az írásaiban fellelhető jóleső, derűs humort a népmesék képzelemgazdag, kedélyes, egyszerű humorának köszönheti.

Irodalom-történetünk igen kiváló egyéniségei valának azok, kik közvetítők voltak a nép és műköltészet között. A népköltészet hatása előbb csak saját írásaikban nyilvánult, később ők maguk is hatottak másokra s így fokozatosan tovább mind nagyobb tért hódított irodalmunkban a népies elem. Az úttörés dicsősége mindenesetre azokat illeti, kik

elsőnek szedegették fel az útra-útfélre dobált gyönyögszeme-
ket és illesztgették jó érzékkel és ízléssel saját műveikbe.

Csak röviden említve azt, hogy pesti Mizsér Gábor sok szólamot vesz át a néptől, hogy Heltai Gáspárnál is elég sok a tréfás, népies fordulat, elsőnek Pázmány Pétert említem, kire nagy hatással volt a népköltészet. Kalauza, Prédikációi, hitvitázó iratai tele vannak szórva zamatos csattanós közmondásokkal. Mindig szerette a népet, szívesen járt, kelt közöttte, s mert jártában sok szép virágot talált felszedegette azokat. Erőtéljes nyelvezetének szépségeit nagyban emelik a népköltés metaphoriái, melyeket nagy szeretettel használ. Erdélyi János mondja róla:

„Soha senki sem tudta, nem érezte inkább a közmondások becsét, mint Pázmány; senki sem tudta úgy és annyszor helyén alkalmazni mint ő. Hatalmas dialektikája. fordulatos nyelve mellett özönlő argumentumai között minden általa felhozott közmondás majdnem bölcséleti, mondhatnám abszolút becsesül bir“

Pázmány a nép ajkáról elesett közmondásoknak kivált a szónoklásban tulajdonított nagy értéket, mint Aristoteles és Plátó, mint böles Salamon.

Írásaiban ő maga bevallja, hogy sokat vett át a nép ajkán élő közmondásokból, elmés fordulatokból stb. hisz igen sok ilyen átvett mondás után zárójelben odateszi „szókták mondani, tartja a közbeszéd, a példabeszéd stb“. „A kocka oly hamar hatot vethet, mint vakot,“ (szókták mondani). „Új szita szegen függ: végre pad alatt is eleget hever“. (tartja a közbeszéd). „Tetten tedd, gyónton-gyónd, tagadton-tagadd“, (szókták mondani). „Nincsen olyan alávaló tiszt, melyre ember ne találtság“, (példabeszéd).

E ténynek köszönjük, ama sok szép, magyaros zamatú közmondást, melyet Pázmány fordított, jobban mondva magyarosított idegen, jobbára klasszikus minták után. Mit a népnél talán kissé darabosan talált, azt hatalmas tehetséggel valóságosan megszépíti: „Pázmány, kiben a népies észjárás józansága s a nép nyelvének egyszerűsége nagy műveltséggel egyesült, a nép nyelvébe művészi elemeket oltott, azaz stilusa ügyes elegyítése a népies nyelv erejének

és gazdagságának a művészi stílus gazdagságával és szabátossággával.

Ime, izlelőül néhány kiszemelt közmondás, mely a népnek a lángelmékre való hatását is fenszóval hirdeti.

„Hadd alább, jó szász.“ Hátrább az „Alma nem messze esik fájától“. „Bagolynak nincsenek sólyom fiai“. „Ember embert, barom barmot nemz“. „Csuda ha félszemére eleget aludt“. (Kinek sok a gondja.) „Addig kell a vasat verni míg tüzes“. „Gubás ebnek fanos eb társa, lator latornak barátja“. „Rozsda nem fog aranyat“. „Könnyen megtalálja zsák a foltját“. „Aranyos kantár számár fejéhez, bot a tegezhez“. „Ugy illenek egybe mint bot a tegezbe“. „A ki a fejét beakarja töretni mondjon igazat“. „Megvarja a bagariát“. (A kinek okoskodása erőltetett). „Bolondnak fapénz is jó“. „Nem mind arany a mi fénylik“. „Báránygyapjuba öltözött farkas“. „Be csúsz-mász mint tű után a czérna“. Tiszta igazság, hogy Pázmánynak nyelve, korának nemesített köznyelve.

Balássfy Tamás pozsonyi prépost, majd püspök s Biró Márton veszprémi püspök jeles magyarságu egyházirodalmi munkái is telvék szebbnél-szebb népies szólásokkal, közmondásokkal.

Pázmánynak hatása leginkább Faludinak írásain látszik. De nemcsak Pázmány magyaros, népies zamatu stílja volt rá nagy hatással, hanem ő is majdnem gyűjtői ranggal kutatta, szemlélgette a rejtett kincseket, a gyűjtőtekből új szólamokat alkotott ritka tehetségével. A népnek erőteljes, de itt-ott még érdes nyelve átment az ő kiváló nyelvérzékének szűrőjén s valósággal megnemesedett.

Róla írja Révai: „Azok a tanuk benne, kik őt közelebről ismerték, hogy ő elszokott volt a köznép és cseléd közé járogatni csak a végett, hogy őket szabadabb beszédre felbátorítván igazabban kitanulhassa a tulajdonabb magyar szókiejtéseket. A miket észre vett aztán fel is szokta nagy gonddal irogatni. Egy különös jegyzőkönyve volt tele mindig ily összegyűjtött kincsesel. Legszámosabbak benne a magyar közmondások“. Ugyancsak Révai mondja pásztor-költészetéről a következő jellemző szavakat: „Ő nála nemcsak igazi pásztorok, hanem még magyar pásztorok járják a magyar mezőt s a magyar erdőt“.

Ugyanesak nagy hatással volt a népies költészet Mikes Kelemenre is, ki bujdosásában, idegen földön is mindig megmaradt magyarnak s a háromszéki kicsiny falu gyermekének.

Vagy tán nem a nép szivedobbanása hangzik e zamatos leveleinek minden sorából? Vajjon nem a népköltés diadalát hirdetik-e munkáiban eléggé gyakori népies szólások, mondások?? „Ki a hideget adja, mentét is ad neki“. „Kezébe szakadt az ág“. „Nincs rosszszab tánc a baráttáncnál“ (a türetnél). „Barátságban egy kis veszekedés olyan jó, mint az ételben a bors“. „Ki keveset kíván, kevészel beéri“. „Azt nem igazán mondják, hogy gazdagot keres a köszvény, mert úgy a mi urunkra rá se nézett volna“. Vagy más helyt: „A fazakas akarátján kell járni a fazéknak és azt nem mondhatja a fazekasnak: miért küldöttél engem Drinápolyba?“

Mikes mindig szíve szerint őszintén és egyszerűen, a jó székely nép egyszerű tiszta nyelvén beszél. Leveleinek jóízű népies zamata volt főleg az a mi annyira megtetszett Vörösmartynak, kinek legkedvesebb olvasmányai azok valának.

Dugonics Andrásnak 40 évi munkája, mely alatt szorgalmason gyűjtötte a népköltészet elszórt kincseit írásainak nyelvezetére és magyaros zamatára is jótékonyan hatott.

A műveiben található magvas axiomákat, csattanós igazságokat, életrevaló elveket javarészt a nép ajkáról leste el. Hasonlatai meglepők. Művei egy fényes tükörlap, melyen magyar nép érzelme és eredeti gondolatvilága látszik. Az olyan embert, kiben sokféle gonoszság van így jellemzi: „Éb is, kopó is, agár is“ A szerencsétlenül járt emberről mondja: „Által eset, mint Bakó a házán“. (Bakó ugyanis mikor leégett a háza, felsóhajtott: „nó ezen is átestem!“ Ide iktatok még néhány, műveiből hüvelyezett tősgyökeres magyaros mondást, hasonlatot, melyek minden szóbeszédnél hangosabban hirdetik a népköltészetnek jótékony hatását. „Akkor sem hisznek a hazugnak, mikor aluszik“. „Nincsen enni veszi a semmin adottat“. „Ígéret adományt vár“. „A vak koldusnak is az alamizsnán a szeme“. „Verebek vannak a süvege alatt“ (nem köszön). „Lusta Kati rest

anyának leánya“. „Fejes apának nyakas fia“ Asszony veszi el a nadrágot“ (Úr a háznál).

Dugonics András nemcsak az egyetemen beszélt a népies nyelvet, hanem a népdaloknak is lelkes méltánylója volt, dalaiban is a néppel együtt és egyet érzett.

Ugyancsak a népköltészet hatását bizonyítja Baróti Szabó Dávid költészete, kinek műveiben gyakoriak a hamisíttatlan magyar közmondások és eredeti szólásmódok. „Bor, buza, szalonna égnek főadománya“. „Aprostúl, csepröstúl, iastúl, fiastúl“. „Megnem állja szerdek a nyársat, asszony a titkot“. „Jókor jön, mint Balázs pap a vecsernyére“. „Kinek Isten nem adja, János Kovács sem koholja“. „Ne ugrándozz árkon, nem esel beléje“.

Csokonai Vitéz Mihály költészetében is meg-meg zendül az igazi, népies hang, bár néhol az izléstelenséget tartja népiesnek. Sajátságos jelenség. Egyfelől lelkes gyűjtője a népköltési termékeknek, nemesítője a nép nyelvének, másfelől a népiességet a póriassággal cseréli fel.

A népnek és költészetének tanulmányozása meglátszik Kisfaludy Károlyon, ki nagy szeretettel vitt vigjátékaiba népies típusokat, dalaiban is szívesen használta a népies hangot bár néhol a népies szólamokból is kéri a műköltő nyelvezete.

Kisfaludyval és Bajzával együtt Cucor és Vörösmarty Mihály költészete már azon a csapáson jár, mely a népies irány felé vezet.

E csapáson már biztosabban mozgott Tompa, Erdélyi és Kriza. Tompa fellépése szerencsés volt. A népköltés iránt való érdeklődés már fel vala keltve, a népköltési termékek gyűjtése már szélesebb mederben megindult Erdélyi gyűjteményét már mindenki ismerte, mikor „Népregék és népmondák“ című munkájával a nyilvánosság elé lépett.

Nem igazi népmondák és mesék ugyan a mik e könyvben foglaltatnak, nem olyanok miket pásztortűzek mellett, a fonóban vagy tengerihántáskor mesélnek egymásnak a gunyhók egyszerű lakói, de már itt-ott igazi népies hang csendül felénk. A könyv első kiadása rögtön elkelt, mi hangos szóval hirdette, hogy az olvasó közönség szívesen hallgatta azt a szokatlan, a friss, népies zamatú hangot, me-

lyen e regék megszólamlottak. Tompa nem volt annyira népies költő mint Petőfi, vagy Arany, s ezt ő maga is bevallja, midőn azt mondja, hogy őt igazság szerint csak félig lehet népköltőnek mondani, de a mi népies elem költészetében van, az sohasem póriasság, hanem a nép szellemi kincseinek öntudatos, művészi feldolgozása. A nép gyermeke vala, bölcsője szalmafüdeles házikóban ringott, a nép között nevelkedett, fogékony lelkét legelőször a nép poézise ihlette meg, nem csoda hát, ha ez a poézis nagy mértékben befolyásolta az ő költészetét is. E hatás nemcsak a népies tárgyak megválasztásában nyilvánult, hanem az előadás zamatában is, hisz stíljének legszebb kellemei közé számíthatjuk a nép költészetében oly gyakori szó és mondatfordulatokat, ügyes hasonlatokat, metaforákat, metonimiákat stb.

„Lombok árnyában a csacsogó patak bujkálva vesz utat“.

„A bérc gyöngyvirága illatos ajkával hajlik az orcámra“.

Némelykor majdnem szóról-szóra vesz helyeket a népköltészetből át.

A „Jávorfáról“ c. tündérszép regéjében így kesereg a megölt király leánya:

„Voltam én is királylánya, de most vagyok jávorfácska, jávorfából furulyácska“. A nép mese pedig így zeng: „Én is voltam királylánya, de most vagyok jávorfából kis hegedűcske“.

Kriza Jánosnak, a halhatatlan érdemű gyűjtőnek költői nevét nem remek alkotások teszik nagygyá, hanem az az úde, tiszta hang, a melyen irt. Olyan egészséges és tiszta hangulatot, minő az ő költeményeiben nyilvánul kevés költőnk írása kelt. Ez a hang az ő költői ajkán már akkor megesendült, mikor Arany és Petőfi még nem léptek föl, s a népköltészet forrásai még nem nyitak meg, hogy ujjá teremtsék irodalmunk hangját, szellemét. Ha Kriza érdemeit osztályoznunk lehetne, legelső sorban azt az érdemét méltatnók, hogy ő a műköltészetet és a népköltészetet összhangba hozni törekedett. Eszménye vala az ő szép hazájának, a havas bércű Erdélynek költészetét az irodalommal úgy megismertetni, hogy a sziklák között nőtt, a szingazdag vadvirágok se illatokból, se színökből ne veszítsenek, ha azokat egy műkertész gondjával a sziklák mellől és me-

zokról a művelt kertbe ülteti át. Költészete kezdetlőtől fogva a népköltészből táplálkozott.

S ennek az ószövetséghezi pátriákának, eszményi családapának egy célja vala, melyen rajongó lélekkel csüngött: a népköltészet kincseit irodalmi közkinccsé tenni.

E tekintetben tanítványa volt Erdélyi Jánosnak, a ki, mint Salamon Ferenc mondja, legelső vala, ki a népies irányt szóval és tettel érvényesíteni igyekezett.

A népköltészet legnagyobb hatását azonban a két költő-királynál Petőfinél és Aranynál látjuk. Petőfi rajongott a népért és költészetéért, a népet szentnek nevezte, mely az ő Istene és hitvallása. Arany János lelkesültsége a nép és költészete iránt csendesebb volt, minthogy csendesebb és szelidebb vala egész egyénisége, de hatásában ép oly áldásos, mint Petőfi szenvedélyes rajongása. E korban sokat vitáztak a nemzeti és népköltészetéről. Akárhányan teljesen eltérő fogalomnak tartották a kettőt. Petőfit illeti a koszorú, a mért a két fogalom közötti úrt költészetével áthidalta, midőn a népies elemet belevitte a műköltészetbe. E nagy reformmunkájában Arany is segítette, hiszen jól tudták mindketten hogy: „A nemzeti költészet csak az egy igaz forrásból a népköltészből táplálkozhatik, ezen kell alapulnia, innen kell kifejlődnie és virágoznia.

Petőfi költészetéről elmondhatjuk mindazt, a mit valamely teljesen jó népköltési gyűjteményről elmondhatunk, hogy a magyar népnek kettős életét, tisztán szemlélhetjük benne, mint a síma tó tükrében saját arcunkat.

Az „imádott“ népnek ajkán senki ugy nem zengett mint ő. Az erdők, mezők, legelők, puszták, nádasok és a délibáb költészete sehol sem oly színes mint nála. Mikor dal fakad ajkán azt hisszük a pásztorfiu énekel tilinkó kíséret mellett, mikor meséli a kukorica Jancsi viselt dolgait azt hisszük, hogy egy napsugaras vasárnap délután az akácfák alatt ülünk s mesemondó bátyánkat hallgatjuk ki oly mesét mond, mely fénylő paloták márványoszlopai között is költői hangulatot ébreszt.

Petőfi alakjai egy-egy typusa a magyar népnek. A renyhe, henyélő, mágnástól a szilaj betyárig minden alak magyar; magyar minden ízében az a duhaj legény ki sze-

relmi bubánatában az utcán muzsikáltatja magát és magyarok azok is, kik a kérő szóra abba hagyják a mulatozást, hisz a szomszédban egy szegény asszony nagy betegten fekszik. A magyar népnek szüziess, tiszta családi életét aranyos zománcsal vontta be, világszerte ismeretes vendégszeretetét, nyíltszívűségét, becsületességét, valamennyi erényét, de még bűnét is elénkbe tárja épen úgy mint a népköltészet.

Dalmotivumai is ugyanazok mik a népköltészeté.

„Szabadság, szerelem
E kettő kell nekem“.

E két eszme az uralkodó motívum, de nem hiányzik a vallásos, a tréfás, ötletes, néhol pajkos hang sem. Nem csak a hangulat, a szín is ugyanaz mi a népköltészeté: mindenütt élet, levegő, szín, ragyogás, elevenesség és üdeség a clair obscure legkisebb nyoma nélkül.

A mit a néptől, a népnek költészetéből tanult, azt megneemesített formában visszaadta a népnek.

Igy tett Arany is. Ő róla is elmondhatjuk, hogy a nép szívébe mártott tollal irt.

Nagy ő minden télen, de én azt hiszem akkor a legnagyobb mikor a falusi porta légkörében mozog. Tiszta levegő, üde hangulat csap felénk, akácillat tölti be a levegőt, mesemondó ajkán bűbajos beszéd fakad, szelid csendes humor, a népnek humora derűt terjeszt mindenfelé. Előttünk áll Toldi Miklós nemes alakja a maga egyszerű föntségével, előttünk az „Elsőlopás“ Imréje ki megtévesztette utját, de később Isten segítségével, meg a maga erejéből glóriában emelkedett ki a bűn sarából, előttünk a tündérmesék alakjai, s kérdem nem e mindenik egy-egy típus a népből, s minden genrekép motívuma nem-e egy-egy darabka a népeletből.

„Engem is a bánat megviselve zordul Vigaszért hő
lelkem a multakba fordul.“

Igen, gyakran visszafordalt magyar népünk monda és regevilágához s onnan merítette eposzainak, elbeszéléseinek tárgyát, maga mondván azt, hogy ő az eposzi hitelt csak a nép tudalmában élő mondára szereti alapítani.

A nép költészetből merítette a Katalin, Kevcháza. Szent László füve költői elbeszéléseit. Saját írásából tudjuk, hogy szinte rajongással szerette a hun-magyar mondakört, melyből nagyszabású műveket akart megalkotni. Fájdalom teremt nem vitte keresztül s csupán a Csaba mondához fogott, de be nem fejezte. S nemcsak tárgya a népköltészetből való hanem hangja is, hiszen mintha csak rég letűnt századoknak ihletett hegedőse dalolna oly egyszerű bűbájjal szól hozzánk s érezzük, látjuk a homályos, ködös multnak illatát, színét. A tréfás hangulatu népmesék köréből való a Jókai ördöge.

Nemcsak az a körülmény bizonyítja a népköltészetnek Arany költészetére való hatását, hogy tárgyát igen sokszor onnan merítette, hanem nyelvezetében előforduló tősgyökeres népi kifejezések fordulatuk, szólásmódok P. o.

„Ejnye hát hol járhat most a félsz benne?”

„Hagyjon fel kegyelmed kicsinyég a csókokat”.

„Nem ri oly erősen egy kicsit juhászott”.

„Madártáta kenyer darabocskát leluc”.

„Valahol tán ő is hozzám édesedik”.

„Nincs a nagy vitéznek jártányi ereje”.

„Feltűnt Lackó a béresnek nyakára”.

Egész sorokat is vett át a népköltészetből. P. o.

„Harangoznak délre, de nem az ebédre”

„Harangoznak délre, de nem a misére”.

Petőfi mondása: „Hiába, a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá” Arany is egész valóját betöltötte. Egyénisége egészen más volt, mint a Petőfié, a népköltészet hatása is más árnyalatban nyilvánult nála, de azért Arany is érdemes apostola a népköltészet terjesztésének. Ketten egymást kiegészítették.

Egyiknek rajongó, szenvedélyes költészete mellé jól illik a másik csendes, nyugodt, de mindig előkelő és tiszta hangja.

Jó sokáig fog az ő hatásuk tartani, jó sokáig fogják őket úgy emlegetni, mint az igazi, népies költészet két atyamesterét.

Temérdek azon költők és írók száma, kik e két tünevény után az ő készítése uton haladnak. A versírók közül

Petőfi legtehetségesebb tanítványát Tóth Kálmánt emlitem, a prózairók közül Vas Gerebent, Jókait és Mikszátot, kiknek írásaiban cseng az üde, egyszerű, népies hang, s jelentkezik leghívebben a nép humora.

Nem folytatom tovább. Csak vázlatot akartam adni annak bebizonyítására, hogy a népköltészet és műköltészet bizonyos viszonyban vannak egymással s hogy az előbbi föltétlen hatással van az utóbbira. Ezt az áldásos viszonyt igen sikerülten határozta meg Greguss Ágost, midőn a Kisfaludy Társaságban e szavakkal fejezte be székfoglalóját: „A költészet először mint népköltészet jelentkezik; népiesből emelkedik nemzetivé, nemzetiből egyedivé, egyediből egyetemessé.

A népköltészetnek okvetlenül műköltészetté kell fejlődnie, de midőn ez utóbbi magát a népköltészet által megiffítja, nem vetkeztetik le műköltészeti jelleméből, s a kezdetleges költés közvetlen és ösztönies szépségeiért nem adhatja cserébe az öntudatos alkotást, a kiszámított és szabályos szerkezetet, az arányok és idomok tisztaságát, a kivitel biztosságát és szabatoságát, szóval a természetért nem áldozhatja fel magát a művészetet. Így a népies költészet, mely eleinte az összes költészet, később sem enyészik el, később is a költészet éltető eleme marad, hanem igenis megszűnik az egész költészet lenni s a kifejelettebb költészetnek részévé lesz“.

Befejezem szerény értekezésemet. Egy nagy, búbajos világot a népköltészet világát akarám bemutatni. Gyönyörűséges dolog e világban élni, gyönyörűséges dolog e költészettel foglalkozni, mely ott fakad parányi gunyhók eresze alatt, szerető szívek mélyében, hol nemcsak a levegő s a hangulat tisztább és üdébb, hanem az emberszívek is tisztábbak.

És bizonyos dolog az is, hogy: „Minden költészet, mikor elványad, a nép szellemétől ujhodik meg“. (Széchy K.)

Forrás munkálatok.

Baranyai D. Cs. János: Adagiorum..... Chiliades quinque stb. Bartfae 1598.

Páriz Ferenc (Pápai): Dictionarium Latino-Hungaricum. Leutschoviae 1708.

Kis-Vicay Péter: Selectoria Adagia stb. Bartfae 1713.

Kordcs Pál: Magyar példa és közmondások. Győr 1714.

Révai Miklós: Faludi Ferenc költeményes maradványai. Győr 1787.

Szirmay: Hungaria in parabolis. Budae 1804.

Pálócy Horváth Ádám: Ó és új mintegy ötödfélszáz énekek, ki magam csinálmányja, ki másé, 1813.

Dugonics András: Magyar példabeszédek és jeles mondások. Szeged 1820.

Majláth János gróf: Ungarische Sagen und Märchen. Stuttgart 1825.

Athenaeum (1840) Emlény.

Kecskeméthy Cs. Dániel: Dalfüzérke. 1846.

Erdélyi János: Magyar népköltési gyűjtemény. Budapest 1846—1848. 3 kötet.

Erdélyi János: Magyar népmesék. 1855.

Merényi László: Eredeti népmesék. Pest 1861.

Merényi László: Sajóvölgyi népmesék. Pest 1862.

Thaly Kálmán: Székely kürt. 1861.

Kríza János: Vadrózsák. Pest 1863.

Thaly Kálmán: Vitézi énekek és elegyes dalok.

Pap Gyula: Palóc költemények. 1865.

Kálmány Lajos: Szegedvidéki gyűjtemény.

Gyulai Pál — Arany László: Magyar népköltési gyűjtemény. 3 kötet.

Benedek Elek: Székely Tündérország. 1865.

Sirisaka Andor: Magyar közmondások könyve. Pécs 1890.

Margalits Ede: Közmondások könyve 1896.

Almásy János: Közmondás gyűjtemény 1890.

Pázmány Péter, Mikes Kelemen, Faludi Ferenc munkáinak idevágó részletei, Anonymus krónikája, Magyar Nyelvtörténeti Szótár, az Akadémia kiadványai, Figyelő, Néprajzi folyóirat, Budapesti Szemle, Nyelvőr, Budapesti Napló évfolyamai.

Toldy Ferenc: Tanulmányok.

Ipolyi Arnold: Magyar Mithologia.

TARTALOM.

	Lap.
Bevezetés	3
Népköltési gyűjteményeink rövid története	8
Népköltési gyűjteményeink értéke	30
Népmondáinkról és népmeséinkről	31
Közmondásaink, példabeszédeink s a népköltészet hason szellemi termékeinek értékéről	44
A népdal értékéről	57
Ruházat	66
Állat és növényvilág	71
Színek szerepe és jelentősége	77
Földrajz és csillagászat	78
A számok használata és jelentősége	79
Népköltészetünk hatása	82
Forrás munkálatok	94

II. Adatok a lefolyt tanév történetéhez.

1. A tanév tartama.

A tanulók szeptember 1., 2. és 3-án iratkoztak be, összesen 378 ezek közül 375 rendes, 3 magántanuló. A létszám gyarapodása a mult tanévihez képest 1.

Javító vizsgát tett a tanév elején 41 tanuló, a polgári iskolából beiratásra jelentkezett és sikerrel tett felvételi vizsgálatot 6 tanuló.

Igazgató a tanévet szeptember 4-én ünnepélyes „Veni-Sancte“-val nyitotta meg, mely után a gymnasium fegyelmi szabályai az egybegyűlt ifjuságnak felolvastattak, az előadások megkezdődtek s a szabályszerű szünnapok kivételével megszakítás nélkül folytak junius 14-dikéig.

A VIII. osztályos tanulók osztályvizsgálja május 14-én, az írásbeli érettségi vizsgálatuk május 15-dikétől 19-dikéig, a szóbeli érettségi vizsga a vallástamból május 25-dikén, a többi tárgyakból junius 9—13-dikán tartattak meg; utóbbiakon Kuncz Elek tanker. kir. főigazgató elnökölt, az erd. kath. Statust pedig dr. Vajda Gyula egyetemi tanár, az igazgató tanács tagja képviselte.

A tanévvégi vizsgálatok junius 15—24-ig tartattak. Junius 28-dikán „Te Deum“ volt, mely után a jutalmak iskolai bizonyítványok és az Értesítők kiosztattak.

2. Valläserkölcsei állapot.

A gymnasium ifjusága a paptanárok által végzett szent misén, a téli hónapok kivételével, minden nap jelen volt, vasár- és ünnepnapokon isteni tisztelet előtt exhortatiót hallgatott, melyet a falgymnasiumi ifjaknak P. Kopatz J. Pátrik vallástan tanár, az algymnasiumiaknak Wasyilkiewicz Victor tartott; a délesti isteni tiszteleteken is részt vett az ifjuság,

melyeket megelőzőleg az egyházi énekekben gyakorolta magát. A tanéven át Kisasszony napján, Mária szeplőtelen fogantatása ünnepén, husvétkor és pünkösdkor az ifjuság gyont és áldozott. Pünkösdi napját megelőző héten az ifjuság az erdélyi püspök ur kegyes gondoskodásából fötlő. Lollok lázarista missionárius ur vezetése alatt lelki gyakorlatokat tartott, melyeknek végeztével püspök ur megáldoztatta az ifjuságot s a bérmlás szentségében a jelentkezőket részesítette.

A tanártestület vezetése alatt részt vett az ifjuság az egyház körmeneteiben és a 9 kedden át Paduai szent Antal tiszteletére tartani szokot búcsu áhítatosságban is. Mária ünnepein és ezek vigiliáin a Mária Társulat jelvényeinek elűlvitele alatt ünnepélyesen vonult az ifjuság a templomba és onnan vissza. Az évről-évre megújuló dicséretes szokás szerint Mária neve napján, megelőző gyónás és áldozás után Murányi Kálmán főesperes plebános és püspöki biztos a „Mária Társulat“-ba felavatta, melyre P. Kopatz J. Pátrik vallástan tanár készítette elő az ifjuságot.

Kiváló gondot fordított a tanártestület az ifjuság vallásos és erkölcsös nevelésére, melyet saját jó példájával és lelkes buzdításával iparkodott az ifjagnál elérni s valóban az ifjuság vallásos buzgótsága és erkölcsi viselete általában megfelelő volt.

3. Egészségügyi állapot.

A gymnasium ifjusága jó részt a kettős finevelő intézetben levén elszállásolva az egészségi állapot könnyen ellenőrizhető volt. Az intézet tisztaságát, megfelelő élelmezését dr. Kolonics Dénes intézeti orvos felügyelte, a betegeket az intézeti beteg szobában kellő orvosi segélyben részesítette, az összes tanuló ifjuságot egészségi szempontból több ízben megvizsgálta. Járványos betegség nem fordult elő. Sajnos! gymnasiumunkat ez évben mély gyász sujtotta egyik jó reményű tanulójának Mezei Ferencz IV. osztályosnak a haldoklók szentségének áhítatos felvétele után szülői karjai között történt elhunyt. Az örök világosság fényeskedjék neki!

4. Iskolai ünnepély és látogatás.

Az ifjuság védőszentjének szent Imrének ünnepén isteni tisztelet után szavalati, ének és zenedarabokból álló ünnepélylyel ülte meg. Ily ünnepélyt rendezett az önképzőkör márczius 18-dikán az 1848. márczius 15-diki hazafias események emlékére. A kereszténység XIX. és a magyarok kereszténységének IX. százados évfordulója alkalmából a tanuló ifjuság egyházas és hazafias szellemű műsorból álló diszünnepelet tartott. A pünkösdi szombatján megtartott ünnepélyt az erdélyi püspökön kívül a pünkösdi bucsura messzeföldről idesereglett nagy számu közönség tisztelte meg látogatásával. Püspök ur ő méltósága ez alkalommal megható beszédet intézett az ifjusághoz.

Május 9—12-én végezte Kuncz Elek tanker. kir. főigazgató hivatalos látogatását, mely alkalommal a tanárok eladásait meghallgatta, a könyv- és szertárakat s a kettős finevelő intézetet behatóan megtekintette.

Április 29-től május 3-ig ugyanily beható vizsgálatot tett az erd. kath. Status előadója Pál István apát-kanonok s a vizsgálat eredményét a tanártestülettel közölte.

Mélt. Gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök ur május 29-től junius 5-ig időzván a Csik-Somlyóra egybesereglett hivei közt, több ízben módot keresett bokros elfoglaltsága mellett is, hogy a tanuló ifjuság közt atyai jó indulattal megjelenjék és azt szerető atyai tanácsokkal lássa el és fontos pályájukhoz mértén buzdítsa.

5. Személyzetiek.

A halál angyala fájdalmas csapást mért gymnasiumunk tanártestületére és a tanuló ifjuságra. Nagy István áldozópap és főgymnasiumi rendes tanár, május 24-dikén életének 56-dik, papságának 32-dik és tanárságának 29-dik évében, áhítatosan végzett gyónása után az Urban elszenderült. Egyházának hű sáfára, hazájának lelkes fia, szerető kartárs és a magyar tanügynek hosszú időn át mintaszerű napszámosa volt, ki méltán elmondhatta magáról a nemzetek apostolával: „Jó harezot harezoltam, a futást bevégeztam, a

hitet megtartottam, végezetre eltételezt az üdvösség koronája!" Az örök világosság fényeskedjék neki!

A tornatanítással ez évben dr. Balló István és Riszner Ödön tanárok bizattak meg, az ének és zenetanításra pedig Balányi János neveztetett ki.

Wasykiewicz Viktor a dicséretes eredménnyel letett szigorlat után bölcsészeti tudorra avattatott.

Folyó tanévben az államsegély a múlt tanévihez képest nem emeltetett és így e tanévben is gymnasiumunk 14,000 korona államsegélyt kapott.

6. Fontosabb rendeletek és átiratok.

1899-dik év.

Az „Osztrák Magyar Monarchia“ 16 kötetét a nagymélt. m. kir. pénzügyminiszterium a gymnasiumnak megküldi. 27.994. miniszt. sz.

Az erd. róm. kath. status középiskolaiban működő tanárok egyesületének alapszabályait megküldi a gy.-fehérvári róm. kath. főgymnasium. 429. sz.

Korber Imre a gymnasiumi tanítói kötelekből elbocsátatván illetékei kiutaltatnak. 2427. püsp sz.

A gymnasiumnak 14.000 korona államsegély utaltatik ki. 2435. püsp. sz.

A cs. és kir. katonai reáliskolákból a hazai főiskolákba való átlépés tárgyában miniszteri intézkedés. 2482. püspöki szám.

A gymnasiumi igazgatók kezelése alatti pénzekre utasítás. 2434. püsp. sz.

A tornaversenyek tárgyában miniszteri intézkedés. 20997. vall. és közokt. miniszt. szám.

Az új tanterv életbeléptetése elrendeltetik, a délutáni játékokra vonatkozólag a tanári testület véleménye kéretik. 2835. püsp. sz.

Dr. Balló István és Riszner Ödön a torna tanításával, Balányi János az ének zenetanításával meghizatnak. 2835. püsp. szám.

„A vakokat gyámolító országos egyesület” céljára a II. időszak első hetében a tanuló ifjuságnál gyűjtés rendezendő. 1774. püsp. sz.

Erzsébet királyné emlékére fák ültetendők. 3063. püspöki szám.

A gymnasum kiadásairól az alapok szerint kimutatást kel felterjeszteni. 3089. p. sz.

Az engedélyezett tankönyvek 58-dik jegyzékét megküldi a miniszter. 3366. min. sz.

A tornázás közben előfordult sérülésekről és a mentőszekrények netaláni szükségességéről jelentés teendő. 4245. p. szám.

Glósz Miksa tanár 25 éves tanári jubileuma alkalmából a főtanhatóság elismerését küldi. 4292. p. sz.

Az igazgatótanács a statusgyűlés elé terjesztett jelentését megküldi. 4482. p. sz.

Az ötödéves pótlékok adása ügyében intézkedés. 3010. p. szám.

A horvát-szlavonországi középiskolákból való átlépésre miniszteri engedély kell. 54452. min. sz.

A banjalukai főreáliskola érettségi bizonyítványa Magyarországra is érvényes. 4408. p. sz.

Az erdélyi szentferencz-rendi növendékeknek tandijmentesség engedtetik, egyéb illetékek fizetésére kötelesek. 4441. p. sz.

A polgári iskolából jövő tanulók összes iskolai bizonyítványai szigoruan megvizsgálandók s felvételüknél óvatosan kell eljárni. 4827. p. sz.

A m. kir. honvéd főreáliskolából a gymnasiumba való felvételre vonatkozó rendeletek figyelembe ajánlatnak. 4837. p. szám.

A magyar püspöki karnak a szent évre vonatkozó körlevele.

1900-diki év.

A tandijnak a tanári nyugdíjalapokba leendő befizetése arányáról intézkedik a főtanhatóság. 5120. p. sz.

A vall. és közokt. m. kir. miniszter jelentése az 1898. évi működéséről megküldetik. 4. miniszt. sz.

Az ének-zenére és francia nyelv tanítására 400—400 koronát, az internatusnak 740 koronát nemes Csikvármegye kiutal. 1522. szám.

A beszedett tandijak beszállításáról intézkedik a főtanhatóság. 761. p. sz.

Az ifjuság lelki tisztaságának megóvására és a Mária congregatiókba való belépésre buzdítandó.

A hadapródiskolákba való felvételek feltételei közvetlenül ugyanezen iskoláktól szerezhetők be. 1245. p. sz.

A jubiláris év alkalmából tartandó lelki gyakorlatokról intézkedés történik. 1424. p. sz.

A finövelőintézeti aligazgató lakásának értéke 240 koronában állapittatik meg. 1401. p. sz.

A vallástani tanítás lenne és az idevonatkozó utasítások megküldetnek. 1320. p. sz.

Nagy István tanár betegsége miatt tanév végéig szabadságoltatván a helyettesítési díj 400 koronában kiutaltatik. 1727. p. sz.

Csikvármegye törvényhatóságának rendelete az iskolai rend védelme tárgyában. 9747. várm. sz.

A gyulafehérvári papnöveldebe pályázat hirdettetik. 1900. p. sz.

Az érettségi vizsgák ideje junius 9—12-re a magánvizsgáké 12—13-ra tűzetik ki. 387. főigazg. sz.

A latinnyelvi tankönyv megváltoztatása iránt kérdés intéztetik. 1943. p. sz.

Tornajáték tanfolyam rendeztetik a nyári szünidőn. 413. főigazg. sz.

A tartalékos tisztek és hadapródok fegyvergyakorlati idejének áttétele ügyében intézkedés jön. 1991. p. sz.

A tandijmentes tanulókról első időszak végén jelentés teendő, hogy kik nem méltók a tandijmentességre. 1997. püsp. szám.

III. Tanári kar.

1. **Bándi Vazul**, egyházi, okleveles rendes tanár, gymnasiumi, seminariumi és internatusi igazgató; tanítja a vallástant a III., a bölesészetet a VII. és VIII. osztályban, a francia nyelvet 10 órában. Tanit 1873. óta.

2. **Dr. Balló István**, világi okleveles rendes tanár, tartalékos m. kir. honvéd hadnagy, az önképzőkör vezetője, értekezleti jegyző, a IV. osztály főnöke, tanítja a latint IV., VIII., görögöt az V. és VI., tornát az I—III. osztályban. Heti óráinak száma 28. Tanit 1895 óta.

3. **Csató János**, egyházi okleveles rendes tanár, a természetrajzi szertár és botanikus kert őre, a kirándulási egyesület elnöke, EKE. ügyvivője; tanítja a természetrajzot az I., IV., V. és VI. osztályban. Földrajzot az I., II. és pol. földrajzot a VII. osztályban. Heti óráinak száma 21. Tanit 1892 óta.

4. **Glósz Miksa**, világi okleveles rendes tanár, november 28-tól szabadságon van. Tanit 1874 óta.

5. **Haydn J. Hugó**, világi okleveles rendes tanár, az ifjúsági könyvtár őre, az V. osztály főnöke, tanítja a magyar nyelvet a II., V. osztályban, a német nyelvet a IV. és VIII. osztályban. Heti óráinak száma 22. Tanit 1882 óta.

6. **Jakab Antal**, világi okleveles rendes tanár, a VIII. osztály főnöke, tanítja a mennyiségtant az I., III., V., VII. a természettant a VIII. osztályban. Heti óráinak száma 18. Tanit 1879 óta.

7. **P. Kopacz Patrik**, szent Ferencz-rendi áldozár jogosított rendes tanár, a Máriatársulat elnöke, gymnasiumi exhortator, tanítja a hittant az I. és VIII. osztályban, a latint az V. osztályban. Heti óráinak száma 23. Tanit 1880 óta.

8. **Nagy István**, egyházi, meghalt május 24-én.

9. **Pál Gábor**, világi okleveles rendes tanár, a természettani szertár őre, a VII. osztály főnöke, tanítja a mennyiségtant a II., IV., VI. és VIII., természettani földrajzot a III. és a természettant a VII. osztályban. Heti óráinak száma 17. Tanit 1876 óta.

10. **Petres András**, világi jogositott rendes tanár, az I. osztály főnöke, tanítja a magyar és a latin nyelvet az I., a görög nyelvet a VII. és VIII., a görög pótlót az V. osztályban. Heti óráinak száma 21. Tanit 1887 óta.

11. **Riszner Ödön**, világi szakvizsgázott h. tanár, tartalékos cs. és kir. hadnagy, a III. osztály főnöke, tanítja a magyar, latin és német nyelvet a III., a magyart a IV. és VII., a görög pótló irodalmat a VIII. osztályban. Heti óráinak száma 17. Tanit 1897 óta.

12. **Szász Károly**, világi okl. rendes tanár, a történelem-földrajzi muzeum öre, tanítja a történelmet a III—VIII., a görög pótló magyart a VI. osztályban. Az V. osztály főnöke. Heti óráinak száma 20. Tanit 1877 óta.

13. **Sipos Sándor**, világi jogositott tanár, a rajzeszközök öre, tanítja a rajzoló-geometriát az I—IV., a görög-pótló rajzot az V—VIII., a szépírást az I. és II. osztályban. Heti óráinak száma 22. Tanit 1872 óta.

14. **Dr. Wasylkiewicz Viktor**, egyházi szakvizsgázott h. tanár, algymnasiumi exhortator, tartalékos cs. és királyi tábori segéd lelkész, fineveldei aligazgató a II. osztály főnöke, tanítja a magyar nyelvet a II., VIII., a latin nyelvet a II., VI., VII., osztályban. Heti óráinak száma 24. Tanit 1897 óta.

IV. A bevégzett tananyag.

I. Rendes tantárgyak.

I. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Petres András.**

Hittan, heti 2 óra. Az ember rendeltetése és végeztelje; a hit; az apostoli hitvallás 12 ágazata; Istennek tiz és anyaszentegyház öt parancsa; a bűnök-, erények-, szentségek- és szentelményekről szóló tan. Részletek a kath. egyház történelméből. — Tankönyv: Egri Közép Katekizmus.

Tanította: **P. Kopatz Patrik.**

Magyar nyelv, heti 5 óra. a) Elbeszélő prózai és költői olvasmányok, különösen népmese, klasszikus mythos, magyar történelmi monda, a földrajz és természetrajz köréből egyes darabok olvasása. Az olvasott részek tartalmának magyarázása és elbeszélése. Versek szavalása. b) Nyelvtan. Egyszerű mondat és mondatrészek. A teljes alaktan. Szóképzés. c) Két hetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat. Kézíkönyv: Dr. Szinnyei J. Kisebb Magyar Nyelvtana és Olvasókönyve.

Tanította: **Petres András.**

Latin nyelv, heti 6 óra. Olvasás. Az öt névragozás, melléknevek fokozása, névmások, számnevek, a négy rendes igeragozás a cselekvő indicativusban, a sum segédige ragozása. A különböző beszédrészekre vonatkozó 52 gyakorlatnak és 12 mesének fordítása. Négy mese emlézve. Két hetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat. Kézíkönyv: Dr. Szamosi János Latin Nyelvtana és Olvasókönyve.

Tanította: **Petres András.**

Földrajz, heti 3 óra. Tankönyv: Körösi Albin: „Földrajz”. Lange-Cherven: Iskolai atlas. Tananyag: Tájékozódás a földgömbön és térképen; térképolvasás. Földrajzi alapismeretek. Magyarország hegységeinek, síkságainak, vizeinek, éghajlatának, terményeinek és főbb helységeinek ismertetése kapcsolatban a lakosság foglalkozásával és életmódjával. Kísérletek térképábrák készítésében.

Tanította: **Csató János.**

Természetrájk. heti 2 óra. Tankönyv: Dr. Ormándy Miklós: „Természetrájk a gymnasiumok és reáliskolák I. osztálya számára“. Tananyag: bevezetés a természeti tárgyak szemlélésébe és az egyszerű szemlélet útján levezethető törvényszerűségek felismerésébe. A négy évszak, kivált a növényekben mutatkozó jelenségekben feltüntetve. Az őszt: A közönségesebb gyümölcsformák taglalása és csoportosítása. Házi állatok. Tél: A közönségesebb fenyők. Az ember lakása közelében, a mezőn és erdőn élő emlős állatok. Tavasz: Egyes könnyen szemlélhető viritó növények megjelenésük szerint; a növény részeinek megismertetése. Házi szárnyasok.

Tanította: **Csató János.**

Számtan, heti 3 óra. Tizes számrendszer. Római számjegyek. A négy alapművelet egész számokkal, tizedes és közönséges törtekkel. Különböző mértékek és pénznemek ismertetése. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Dr. Mocnik F. és Dr. Schmidt. Á.: Számtan.

Tanította: **Jakab Antal.**

Rajzoló geometria, heti 3 óra. Kk.: Fodor L. és Dr. Wagner A. „Rajzoló Planimetria“. Planimetriai idomok különböző tételei, geometriai ornamentális rajzolás, egyenes és görbealakú idomok, táblarajz után rajzeszközökkel és szabadkézzel.

Tanította: **Sipos Sándor.**

Szépírás, heti 1 óra. Nagy S. szépírási mintái után, magyar folyóírás és a német írás alapvonalai, a szépírás szabályainak magyarázata mellett, táblai előírás nyomán.

Tanította: **Sipos Sándor.**

II. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Dr. Wasylkiewicz Victor.**

Hittan, heti 2 óra. A külső isteni tisztelet szüksége. A szent helyek, idők, egyházi készletek és az isteni tisztelet szent cselekményei. Tk. Pokorni Emanuel: Katholikus Szerartatána.

Tanította: **P. Kopatz Patrik.**

Magyar nyelv, heti 5 óra. Az I. osztály tananyagának ismételése. Határozók, ragos és névutós határozók, összetett, mellérendelt, alárendelt és többszörösen összetett mondatok. Prózaí olvasmányok: A kevély császár. A két hü barát. Erdei kunyhó. Este. Hogyan fogott a huszár ellenséget? Géza fejedelem megtérése. Korona és kard. A tülevelű fák. A koldus gyermek. A Tisza. A Balaton part-

ján. Leonidas. A dobsindi jégbarlang. Nándorfehérvár ostroma. A tatárjárás. Deák Balázs hőstette. A magyar keresztes hadjárat. K. fanemek. Külföldi gyümölcsfák. Nagy Sándor és orvosa. Szent László és kunok. Költői olvasmányok: Szent László füve. A rab. Éji látogatás. A gazdag. Diós-Győr. Szüretünk. Vámosujfalusi jegyző. A pusztá télen. A buvár Kund. Isten hozzád. A megfagyott gyermek. A költői olvasmányokat kívülről is betanulták. Két hetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tk. Dr. Szinnyi József. Iskolai Magyar Nyelvtana és Olvasókönyve.

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 7 óra. Tankönyv dr. Szamosi János Latin Nyelvtan és Olvasókönyve. — Az első osztály tananyagának ismételése mellett a teljes igeragozás és az igék áttekintése perfectumok és supinumok szerint. Rendhagyó, hiányos és személytelen igék. — Elüljárók, határozószók és kötőszók. — Szóképzés. — Olvasmányok: Canis carnem ferens. Herculis 12 labores. De bello Trojano. De frugibus. — De septem Romanorum regibus. — De argonautis. — De origine urbis Romae. — Brutus suorum filiorum iudex. — Porsenna. Horatius Cocles. — C. Mucius Scaevola. — Veji capti. Coriolanus. Roma urbs ab Gallis capta. — Emlézésül részletek: „De Argonautis“, „Horatius Cocles“ és „C. Mucius Scaevola“ Coriolanus című olvasmányokból. Hetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat.

Tanította: **Dr. Wasylkiewicz Viktor.**

Földrajz, heti 4 óra. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália földrajza, oro-, hydro- és ethnographiai tekintetben, a természeti tárgyak kiváló figyelembe vétele mellett. Térképrajzolás. Tankönyv: Visontai-Borbás.

Tanította: **Csató János.**

Számtan, heti 4 óra. Az I. osztály tananyagának ismételésével kapcsolatosan számolási rövidítések és korlátolt pontosságú eredményhez vezető számtani műveletek. Közön-séges tört átváltoztatása tizedes törtté és viszont. Egyszerű arányok és aránypárok. Hármasszabály. Százalékszámítás száztól, százra és százban. Havonként két iskolai írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Mocnik-Schmid: „Számtan“.

Tanította: **Pál Gábor.**

Rajzoló geometria, heti 3 óra. Stereometria elemek. Kézik. Fodor L. és dr. Wagner A. „Rajzoló Stereometria“. Egyszerű testidomok szemléltetése, ábrázolása, rajzolása,

hálózata és modelljeinek elkészítése. Planimetria ornamentális rajzolás táblarajz után sodrony- és bádogtestminták távlati rajzolása, árnyékolva.

Tanította: **Sipos Sándor.**

*Szépírá*s, heti 1 óra. Nagy S. mintái után. Kálligraphiai magyar és német folyóirásai gyakorlatok, kellő magyarázatok mellett, táblai előírás után.

Tanította: **Sipos Sándor.**

III. OSZTÁLY.

Osztályfőnökök: **Risznér Ödön.**

Hittan, heti 2 óra. Tankönyv: Róder F. „Ó- és Újszövetségi bibliai történetek“. I. r. Tananyag: az ó-szövetség története.

Tanította: **Bándi Vasul.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. Az egyes beszédrészek ismétlése után a mondattan egészen. Prózaolvasmányok: Égi háború. Egy régi udvarház. A magyar becsületszó. Nagy Lajos és a nápolyi hadjáratok. A mohácsi vész. Köd, felhő, eső és hó. A görög ember lakása. Az első török háborúk. Hunyadi János. Athenaei élet. A rómaiak mindennapi élete. Az olympiai játékok. A tűzokádó hegyek. Egyiptom. Az éjszaki sarkvidékek lakói. Japán. A könyvnyomtatás feltalálása. Amerika fölfedezése. Költői olvasmányok: Zivatar. Az elhagyott lak. Családi kör. A jó öreg koreszmáros. A szegény asszony könyve. A félkezű koldus. Mátyás király. Mátyás király Gömörben. A tudós. Szózat. Hymnus, emlékezésül több válogatott költemény. Két hetenki egy házi írásbeli dolgozat. Tankönyv: Dr. Szinnye József „Rendszerezés Magyar Nyelvtana és Magyar Olvasókönyve. III. rész“.

Tanította: **Risznér Ödön.**

Német nyelv, heti 4 óra. Az alaktan megfelelő gyakorlatok alapján. Olvasmányok: Der Morgen. Der Abend. Der Frühling. Der Sommer. Der Herbst. Die halbgefüllte Flasche. Das Lamm im Walde. Ein theurer Kopf und ein wolfeiler. Die Hirtenflöte. Der Hirsch und die Mücke. Der Blinde und der Lahme. Der Fuchs und die Weintraube. Die drei Brüder. Der Wolf und der Mensch. Frisch gewagt ist halb gewonnen. Müsziggang ist aller Laster Anfang. Die Fahrt der Argonauten. Heracles Jugend und erste Tha-

ten. Költemények: Der Fuchs. — Wind und Sonne. An den Mai. Der Grenadier, emlézve. Két hetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Felsmann J. „Német Nyelvtana és Gyakorló könyve“. Harrach J. „Német Olvasókönyv“ I. K.

Tanította: **Risznér Ödön.**

Latin nyelv, heti 6 óra. A szótan főbb vonásokban való ismétlésével egyidejűleg felvétel a mondatrészek egyeztetése, az esettan és viszonyszók, a főnevek, mellénevek és névmások használata. Prózaolvasmányok: Róma története. Előkor. A királyok kora. A köztársaság kezdete. Költői olvasmányok: Lupus et agnus. Carnis per fluvium carnem ferens. Vacca et capella, opus et leo. Lupus et grus. Cervus ad fontem. Vulpes et corvus. Leo senex, aper, taurus et asinus. Canis fidelis. Rana rupta et bos. Vulpes et ciconia. Aquila feles et pes. Muli duo vectores. De Simonide. Viatores et latro. Calvus et musca. Calvus et quidam pilis defectas. Phaedrus meséiből hat dbt. emléztetett is. Minden héten egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tank. Dr. Szamosi János Latin Mondattana, Elischer József Latin Olvasókönyve és Pirchala Imre Latin Gyakorlókönyve.

Tanította: **Risznér Ödön.**

Történelem-Földrajz, heti 4 óra. a) Történelem. Magyarország története a honfoglalástól az 1867-iki kiegyezésig; különös tekintettel hazánk művelődési és alkotmányos viszonyaira. Kézikönyv: Ribáry „Magyarország Története“. — b) Földrajz. Az osztrák-magyar monarchia földrajza. Mindkettőnek hegy és vízrendszere. Magyarország vármegyéi és az osztrák örökös tartományok egyenként. A legnevezetesebb községek felemlítése után népességi viszonyok, vallás, mezőgazdaság, ipar, közlekedés, kereskedelem, szellemi műveltség, alkotmány, törvényhozás és közgazdaság. Tankönyv: Cherven „Az Osztrák-Magyar monarchia földirata“.

Tanította: **Szász Károly.**

Mathematikai és physikai földrajz, heti 2 óra. Physikai előismeretek: természet, erő, gravitatio, a földvonzása, a nehézség hatása, súlypont, cohesio, halmazállapot. A folyadék tulajdonságai közül: fenéknymás, oldalnyomás, közlekedő csövek, felfelé gyakorolt nyomás. A levegő nyomása s nyomásának meghatározása. A hőről: hőmérséklet, hőmérők, áramlás, halmazállapot, változások. A fényről: a fény egyenes vonalú terjedése, visszaverődése, törése és a színszóródás. A lencse, a nagyító és a messzelátó megismerte-

tése. A delejes és villamos tüneményekből: a delejes vonzás törvénye, az iránytű, dörzsölés és oszlatás által keltett villamosság és ezek alapján légköri villamosság. Érintkezésből származó villamosság és ennek alapján Morse távirója és a telephon. A matematikai földrajz elemei: a föld alakja, ábrázolása. Szárazföld, víz, levegő. Az éghozzat látszólagos mozgása, a föld mozgása saját tengelye és a nap körül. Földünk állása a nap rendszerben. Kézik. Scholtz Albert és Ráth Arnold: A matematikai és phsikai földrajz elemei.

Tanította: **Pál Gábor.**

Számítás, heti 3 óra. Összetett arányok és aránypárok. Összetett hármasszabály. Kamatszámítások. Leszámolás. Időhatárszámolás. Egyszerű és összetett vegyítési szabály. Láncszabály. Kamatos kamatszámítás. Két hetenkint egy isk. írásbeli dolgozat a legközelebb tárgyalt tananyag köréből. Kk. Mocnik-Schmidt: Számítás.

Tanította: **Jakab Antal.**

Rajzoló geometria, heti 2 óra. Constrctiv Planimetria. Kézik. Fodor L. és dr. Wagner A. A planimetria nevezetesebb idomok kibővítése, fontosabb constructiv feladatok; továbbá az idomok és a természetben a területek felmérése, ábrázolása és meghatározása mérő asztallal.

Tanította: **Sipos Sándor.**

IV. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Dr. Balló István.**

Hittan, heti 2 óra. Az új szövetség története. Tankönyv Róder Flórent: Új szövetség története.

Tanította: **P. Kopacz J. Patrik.**

Magyar nyelv, heti 4 óra. Tárgy: Az egyszerű és szép irály kellékei, megfelelő olvasmányokkal, a hangsúlyos és időmértékes verselés ismertetése. Olvasmányul s beható fejtegetésül Arany Toldija. Kéthetenkint egy házi írásbeli dolgozat. Emlézésül több válogatott költemény. Tankönyv. Névy László „Stilisztika I. r.” és Arany Toldija, magyarázza Lehr Albert.

Tanította: **Petres András.**

Német nyelv, heti 3 óra. Az alaktan folytonos ébrentartása mellett a mondatbanból a szóegyeztetés, szóvonzat, szórend, igeidők és módok használata, megfelelő gyakorlatokkal. Olvasmányok: Ein Blumengarten im Frühling. Die

Glieder des menschlichen Leibes. Der lernbegierige Jüngling. Alexander und Diogenes. Die beiden Tonnen. Die Gans. Die Krähen und der Wasserkrug. Der Kaukasus. Der Lotos. Wieland der Waffenschmied. Dietrichs Kampf mit Ecke. Kriege und Spiele der Ameisen. Emlézés. Két hetenki egy egy isk. írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Felsman J. „Német nyelvtan“ és Harrach J. Német olvasókönyv II. k.

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 6 óra. Az igeidők és módok. A mellékmondatok. Az infinivus. Gerundium és gerundivum. Supinum. Participium. Kötőszók. A szórend. Prozodia és metrika. A római naptár. Olvasmányok. Liviusból: A plebeiusok és patriciusok egyenetlenkedése. A decemvirek. Ovidiusból: Romulus és Remus megmentése. Remus halála. Gabii városának bevétele. A Fabiusok veszte. Phaëton. Dædalus és Ikarus. Philemon és Baucis. Phædrusból: De vulpe et uva, Vulpes et caper, De Simonide, Viatores et latro. Emléztetett Gabii városának bevétele. A Fabiusok veszte. Phaetonból 30 sor. Hetenki iskolai írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Dr. Szamosi János „Latin mondattan“. Elischer J. „Latin olvasó könyve“ és Pirchala „Latin gyakorló“

Tanította: **Dr. Balló István.**

Történelem, heti 3 óra. A keleti népek és görögök történelme egészen; a rómaiaké a császárság felállításáig. Tankönyv: Vaszary Kolozs „Világtörténelme“ I. r.

Tanította: **Szász Károly.**

Algebra, heti 3 óra. Alapfogalmak. A négy alpművelet egész algebrai számokkal, a szorozásnál kiterjeszkedve a kéttagnak négyzeteinek és köbének kiképzésére s az osztásnál a geometriai haladvány ismertetésére. Tényezőkre bontás legnagyobb közös osztó s legkisebb közös többszörösének felkeresése. A négy alpművelet törtszámokkal. Elsőfoku egyismeretlenű egyenlet. Havonki egy iskolai írásbeli dolgozat a megelőzőleg tárgyalt tananyag köréből. Kézik.: Mocnik-Klamarik-Wagner Algebra.

Tanította: **Jakab Antal.**

Rajzoló geometria, heti 2 óra. Constructiv Planimetria szerkesztések, testmértani alaptételek tárgyalása. Ellipsis, hyperbola és parabola — származása, szerkesztése s különböző tételei. A pont, egyenes és görbe vonal, szög és lapidomok s testek ábrázálása, helyzete és Projectio a síkon. Építmények, homlok és alaprajzok és azok átmetszeteinek ismertetése.

Tanította: **Sipos Sándor.**

Természetrajz, heti 3 óra. Tankönyv Kriesch-Koch. „Ásvány-, kőzet és földtan“. Az alapvető vegytani és elemi ismeretek megszerzése után az ásványok alakí, physikai és vegyi tulajdonságainak ismertetése. A leíró ásványtan. Egyszerű és összetett kőzetek. A földtanból a korok és a földtani alakulások tényezőinek ismertetése. Kedvező időben geologiai kirándulások.

Tanította: **Csató János**.

V. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Haydn J. Hugó**.

Hittan, heti 2 óra. A katolikus vallás alyptana, nevezetesen: Jézus istensége és a róm. kath. egyház isteni tekintélyének behizonyítása. Kézikönyv. Dr. Wappler Antal: A katolikus egély tankönyve. I. rész.

Tanította: **P. Kopacz Patrik**.

Magyar nyelv, heti 3 óra. A szép irányú kellékei. A szerkezet törvényei; az anyaggyűjtés, a tétel kidolgozása, az előadás főbb formái. Vázlatok készítése. A prózai műfajokat megvilágító olvasmányok. A magyar balladák olvasása és fejtegetése. Szavaltatok. Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Névy László „Stilisztika“ II. r. Graeguss Ágost és Beöthy Zsolt „Magyar balladák“.

Tanította: **Haydn J. Hugó**.

Német nyelv, heti 3 óra. Herder Cid-románczaiból 1—9., 15—18., 21—39., 42—48., 50—56., 62—70. Prózai olvasmányok: Die Niebelungen I—X. Gudrun I—IX. Karl der Grosze. Magy. négy. ford. Fáy. A. 15 meséje. Szavaltatok. Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás magyarról németre. Tankönyv. Heinrich: „Herder Cid-románczai“ és Harrach J. német olvasókönyv“. III. r.

Tanította: **Haydn J. Hugó**.

Latin nyelv, heti 6 óra. Kéziköny: 1. „Titi Livii ab urbe condita“ edidit Stephanus Dávid. Vol. I. Lib. XXI., XXV. continens. 2. „Anthologia latina“ Pirchala Imre III. kiadása. Olvasmányok: Liviusból a XXI. könyv; az Anthologiából: *Cn. Naevius és Qu. Ennius*: Sajat sirjára. *G. Vallerius Catullusból*: Felajánlás. Buesu Bithyniától. Testvérének sirjánál. Uj divat. Lesbia verebének halálára. A hajó dicsérete. *Vergiliusból*: Eccloga I. IX. Georgicon a méhek életmódja. A zivatar. *Horatiusból*: Vergiliushoz. Tavaszí dal. Élethöleseség. Vitézség dicsérete. A boldog fa-

lusi élet. *Albius Sextus Propertius*ből: Az Actiumi csata. A költő halhatatlan. *M. Valerius Martialis*ből: Acolosseum beszentelésére. Emlézve: Livius XXII. könyvéből a 10. és 11. fejezet. Testvérének sirjánál. Búcsu Vergiliustól. A zivatar. A boldog falusi élet. Két hetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat. Szemléltetés Baumeister, Rich és egyéb művek nyomán. Extemporálék. Régiségtanból a hadügy.

Tanította: **P. Kopatz Patrik.**

Görög nyelv, heti 5 órában. Az attikai alaktan az Omega végzetű igékig. Prózai olvasmányok: Az anya-orosz-lán. A favágók és a tölgy. Az asszony és tyukja. A medve és róka. A fürdő gyermek. Kényelmes hazugság. A két tarisnya. A nád és a tölgy. A hangyák és a tücsök. Imádkozzál és dolgozzál! Ki erősebb? A kos és farkas. Itt van Rhodas itt ugorjál! A hálátlanság büntetése. A hálátlán utasok. Az ökörpásztor. Az egerek és menyétek. A kakasok és a fogoly. A szamár és a farkas. Az atya és leányai. Socrates. Diogenes. Themistocles. A három alvilági bíró. Tantulus. Ibycus. Az ión kalács. Alcestis meghal férjéért. Niobe. Cleobis és Bitó. Achilles nagyatyja. Achilles mint gyermek. Apollo és Aeculapius. Anacharsis meglátogatja Solont. Solon törvényei. Appius Claudius. A Socrates elleni vád. Az ifjabb Cyrus szemlét tart. A gyermeki szeretet. Socrates a harmincz előtt. A polgári kötelességek. Samos nevezetességei. A gógös orvos. A Sphinx és Oedipus. Prometheus és Deucalion. Költői rész: Erkölcsi mondások iambus versekben. (150 sor). Emléztet darabok: Itt van Rhodas itt ugorjál. A hálátlanság büntetése. A három alvilági bíró. Tantalus. Továbbá az egyes beszédrészekre vonatkozólag fordítási gyakorlatok görögről magyarra és magyarról görögre. Két hetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Dr. Szamosi János Görög nyelvtana és Görög olvasókönyve.

Tanította: **Dr. Balló István.**

Görögpótló tanfolyam, heti 2 óra. Magyar irodalmi olvasmányok. a) Prózaik: A nemzet csinosodása. Urania. Kazinczy és Berzsenyi levelei 1—7. Védelem P. J. számára. Magyar tátékszin. A Hunyadiak kora. Emlékbeszéd Berzsefelett. b) Költőiek: Ajánlás. Gróf Festetics Györgyhöz. Kazinczy Ferenczhez. Virág Benedekhez. Megelégedés. Az énosztályrészem. Kishez. Felsőbükki Nagy Pálhoz. A felkölt nemességhez. Melancholia. c) Görög irodalmi olvasmányok: Halottak ünnepe Athénben. Perikles halotti beszéde. A hálálvész Athénben. Perikles utolsó beszéde. Plataea ostroma. A plataeaiak menekülése. A kerkyrai vérfürdő. Görögország ez időbeli erkölcsi állapotja. Pylosi események. Hadi ké-

születek Pylosban. Demosthenes beszéde katonáihoz. A lekedaeioniak rohama és visszaveretése. A tengeri ütközet. Fegyverszünet. A spartai követek beszéde. Kleon és Nikias. Sphakteria megvétele. Brasidas beszéde az akanthosiakhoz. Görög államrégiségek. d) Emlézve: Emlékbeszéd Berzsenyi felett. A magyarokhoz. A Muzsához. Horátiushoz. A bölcsl. Bátorítás. Egy ledőlt diófához. A holdhoz. A lanthoz. A lélek halhatatlansága. A kikeletről. Változás. Időszakonként egy házi dolgot. Kézikönyv: Magyar irodalmi olvasmányok. Dr. Jancsó Bendektől. Szemelvények Thukydidesből Szilasy Móricz fordításában és Görög állami régiségek Szerellem-hegyi Tivadartól.

Tanította: **Petres András.**

Történelem, heti 3 óra. a) Az ó-kor történelméből a római császárság kora a nyugat római birodalom bukásáig. (486.) b) A középkor története. A népvándorlás korszakától a felfedezések korszakáig. (1492.) Tankönyv: Vaszary Kólos „Világtörténelem“. II. rész.

Tanította: **Szász Károly.**

Mennyiségtan, heti 4 óra. a) Algebra heti 2 óra. A több ismeretlenű határozott egyenletek megfejtési módjai. A határozatlan egyenletek megfejtésének osztási módja. Hatványmennyiségek: a kéttagnak magasabb hatványai; Pascal-féle háromszög és ezzel kapcsolatban a számtani haladvány; a többtaguak 2-ik és 3-ik hatványra emelése. Gyök-mennyiségek: a gyökkvonás fogalmából folyó tantételek: négyzetgyök és köbgyök kivonása és ezzel kapcsolatban a négyzetes egyenletek megfejtése. b) Mértan heti 2 óra. A planimetria. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat az el-tárgyalt tananyag köréből. Kézikönyv. Mocnik-Klamarik-Wagner: Algebra és Mértan.

Tanította: **Jakab Antal.**

Természetráajz, heti 2 óra. Az organographia fogalmai. A növények szövettana. A nevezesebb virágtalan és virágzó növények ismertetése és rendszerbe foglalása. Kirándulások növénygyűjtésre és munkálatok a botanikus kertben. Tankönyv: Kriesch-Simkovich. „A növénytan iskolakönyve“.

Tanította: **Csató János.**

Szabadkézi rajz, heti 2 óra. Mint a görög-nyelvet-helyettesítő tárgy. Általában a disztimények körvonalai, az árnyékolt és világított rész különböző fokozatainak általános ismertetése. Görög, arab, goth és középkori stílus sik-disztimények, továbbá stilizált levelek, szalagdiszkek és virágok rajzolása fali táblák után.

Tanította: **Sipos Sándor.**

VI. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Szász Károly.**

Hittan, heti 2 óra. Isten léte és tulajdonai, a Szentháromság tana. Az angyalok, anyagvilág és az ember teremtése. Az ősszülők bűnbeesése, a bűn következményei, az emberi nem megváltásának ígérete, teljesevé, az ember ujjaszületése, megszentelése, a szentségek és szentelvények által. A négy utolsó dolgokról szóló tan. K. k. Dr. Wapler: A kath. egy. tankönyve. II. r.

Tanította: **P. Kopatz J. Patrik.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. A történetírás, szónoki beszéd és értekezés elmélete és története. Olvasmányok: Mutatványok a régibb újabb történetírókból, Kölcsey, Eötvös, Deák, Kossuth, gróf Széchenyi beszédeiből; Molière A tudósnök: értekezések. Blair Hugó: „Aesthetikai leckéi“. Szavaltatok. Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. T. k. Névny L. „Rhetorika“, „Olvasókönyv a rhetorikához“ és Molière „A tudósnök“.

Tanította: **Dr. Wasylkiewicz Victor.**

Német nyelv, heti 3 óra. Bürger, Goethe és Schiller életrajzának, a német ballada és románcz fejlődésének ismertetése után olvastattak: Lenore. Der wilde Jäger. Das Lied vom braven Mann. Der Lootse. Der Fischer. Lied des Fischerknaben. Erbkönig. Mignon. Der Sänger. Der Zaubering. St. Peter mit der Geiss. Die wandelnde Glocke. Die Boten des Todes. Der Tod der Maria Stuart. Julius Caesar. Christian Fürchtegott Gellert. Hagen im Niebelungen Liede. Goethes Kinderjahre. Der Seiler von Fürfeld. Die erste Seeschlacht der Römer. Des Pericles Leichenrede. Denkrede auf Jean Paul. Magyararról ném. ford. „A nemzet csinosodása“ (T. O. T.) Szavaltatok. Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás magyarrról németre. K. k. Heinrich G. „Német balladák és románczok“ és Deutsches Lehr- und Lesebuch I. K.

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 6 óra. Olvastatott Sallustius Jugurtha 60 fejezet. Vergilius Aeneisének II., III. és IV. könyve. Ciceronak Catilina elleni I. beszéde. Emléztetett a Vergilius Aeneisének I., II. és III. könyvéből 180 v. Sallustius Jugurthájából 5 fejezet. Catilinából 3 fejezet. A rómaiak valása. Szemléltetés Rich és Baumeister nyomán. Két heten- kint egy iskolai dolgozat. K. k. Sallust ed. Holub M. Vergil ed. G. Némethy, Cicero ed. Steph. Dávid.

Tanította: **Dr. Wasylkiewicz Victor.**

Görög nyelv, heti 5 óra. Az V. osztály tananyagának ismételése után felvettük a „mi“ végzetű igék rendes és rendhagyó alakjait, az ékezeteket és a mondattant főbb vonásokban. Olvasmányok: Demades, a szónok, Lysias, Otus és Ephialtes, Prometheus, Chimaera, Socrates és Euthydemus, Az argonauták, Hercules, továbbá Xenophon életének és műveinek ismertetése után az Anabasisból: Készülődések a háborúhoz, Vonulás a király ellen, Xenophon a hadsereg élére lép, Socrates nevezetességeiből: Az istenek lényegéről és a világ rendére való hatásáról, Heracles a válaszuton, A testvéri szeretetről. Szöveg emlékezés. Havonkint két iskolai írásbeli dolgozat. Tk. Dr. Szamosi János Görög nyelvtana és Görög olvasókönyve, Horváth-Elischer Xenophon Chrestomathiája.

Tanította: **Dr. Balló István.**

Görögpótló tananyag. Magyar irodalmi olvasmány, görög irodalom és művelődési történelem, heti 2 óra. A görög állami régiségek rövid ismételő áttekintése után a görög vallás és művészet. Olvasmányok: 1. Mutatványok a régibb és újabb magyar történetirókból. u. m. Mindszenty Gábor naplója, Szilárdi siralmas krónikája, Kemény János Önélet-írásából, Cserei Mihály Historiájából. Apór Péter Metamorphosisából, Mikes, Zrínyi Miklós, Pázmány, Faludi F., Horváth M. — és Salamon Ferencz műveiből. 2. Homéros Iliásából. 3. Homéros Odysseiája szemelvények. — Evharmadonkint volt egy házi írásbeli dolgozat. Tankönyvek: 1. Dr. Geréb József. A görög vallás és művészet. 2. Dr. Csengeri János, Homéros Iliása. 3. Dr. Gyomlay Gyula, Homéros Odysseája.

Tanította: **Szász Károly.**

Történelem, heti 3 óra. Európa államainak története az új kor századaiban és a legújabb kor története 1897-ig. Tankönyv: Vaszari Kolos „Világtörténelem“ III. rész.

Tanította: **Szász Károly.**

Mennyiségtan, heti 3 óra. a) Algebra. A hatványozás műveletének általánosítása. Számrendszerek összefüggésének ismertetése. A logaritmusok és alkalmazásaik. Kitevői és logaritmusi egyenletek megfejtése. b) Mértan. A plárimetria táulmányok kiegészítéseül az ugynevezett kuprszeletvonalak sajátságainak ismertetése és a trigonometria egészen. Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Mocnik-Klamarik-Wagner: Algebra és Geometria.

Tanította: **Pál Gábor.**

Természettarjz, heti 3 óra. Az állati test fejlődése és szervei élettani vonatkozásokkal. Az emberi test egyes ré-

szeinek ismertetése. Az állattypusok, osztályok, rendek és családok rendszeres ismertetése, neme és fajok felemlítése. Kirándulások rovargyűjtésre.

Tanította: **Csató János.**

Szabadkézi rajz, heti 2 óra, mint a görög nyelvet helyettesítő tárgy. Renaissance s különféle stílusú disztimé-nyek és építészeti részek rajzolása és grafikus és domboru mintákról egész árnyékolással.

Tanította: **Sipos Sándor.**

VII. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Jakab Antal.**

Hittun, heti 3 óra. K. k. Dr. Wapler: A kath. egély tankönyve. Tananyag: Az isteni akarat és teljesítésének feltételei; a cselekmények erkölcsi volta és beszámítása; erények és bűnök; a megigazulás szüksége és lefolyása, a külső isteni tisztelet erényei. Isten, önmagunk és felebarátunk iránt tartozó kötelmeink. A keresztény családi és társadalmi élete, a keresztény tökéletesedés eszközei.

Tanította: **P. Kopatz J. Patrik.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. Rövid bevezetés az aesthetikába. A verstan tüzetes tárgyalása. A lyrai, epikai és drámai költészet elmélete és története. Olvasmányok: 1. Lyrai költemények. 2. Számos kisebb epikai költeményen kívül a „Szigeti veszedelem“, „Zalán futása“, „Dorottya“ egészen, szemelvények az „Elveszett alkotmány“-ból, „Botond“-ból. 3. Katona „Bánk-bán“-ja, Madách „Az ember tragoediája“ és Kisfaludy K. „Irene“, „Kérők“ egészen, mutatványok a jelesebb magyar drámákból. Szavaltattak kisebb elbeszélő és lyrai költemények. Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. Tank. Névy L. „Poetika“ és „Olvasmányok a poetikához“.

Tanította: **Risner Ödön.**

Német nyelv, heti 3 óra. Bevezetés Goethe „Hermann und Dorothea“-jához. Ezen idylli eposz olvasása szükséges magyarázatokkal. Des Königs Grab. Friedlich Rothbar auf dem Hyfhäuser. Die hl. Elisabeth. Die Lebenszeit. Der Buchweizen. Der Bergmönch im Harz. Der Gemsjäger. Des kleinen Volkes Hochzeitsfest. Das Riesenspielzeug. St. Rochus. Pegazus im Joche. Gudrun. Lohengrin. Das Wunder. Der strebende Schwan. Herr v. Münchhausen erzöhlt. Magy. ném. ford. Kazinczy „Pályám eml.“ (T. O. T.) Magy. ném. ford. Szavaltatok. Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás magyarról németre. K. k. Weber R.: Goethe „Hermann und Dorothea“ és Heinrich G. „Deutsches Lehr und Lesebuch II. B.

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 5 óra. Olvastatott Ciceróból: a) Philippica in M. Antonium II. b) 11 válogatott levél. T. Maccius Plautus Trinumusa, nyelvi, tárgyi és aesthetikai fejtegetések mellett. Vergilius VIII. k. Mindhárom szerzőtől olvasott tananyag részben emléztetett is. Római állam-régiségek. Extemporálék. Két hetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat. Kézikönyvek: Ciceronis orationes selectae, edidit Stephanus Dávid. Cicero válogatott levelei. ed Köpesdy T. Maccius Plautus Trinumusa, ed. Gerevics. Szemléltetés: Baumeister és Rich nyomán.

Tanította: **Dr. Wasykiewicz Victor.**

Görög nyelv, heti 4 óra. Az ioni szójárás ismertetése után Homeros Iliásából XXII. és XXIV. ének egészen. Prózai olvasmányok Herodotosból: De Arione Citharoedo. De moribus Persarum. Babylonis descriptio. De fontibus Nili. De graecorum deorum et oraculorum origine Aegyptia. De crocodilo. Emléztett részek: Hom. II. XXII. é. 1—36 v. Herod. De Arione Cith. 1—3 feje. De fontibus Nili 1—3 feje. Havonkint egy írásbeli gyakorlat. Tk. Homeros Iliása dr. Csengeri Jánostól és Herodoti Epitome Dávid István.

Tanította: **Petres András.**

Politikai földrajz, heti 2 óra. Európa államainak ugyszintén az európai államokhoz tartozó külgyarmatoknak rövid történelmi áttekintése után azok földjének természeti jellemzése, őstermelés, ipar és kereskedés, lakosság és államszervezet. Hasonló módon Amerika államai és Ázsia azon államai, hol az európai befolyás érezhető, ugyszintén Afrika és Ausztrália. Tankönyv: Schultz A. Politikai földrajza.

Tanította: **Csató János.**

Mennyiségtan, heti 3 óra. a) Algebra h. 1 óra. A másodfoku egyenletek általános elmélete, a képzetes gyök mértani értelmezése, a másodfokuakra redukálható magasabb fokú egyenletek. A haladványok és alkalmazásaik tőkefelszaporodás, járadék és törlesztési számítások kamatoskamattal. b) Mértan heti 2 óra. A testmértan egészben. Hetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Moenik-Klamarik-Wagner: Algebra és Geometria. Tanította: **Jakab Antal.**

Természettan, heti 4 óra. Általános erőműtan; szilárd, cseppfolyós és légnemű testek egyensúly- és mozgástana. Hangtan. Fénytan. K. k. Fehély Ipoly: Kísérleti Természettana. Tanította: **Pál Gábor.**

Görögpótló-irodalom, heti 2 óra. Tárgy: Költői Olvasmányul szolgáltak: Vitézi énekek, Kuruczdalok, Gyön-

gyössy István „Murányi Vénusz“-a. Kisfaludy Sándor Himfy szerelmeiből egyes részek és Csokonai Vitéz Mihálytól is válogatva dalok és ódák.

A görög irodalmi termékekből: „Iphigenia Aulisban“, „Iphigenia Taurisban“, „Agamemnon“ s „Antigone“ című drámák.

Az egész tanév folyamán iratott három házi dolgozat. Kézi K. dr. Jancsó Benedek: „Magyar irodalmi olvasmányok. Euripides: „Iphigenia Aulis“-ban, „Iphigenia Tauris“-ban“. Aischilos „Agamemnon“-ja és Sophokles „Antigone“-ja magyar fordításban. Tanította: **Dr. Wasykiewicz Victor.**

Bölcsészeti, heti 2 óra. K. k. Dr. Hajdu Tibor és dr. Zoltványi Irén: Logika és Gondolkodástan.

A lélektan fogalma, felosztása; a mozgás tényei; a megismerés tárgyai; az érzéki megismerés; érzetek, szemlélet, képzelet; értelmi megismerés, érzéki és eszes törekvés; az érzelmesség tényei lelki életjelenségek alapja; az emberi természet közönséges módosulásai.

Tanította: **Bánci Vasul.**

Szabadkézi rajz, mint a görög nyelvet helyettesítő tárgy, heti 2 óra. Diszitmények folytatása bővebb ismertetésekkel. Kéz, láb és az emberi fejnek rajzolása jó graphikus mintákról; megelőzőleg a különféle részek felosztásai és arányainak magyarázata mellett.

b) *Ábrázoló geometria*, heti 2 óra. K. k. Adamovics János. A térelemek derékszögű ábrázolása és viszonylagos vonatkozásai. A középsíkok és a téralakok helyzetváltozásai. Metsző parallel és kitörő deréklő egyenesek. A sík nyomvonalai. Egyenesen fekvő pont és egyenes, a sík metszéspontja, síkon fekvő pont, egyenes és idom. Sík képsíkszögei. Az egyenes vonal valódi hossza, a kör és szabályos idomok valódi nagyságra forgatás által.

Tanította: **Sipos Sándor.**

VIII. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Glósz Miksa.**

Hittan, heti 2 óra. A kath. egyház története annak alapításától a legujabb korig. K. k. Wappler: A kath. egyház története.

Tanította: **P. Kopatz J. Patrik.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. A magyar irodalom története ezzel kapcsolatban mutatóványok a fontosabb írókból, kiválóbb irodalomtörténeti értekezésekből. A magyar nyelv

törvényeinek rövid ismertetése. Havonkint egy írásbeli házi dolgozat. Kézikönyv Beöthy Zsolt: A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése.

Tanította: **Dr. Wasylkiewicz Victor.**

Német nyelv, heti 2 óra. A német vigjáték elmélete és fejlődésének ismertetése után olvastatott: Schiller: „Wilhelm Tell“-je. Die Ermordung Wallensteins. Aus dem „Laokoon“. Sage das Märchen, Szavalatok. Magyar-német ford. különböző szerzőktől. Schiller „Wilhelm Tell“. (T. O. T.) Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás magyar-ról németre. K. k. Heinrich G., Deutsches Lehr- und Lesebuch“ III. K.

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 3 óra. Kk. Horatius Pozder-féle kiadás, Dávid-Pozder: Tacitus szemelvények. Horatius életének és műveinek ismertetése után olvastatott a Satirák I. könyvéből a 3., 7., 9., a II. könyvből a 4., 6. satira, a liber epodonból a 2., 7., 13., 14., 16., az odákból I. 1., 4., 14., 20., 26., 28., II. 18., III. 1., 3., 7., 10., 12., 14., 29., 30. IV. 3., 4., 5., 7., 8., 11., a carmen saeculare, az epistolákból I. 2., 6., 16. és az Ars poetica, Tacitus életének és műveinek ismertetésével kapcsolatban Augustus, Tiberius, A római legiok lázadása, A feljelentők működése, Arminius és a rómaik, A római tüzvész és a keresztények, Vitellius, Judaea népe és Jeruzsálem ostroma nyelvi, tárgyi és aesthetikai fejtegetésekkel. Szövegelemzés. Két hetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat. Szemléltetés, Baumeister, Langl, Polgár és más szerzők nyomán.

Tanította: **Dr. Balló István.**

Görög nyelv, heti 4 óra. Költői olvasmányul felvétetett Homeros Odysseájának V., IX. és X. éneke, prózai olvasmányul pedig Plato Critonja szolgált. Emléztet részek: Hom. Odyss. V. é. 1—91. Hom. Odyss. IX. 1—38. Havonkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tk. Homeros Odysseája dr. Csengeri Jánostól és dr. Szamosi János Platója.

Tanította: **Petres András.**

Görögpótló irodalom, heti 2 óra. Tárgy: Olvasmányul szolgáltak: Széchenyi Hiteljéből, Vesselényi „Balitéletek“ cz. művéből, Kölcsey „Országgyűlési naplójából“, br. Eötvös József „Reformjából“, Kemény Zsigmond „Tanulmányaiából“ válogatott részletek. A görög irodalomból: Platon és Aristoteles szemelvények. Íratott egész tanévben 3 házi dolgozat. Kézikönyv dr. Jancsó Benedek: Magyar irodalmi olvasmányok. Alexander Bernát: Platon és Aristoteles szemelvények.

Tanította: **Riszner Ödön.**

Történelem, heti 3 óra. Magyarország oknyomozó történelme a magyarok bejövételétől 1867-ig. Tankönyv: Horváth M. „A magyarok története rövid előadásban“.

Tanította: **Szász Károly**.

Mennyiségtan, heti 3 óra. Kapcsolástan. Newton binomialis tételének lefejtése és alkalmazása, mélyebb fokú gyökkivonásra. Az algebra alkalmazása a mértanra. A pont helyzetének és két pont távolságának elemző meghatározása. Ezután az egész algebrai és mértani tanulmányok csoportokba szedett és gyakorlati példák kidolgozásával kapcsolatos ismételése. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Mocnik-Klamarik-Wagner: Algebra és Mértan.

Tanította: **Pál Gábor**.

Természettan, heti 4 óra. A vegytan alapvonalai: a vegyületek törvényei, egyszerűbb vegyületcsoportok, ezek összetétele és főbb tulajdonságai. Továbbá a hőtan, a mágnesség és villamosság tüneténei és röviden a Cosmographia. Tankönyv Fehér Ipoly: Kísérleti Természettan.

Tanította: **Jakab Antal**.

Bölcsészet, heti 2 óra. K. k. mint a VII. osztályban. A logika fogalma és felosztása; a fogalom általában; elemi dialektika, a tételek, a deduktív és induktív fogalomalkulás szabályai; módszeres dialektika és kritika.

Tanította: **Bándi Vazul**.

a) *Szabadkézi rajz*, folytatólag: kezek, lábak és fejek rajzolása különféle állásban jó graphikus minták és ötvények után.

b) *Ábrázoló geometria*, szögletes, szabályos és gömbölyű testek. ezek síkkal és egyenessel való átmetszései és kifejtései. Az eltanult testek saját és vetett árnyékainak meghatározása és ábrázolása. Ezek vonatkozásai a térelemek és kifejtései.

Tanította: **Sipos Sándor**.

Tornászat.

A gymn. ifjuság 6 külön-külön csoportra osztott.

I. csoport: I. osztály, heti 2 óra. Rendgyakorlatok: sor- és szakaszalakítás, járás, kanyarodás, rendek, kettős-rendek. Szabadgyakorlatok: állások, kar- és láblendítések, gyakorlatok fabottal, társas gyakorlatok, kötélhuzás. Szergyakorlatok: ugrás, nyújtó, korlát, rézsutos és vízszintes létra, pózna. Gyakorlatok a szabadban: ugrások, futások. Játékok. Koresolyázás.

II. csoport. II. osztály, heti 2 óra. Ugyanaz, mint az I. osztályban.

III. csoport: III. osztály, heti 2 óra. Ugyanaz, mint az I. osztályban, csak rendgyakorlatoknál a kettősrendeknél a fejlődések is.

Tanította: **Dr. Balló István.**

IV. csoport: IV. osztály, heti 2 óra. Ugyanaz, mi az I. csoportban, de nehezebb kivitelű szergyakorlatok és szabadgyakorlatok súlyzóval, középen fogott vasbottal, buzogánynyal.

V. csoport: V. és VI. osztály, heti 2 óra. Ugyanaz a mi a IV. csoportban, gyakorlatok a végén fogott vasbottal, századgyakorlatok, labda- és társas játékok, birkozás.

VI. csoport: VII., VIII. osztály, heti 2 óra. Ugyanaz, a mi az V. csoportban, súlydobás, gerelyvetés és discusgurítás.

Felmentettek 6 tanulót

Tanította: **Riszner Ödön**

2. Rendkívüli tantárgyak.

Ének.

1. *Gymn. ifjúság* az énekekben 3 csoportra osztatott, ugymint: kezdők, haladók és daloskörre.

1. *Kezdők.* Az I. osztály tanuló és oly ifjak, kik más intézetből jöttek. Ehez képes az alapismeretekből ugymint vonalrendszer, a hangjegyeknek ezen rendszerbe való beillesztése; a hangjegyek írásmódja, mennyisége és értéke, ütemek, térközök; továbbá az egyszerű és kettős kereszttek jelentősége és használata; feloldó jel hegedű vagy g-kules, pontok különféle helyei, szün-, ismétlő-, zár-, köt- és előadásjelek, segéd-előadásjelek hangkapocs. (syncope.) A hangjegyek és lépcsők gyakorlati kifejezése, a hangszervek idomítása, előbb elhangoztatás és hegedű mellett, később az egyeseknél, azután csoportokban. — Fokozatos gyakorlatok a rendszeres hangjegyolvasáshoz és énekléshez. Egyházi énekek és választékos irányu könnyebb világi dalok be tanulása.

2. *Haladók.* A II., III., és IV-ik osztály tanulóival, minthogy ezek a mult tanévben már a kezdők oktatásában részesültek, röviden ismételtetett a mult elméleti és gyakorlati rész. A már énekelt egyházi és világi énekek áttanulmányozás s ujabbaknak betanulás. Kézikönyv: Zsasskovszky Bartalus.

3. *Dalkör.* Az ifjusági dalkör a haladók jobbjaiból alakított (133 ifju), kik ünnepélyesebb alkalmakkor választékos irányu dalokat adtak elő, szóló, kettős, négyesben, továbbá férfi- és vegyeskarban. Tanította: **Balányi János.**

Z e n e.

A zenei oktatásnál is az ifjuság (72 ifju), a folyó tanévben, mint „kezdő” a) „haladók” és b) „haladók” taníttattak Összesen heti 7 órában.

1. *Kezdők.* A kezdőknek a jelen tanévben (szám szerint 30 ifju) előadattak: a zenei alapismeretek oly forma egymásutánban, min az éneknél jelezve van, azon különbséggel mégis, hogy a hol az énektanításnál a hangszervi gyakorlatok kezdődnek, ott a zenénél a hangszerek alkalmazása és kezelése vette kezdetét. A hangszer leírása és egyes részeinek elnevezése, a test és hangszer tartása, felszerelése hangolása, a nyirettyű egyensúlyos kezelése, az ujjak szabályszerű elhelyezése. Ezután a rendes gyakorlati zene, zeneiskola fokozatos, de minél biztosabb haladásal. Kézikönyv. Huber Károly.

2. a) *Haladók.* A haladók csoportja a mult tanévben sikerrel végzett kezdők sorából alakított (26 ifju). A mult tanévi elméleti és gyakorlati rész rövid ismétlése után folytatása az Etudesnek egy, két, három b-vel és kereszttel, nyolczadok, tizenhatodok és harminczkettedek játzsása a kötött és staccato-hangjegyek kivitele, továbbá a második fekvés ismerttetése, végre összjáték, ugymint duett, quartett és egész zenekarban. Kézik. Huber K.

3. b) *Haladók.* (16 ifju). Ugyanaz, mi a haladóknak. Azon felül keresztek és b-k teljes számban való használata. A második és harmadik fekvés ismerttetése és betanulása. Összhangtan elemei.

4. *Zenekar.* Az ifjusági zenekar az a) haladók és b) haladók jobbjaiból alakított (24 ifju), kik ünnepélyesebb alkalmakkor a nemzeti és classicus zenéből vonó hangszereken darabokat adtak elő ugymint: szóló, quartett és egész zenekarban. Folyó tanévben az ifjusági zenekar 1 egyházi, 14 magyar népdalt és 4 classicus zenedarabot tanult be s adott elő.

Tanította: **Balányi János.**

Francia nyelv.

A francia nyelvet tanló ifjuság 66 ifju ezen tanévben is 3 csoportra azaz „kezdők,” „haladók,” és b) haladók csoportjára osztatott. Összesen heti 4 óra.

1. *Kezdők.* heti 2 óra. Kézik. Bartos-Chovanchak nyelv és olvasókönyve. Tananyag: Hangtan a francia olvasás

szabályai. Az egyszerű mondatból kiindulva az igehajlítás, állító, kérdő, tagadó és kérdő tagadó alakban. Körülírt igeragozás. A határozott, határozatlan és részelő névelő. Főnevek ejtegetése. A melléknevek neme, egyeztetése és fokozása. A számnevek. A névmások. Szótanulás. Fordítások. Havonként egy írásbeli iskolai dolgozat.

2. *Haladók*, heti 2 óra. Kézik. Hoffer Károly „Rendszeres francia nyelvtan“; a beszédrészek nyelvtana részletesen, a rendes és rendhagyó igék ragozása behatóan. Olvasmányok. Szótanulás. Fordítások. Költemények és mesék betanulása. Havonként egy írásbeli iskolai dolgozat.

b) *Haladók*, heti 1 óra. Kézikönyv: Hoffer Károly „Rendszeres francia nyelvtan és Kohn Adolf olvasókönyve“; rendes és rendhagyó igék ismétlése behatóan. Olvasmányok fordítása francziából magyarra és magyarból francziára. Költemények és mesék betanulása. Francia társalgás.

Tanította: **Bánda Vazul**.

V. Írásbeli dolgozatok.

1. A felgymnasiumi magyar nyelvi tételék.

V. OSZTÁLY.

1. Szülőföldem (leírás).
2. Egy csik-somlyói bucsu.
3. Egy kirándulás leírása.
4. A mező tavasszal és ősszel.
5. Önéletrajz.
6. Id. br. Vesselényi Miklós jellemzése.
7. A kikelet az ifjúkor jelképe.
8. Hála a szülők iránt (a Parain. alapján).
9. A keresztes háborúk okai és következményei.
10. A tanév vége (visszapillant. a lefolyt tanévre).

VI. OSZTÁLY.

1. Magnus esse vis? A minimo incipe. St. Augustinus (mondattárgyalás).
2. Coriolanus esése a büszkeség tragédiája.
9. Typikus jellemek a drámában.
4. Önéletrajz.
5. Írott könyv, iskola és szónoki emelvénymint a nemzeti kultúra három fő tényezője.
6. A „Siculicidium” (tört. prózai elbeszélés).
7. Plato államának és minden államnak alapja négy főerény.
8. Az állatok tanulékonytsága (trajzjellemzés).
9. A levél mint prózai műfaj.
10. Qui ascendit sine labore, descendit sine honore.

VII. OSZTÁLY.

1. A hangsúlyos és időmértékes verselés ismertetése.
2. Valamely költőnk vallásos lírájának ismertetése.
3. Tompa M. „A gólyához” cz. költeményének esztetikai méltatása.
4. Petőfi élete költeményeiben.
5. A történeti hűség és költői szabadság a „Zrinyiász”-ban.
6. „Az új földesúr” főbb jellemzei.
7. A székely néphalladák költői értéke.
8. Miképen emeli a földrajzi fekvés Magyarország politikai jelentőségét?
9. Bánk és Gertrudis.
10. Kisfaludy K. valamely vígjátékának komikuma.

VIII. OSZTÁLY.

1. „Scriptis scripta opponenda”. XIII. László.
2. Balassi Bálint mint lírikus.
3. Mikszáth K. Törökországi levelei a népies nyelv és humor szempontjából.
4. Kölcsey Ferencz

és a magyar kritika. 5. Az anyaság kultusza és a Mária kultusz lyrai költőinknél. 6. Nevezetesebb műfordítóink és jelentőségük. 7. Arany János mint a nemzeti epika megteremtője. 8. Legujabb drámai költőink rövid ismertetése.

2. Az írásbeli érettségi vizsgálat tétellei.

a) *A magyarból*: 1. Népies elem csirái drámai költészetünkben, a népszinmű fejlődésének és fénykorának ismertetése. Jeles 8, jó 5, elégséges 5.

2. Minő változást idézett elő a kereszténység a magyar nemzetben úgy a lelki, mint a politikai világban? Jeles 5, jó 10, elégséges 3.

3. A fény egyenes vonalú terjedéséből származott tü-nemények ismertetése.

b) *A németből*: „Az utolsó Árpád“, fordítás magyarból németre. Jeles 1, jó 13, elégséges 16, elégtelen 6.

c) *A latinból*: „Az öregségről“. Fordítás magyarból latinra. Jeles 1, jó 5, elégséges 28, elégtelen 2.

d) *A görögből*: Herodotos II. könyvének 121 fejezete. Jeles 6, jó 8, elégséges 13.

a) *Mennyiségtan*: a) Egymást derékszög alatt keresztetző, két egyenes vonalban egy fecske 40 és egy posta galamb $30 \text{ méter sec}^{-1}$ sebességgel repülnek a keresztelés pontja felé. Mekkora lesz közöttük a legkisebb távolság és hány másodperc múlva fog ez bekövetkezni, ha a fecske a keresztelés pontjától 500, a posta galamb 300 méter távolságból egyszerre kezdték meg a repülést?

b) Egy háromszög csúspontjának derékszögű koordinátái a következők: A pontra nézve $x=1.2$, $y=-2.1 \text{ dm.}$, B-re nézve $x=-2.3$, $y=3.2 \text{ dm.}$, C-re $x=3.4$ és $y=-4.3 \text{ dm.}$ Meghatározandó ezen háromszög és a közéje írható kör területe között lévő különbség.

Jelesen dolgozta ki 8, jól 14 és elégségesen 14.

Önképzőkör.

Az 1899. szeptember 6-án tartott alakuló gyűlésen a tisztikar következőképen alakult meg: elnök Benke Antal VIII. o. t., főjegyző Veress Gyárfás VIII. o. t., titkár Kovács Gyárfás VIII. o. t., bíráló bizottsági tagok a VIII. osztályból Kurkó Ignác és Nagy Sándor, a VII.-ből Daragus András és Sánta Béni, pénztárnok Incze György VII. o. t., aljegyzők Blénessy Balázs és Sándor Árpád VII. o. t.

Ezen alakuló gyűlésen kívül 10 rendes és 2 nyilvános gyűlés, továbbá Petőfi halálának és az 1849. okt. 6-iki eseményeknek 50-ik évfordulója alkalmából egy diszgyűlés.

Miután körünk a belépést kötelezővé tette a VII. és VIII. osztálynak, a munkásság is nagyobb lendületet vett. A rendes tagok száma 69 volt, az V. és VI. osztály tanulói rendkívüli tagok voltak. Beérkezett összesen 163 mű, 136 eredeti és 27 fordítás, ezek közül próza 118, költemény 45. A prózák közül értekezés 56, elmélkedés 10, elbeszélés 12, szónoki mű 2, humoreszk 1, monolog 1, leírás 2. A 27 fordítás közül németből van 21, latinból 2, görögből 1, francziából 3. A 45 költemény között 22 dal, 5 epigramma, 2 ballada, 1 románcz, 1 óda, 1 idyll, 3 elegia, 1 bordal van. Ezek között első fokra érdemesített 22 mű. Megemlítést érdemelnek még az elnök beszédei, melyeket év elején, az október 8-iki ünnepen, Szent Imre ünnepén s márczius 15-én tartott, igen szép volt Kurkó Ignác VIII. o. t. október 8-án tartott felolvasása Petőfiről.

Megemlítésre méltó művek: 1. Karthagó elpusztulása (ford. ném.) Antal József VI. o. t. 2. Mulandóság (elmélkedés), Márton Sándor VIII. o. t. 3. A „Bélteky-ház“ ismertetése, Ráduly Mózes VIII. o. t. 4. Mimili (ford. ném.), Nagy Sándor VIII. o. t. 5. Arria és Paetus (epigramma latinból), Antal József VI. o. t. 6. Nagy Sándor (for. gör.), Antal József VI. o. t. 7. V. Károly „jellemrajz“ (ford. ném.), Glósz Miksa VII. o. t. 8. Bánk-bán jellemzése, Turóczy Albert VIII. o. t. 9. Kőlcsey mint költő és államférfi (értekezés), Márkos András VIII. o. t. 10. Arany balladáinak imertetése, Kovács Gyárfás VIII. o. t. 11. Az erkölcs, mint boldogsá-

gunk forrása (elmélkedés), Mánya Márton VII. o. t. 12. A „Siculicidium“ emlékére (óda), Kovács Albert VIII. o. t. 13. „Huzzad cigány“ (dal). Gombos József VIII. o. t. 14. Szent Rókus (ford. ném.), Glósz Miksa VII. o. t. 15. Te vagy mindenem (elbeszélés), Kurkó Ignác VIII. o. t. 16. A fény és hő hatása az ember testi és szellemi életére, Jakab Jenő VII. o. t. 17. Remény és teljesülés, (epigramma németből), Botár Adolf VII. o. t. 18. A nemes (ném. ford.), Blénessy Balázs.

A szavalatban legjobban kitűntek Gál András, Turóczy Albert és László Dezső VIII. és Fuchs Herman VII. o. tanulók.

Felújította körünk a vitatkozásokat is. E téren különösen kitűntették magokat Bajkó András, Kurkó Ignác, Nagy Sándor. Ráduly Mózes VIII. és Daragus András VII. o. tanulók. Kiváló elismerést érdemel az ifjusági zenekar, mely gyűléseinken igen sokszor gyönyörködtetett szabatos játékával.

Vezető tanár ez évben is tűzött ki pályatételeket. Az eredmény a következő: 1. A XIX. század uralkodó eszméi; 6—6 korona pályadíjat nyertek Bajkó András és Elthes Zoltán VIII. o. t., 4 korona pályadíjban részesült Nagy Sándor VIII. o. t. és jegyzőkönyvi dicséretet nyert Daragus András VII. o. t. 2. Természet és költőink: a 10 korona pályadíj a Ráduly Mózes VIII. o. tanulóé lett, 3 korona szorgalmi díjat kapott Daragus András VII. o. t. 3. Emlékezés a madéfalvi vértanuk felett; a kitűzött 10 korona pályadíjat Kovács Albert 6 és Kurkó Ignác 4 kor. VIII. o. t. nyerték el, dicséretben részesült Daragus András VII. o. t. 4. Önképzőkori induló, 10 korona szorgalmi díjat kapott Kerekes Károly VIII. o. t. Körünk ezenkívül még 10 koronával jutalmazta Benke Antal önképzőkori elnök fáradhatlan tevékenységét.

Vezető tanár érettségi vizsgálatának 10-ik évfordulója alkalmából kötelezte magát, hogy évenként egy történelmi tárgyú pályatértelt 10 korona pályadíjban részesít. Az ez évi pályatétel volt „Az erdélyi fejedelmek szerepe Magyarország történetében“, 6 korona pályadíjat nyert Elthes Zoltán VIII. o. t., 4—4 korona pályadíjat Nagy Sándor és Ráduly Mózes VIII. o. t., dicséretben részesült Daragus András VII. o. t.

E pályázatok szép eredménye legjobb fokmérője körünk ez évi haladásának.

Körünk hálás köszönettel tartozik különösen Pál Gizella kisasszony önagységának, ki sajátkezüleg himzett, értékes és gyönyörű asztalterítővel ajándékozott meg. Szopos Sándor VIII. o. t. remek szép Szent Imre képet rajzolt, Riszner

Ödön tanár pedig Daragus Andrást, ki négy pályatételt dolgozott ki, külön díjban részesítette. Fogadják mindnyájan ismételten forró köszönetünket.

Gyűléseinken való megjelenésükkel buzditólag hatottak Bándi Vazul igazgató, Pál Gábor, Jakab Antal, Glósz Miksa, Riszner Ödön, Haydn J. Hugó, Csató János tanár urak és Balányi János ének és zenetanító ur.

A kör járatta a Vasárnapi Ujságot, Magyar Szemlét és Tanulók Lapját.

Pénztár állása:

a) Bevétel:

1. A múlt évről maradt	177	kor.	28	fill.
2. Begyűlt hátrálék	110		—	"
3. Ez évi bevétel	96	"	10	"
Összesen	383	kor.	38	fill.

b) Kiadás:

1. Jutalmakra . .	59	kor.	—	fill.
2. Vasárnapi Ujság	12		—	
3. Tanulók Lapja	9		60	"
4. Magyar Szemle	9		—	"
5. Folyóiratok kötése .	25		—	"
6. Szent Imre kép kerete .	6		40	"
7. Jegyzőkönyv és Haladás	4		—	
8. Márczius 15-iki meghívók	6		—	"
9. Portóra	—	"	90	"
Összesen	131	kor.	90	fill.

Marad készpénzben 251 kor. 48 fill.

Dr. Balló István,
az önképzőkör vezetője.

VII. Tanszerek gyarapodása.

1. Könyvtárak.

I. Tanári könyvtár az 1899—1900. iskolai évben a következő művekkel gyarapodott:

1. Hittudomány: Schlauch Lőrincz dr. Beszédei és dolgozatai I—IV. Nagyvárad, 1899. Végh Dreher Tódor: Iskolai Hitelemzések. Eger, 1895. Vétel útján.

2. Magyar nyelv és irodalom. Arany János. Levelezései. I., II. r. Budapest, 1870. — Bacsányi János. Költeményei. Pest, 1865. — Balassa József. Mondolat. Budapest, — Ugyanaz: Felelet a mondolatra. Pest, 1865. — Bán Aladár. Ahítat szárnyain. Budapest, 1900. — Bessenyei György. Természet világa. Pest, 1870. — Csiky Gergely. Nagymama Budapest, 1890. — Dante A. Purgatorium. Budapest, 1899. — Dante A. Paradicsom. Budapest, 1899. — Dante A. Isteni színjáték. Budapest, 1899. — Dugonics András. Bátori Maria. Budapest, 1893. — Dugonics A. Toldy Miklós. Budapest, 1893. Endrey Zsán. Ilona királyné. Budapest, 1899. — Endrődi Sándor. Kurucz nóták. Budapest, 1898. — Eötvös József. Karthausi. Budapest, 1897. I., II. — Fáy András. Eredeti meséi és Aphorizmai. Budapest, 1874. — Ferenczy. Vásárhelyi daloskönyv. Pest. — Gabányi Pogány magyarok. Budapest, 1893. — Huber Lipót. Az Úr Jézus szülőföldjén. Budapest, 1900. — Jánossy Béla. Az aesthetika története. Budapest, 1899. — Jósika Miklós. A csehek Magyarországon. Budapest, 1890. — Abafi. Budapest, 1890. — Eszther. Budapest, 1890. — Utolsó Bátor. Budapest, 1890. — Kardos Albert. A magyar szépirodalom története. Budapest, 1890. — Kazinczy Ferencz összes munkái. 5 köt. Pest. — Kemény Zsigmond br. Beszély és regénytörödékek. Budapest, 1897. I., II. Ugyanattól. A rajongók. Budapest, 1897. — Ugyanattól. Zord idő. Budapest, 1897. Ugyanattól, Gyulai Pál. I., II. Budapest, 1897. — Kisfaludy Társaság Évlapjai. I., II. XXX és XXXI. kötet. — Madách Aladár. Romlott Magyarország. — Pallas Nagy Lexicon. Budapest, 1893—97. — Puskin Sándor. Anyegin Eugen. Budapest, 1873. — Szana Tamás. Magyar művészek. Buda-

pest, 1890. Somló Sándor. IV. István. Budapest, 1899. — Szász Károly. Attila halála. Budapest, 1893. — Ugyanattól. István vezér. Budapest, 1893. — Reviczky Gyula. Összes költemények. Budapest. — Telegdi Miklós felelete a fejtegetésre. Váczy János. Berzsényi Dániel életrajza, Budapest, 1890. — Váradi Antal. Charitas. Budapest, 1899.

3. Classica philologia. M. Tulii Ciceronis. Orationes Selectae. Budapest, 1889. *Herodotos.* Szemelvények. Budapest, 1898. — *Homerus.* Ilias I—VI. ének. Budapest, 1889. — *Odyssea* I—VI. Budapest, 1889. — *Horatii Flacci Carmina.* Budapest, 1896. — *Titi Livii.* Ab urbe condita XXI—XXV. Budapest, 1898. — *Platon* Socrates védelme és Critója. Budapest, 1900. *C. Sullustii Crispi* Bellum Catilinae et Bellum Jugurthinum. Budapest, 1896. 3 péld. — *P. Vergilii Maronis.* Aeneis ed Némety. 3 péld. Budapest, 1897. — *C. Taciti* ab excessu divi Augusti.

4. Modern philologia. A. F. L. Vilmar. Deutsche Grammatik.

5. Történelem és regészet. Bevaley John. Franciaország. *Darnay Kálmán.* Magyarország őskora. *Huber Alfonz.* Ausztria története. Budapest, 1899. — Margalits Éde dr. Horvát történelmi repertorium.

6. Osztrák magyar monarchia írásban és képekben 1899. Dr. Cherven Floris. Európa iskolai fali térképe.

A 7., 8. alattiak nem gyarapodtak.

9. Természettudomány-egyttan. Alföldy Dénes dr. Meteorológiai műszerek és elemek. Budapest. *Laufenauer Dr.* Az idegélet világából. Budapest. *Carl A. Zittel.* Palaeontologie.

10. Bölcsészet. Neveléstudomány. Aesthetika. Böhm Károly. Az ember és világa. Budapest, 1894. — Fináczy Ernő dr. A magyarországi közoktatás története. Budapest, 1896.

11. Jogtudomány és nemzetgazdászati. 1899-iki törvényezikkek.

13. Folyóiratok és lapok. Akadémiai Értesítő. Budapest, 1899. — Archaeológiai Értesítő. Budapest, 1899. — Bölcsészeti folyóirat. Budapest, 1899. — Budapesti Szemle. 1899. — Egyetemi philológiai közlöny. Budapest, 1899. — Erdélyi Múzeum. Kolozsvár, 1899. — Földrajzi Közlöny. Budapest, 1899. — Hitszónoklati folyóirat. Budapest, 1899. — Herkulesz. Budapest, 1899. — Irodalom történeti Értesítő. Budapest, 1899. Kath. Szemle. Budapest, 1899. — Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1899. — Magyar nyelvőr. Budapest, 1899. — Magyar Tájszótár. Budapest,

1899. — Magyar történeti Életrajzok. Budapest, 1899. — Math. és term. tud. Értesítő. Budapest, 1899. — Matematikai Értesítő. Budapest, 1899. — Matematikai és physikai lapok. Budapest, 1899. — Nyelvtudományi közlemények. Budapest, 1899. — Orsz. középt. Tanáregyleti Közlöny. Budapest, 1899. — Századok. Budapest, 1899. — Természettudományi Közlöny. Budapest, 1899. — Történelmi Tár, Budapest, 1899. (V. u.)

14. Vegyesek: Az erd. róm. kath. status Igazgatótanácsának jelentése. Kolozsvár, 1899. — Az erd. róm. kath. alapok és uradalmak 1898. évi zárszámadásai és 1900. évi költségvetés. Kolozsvár, 1899.

Ifjúsági könyvtár. a) *Ajándék:* Madách Aladár Romlott Magyarország, a szerző urtól. — Dr. Markó L. Aczopusi mesék, a szerző urtól. — Radnóti D. Erdély, I. évf. Dr. Molnár J. urtól. — Páris F. A németországi mezőgazdasági szövetkezetek. Legsürgősebb teendőink a Székelyföldön, a szerző urtól.

b) *Vétel:* Szilágyi S. A magyar nemzet tört. 60 füz. (befej.) — Arany J. A magy. verselésről 3 péld. — Toldi szerelme 3 péld. — Toldi estéje 3 péld. — Shakespeare Hamlet 3 péld. — Eötvös J. Karthausi 2 péld. — Béla király névtelen jegyzője 3 péld. — Petőfi S. Utirajzok 3 péld. — Arany J. Válogatott kisebb költ. 6 péld. — Első lopás 3 péld. — Katalin 3 péld. — Toldi estéje 6 péld. — Toldi 6 péld. — Válog. Balladái 6 péld. — Buda halála 5 péld. — Szemelvények Toldiból 5 péld. — Heltai Válog. meséi 6 péld. — Fáy A. Válog. meséi 3 péld. — Berzsenyi D. Válog. versei 10 péld. — Kölcsei F. Válog. versei 10 péld. — Kölcsei F. Válog. beszédei 6 péld. — Gvadányi J. Peleskei nótárius 4 példány. — Kisfaludy Válog. versei 3 péld. — Kisfaludy A kérők 6 péld. — Virág B. Válog. költeményei 3 péld. — Tinódi. Históriai énekei 6 péld. — Kossuth L. beszédeiből 3 péld. — Deák F. beszédeiből 3 péld. — Zrinyi M. Szigeti veszedelem 5 péld. — Sophokles Antigone 3 péld. — Kuruczvilág költészete 4 péld. — Csokonai Dorottya 4 péld. — Kazinczy válog. levelei 3 péld. — Pályám emlékezete 3 péld. — Katona J. Bánk bán 3 p. — Áldássy J. Pázmány P. 3 péld. — Cserei M. Históriaja 3 péld. — Flammarión Csillagos esték 2 péld. — Jókai M. Emlékbeszéd Rudolf trónörökös fölött 2 péld. — Kármán M. Fanni hagyományai 2 péld. — Magyar népballadák 3 péld. — Magyar népdalok 3 péld. — Molière. A fősvény 3 péld. — Nansen. Éjen és jégen át 2 péld. — Petőfiné naplója 2 péld. — Plutarchos Perikles 2 péld. — Szalárdi Sirmalmas krónikája 3 péld. — Tennyson Alfréd Enoch 2 p. — Tóth E. A király házasodik 3 péld. — Szigligeti E. IV.

Béla, A cigány, A lelencz, Perényiné, Strike, Szökött katoná, Török János 1—1 péld. — Tóth E. A falu rossza. — Csiky G. Örök törvény. — Géczy I. Gyimesi vadvirág. — Berczik Á. Paraszt kisasszony. — Csepreghy F. Piros bugyelláris, Sárga csikó. — Gerő K. Turi Borcsa. — Shakespeare Julius Caesar 3. péld. — Coriolanus. — Tompa M. versei 3 péld. — Arany J. Vojtina 3 péld. — Szabó K. A magyar nemzeti büszkeségről 3 péld. — Salamon F. Tört. tanulmányok. 3 péld. — Szendrey A képzőművészet remekei. — Szigligeti E. Nőuralom. — Slatin Tüzzel vassal a Sudánban 2 köt. — Toussaint—Langenscheidt Lehrbuch der franz. Sprache. — Meboed Francia nyelvten. — Kron Le petit parisien. — Theatre francaise 5 füz.

2. Szertárak.

A) Történelem-földrajzi szertár gyarapodása: Európa iskolai fali térképe. Cherven Flóris Budapest. 32 korona.

B) Az érem- és régiségtani gyűjteményhez adakozott: Tekintetes Kuncz Kornél igazgató urtól egy kis zacskó különféle pénzek. Egy kőbaltát ajándékozott Buttyán László tanító ur. Stoján Vazul fodrász egy római méceszt, egy kőbaltát. Márkos Dénes községi bíró 1 rézpénzt. Jakab Ferencz egy rézpénzt. A csurgói államilag segélyezett ev. ref. főgymn. felavatására vert bronz érmet. Tatár János VII. oszt. 1 rézpénzt. Kristó Gábor 1 ezüst pénzt. Sándor Balázs 2 darab Kossuth bankót. Egy emlékpénzt 1855. Egy emlékérmét „Veteránus“ felirattal.

C) Természettani szertár gyarapodása: Vízszintes vetítő készülék a skioptikonhoz; mozgó csillagászati képek 6 darab és fotogrammok, 7 darab a skioptikonhoz; Grenet-féle palaczkélem 12 darab; izzólámpa 4 darab, ezekhez álvány 2 drb; Voltameter, Ampereméter, Crookes-féle cső, a sugárzó anyag mechanikai hatásának kimutatására; elektromagneses motor, mely egy szökökutatót hajt; barium-platin-cyanur a Röntgen sugarakkal való fotografáláshoz és szerek a fotografiai gyakorlatokhoz, összesen 618 korona 60 fillér értékben.

D) A tornaszertár gyarapodása: 40 drb vasbot á 1 kor. 80 fill. = 72 kor. 30 darab buzogány á 1 kor. = 30 kor. 4 darab gerely á 2 kor. = 8 korona, 1 darab gerelyfő 10 korona, 1 darab diszkosz 10 korona, összesen 136 korona.

A botanikus kertben az V. osztály növendékei 150 faj növényt termesztettek.

VIII. A főgymnasium kiránduló egyesülete.

A múlt tanév értesítőjében a nyári szüniidőre tervezett fiúmei kirándulás elmaradt, mert nem sikerült az egyesületnek a kellő vasuti kedvezményeket megszerezni. E helyett a környékben természetrajzi kirándulásokon kívül Csik-Tusnádfürdőre, a Szent Anna tóhoz, a torjai „Büdös“ barlanghoz, Bálványos várához és a szénsav gyárhoz tettünk kirándulást. Mindenütt a legnagyobb előzékenységgel és vendégszeretettel fogadták ifjainkat.

Az egyesület vagyona volt a múlt év végén

1018 kor. 04 fill.

A folyó évi gyarapodás:

a) rendes tagdíjakból	91	—
b) alapító díjak	—	—
c) adományok	—	—
	—	—

Az összes vagyon tehát: 1109 kor. 04 fill.

Csató János

tanár, az egyesület elnöke.

IX. Finevelő intézet.

1. Seminárium.

A csiksomlyói róm. kath. főgymnasium mellett fennálló kettős finevelő intézetnek szt. Mihályról elnevezett semináriumi részében teljes ellátásban részesült 39 nyilvános, 19 magán alapítványos, 50 fizető és 6 szolgálattevő növendék. Az alapítványosok évi 200 koronaért, a fizetési növendékek évi 250 koronaért, a szolgálattevők pedig az asztalnál való felszolgálásáért teljes ellátást nyertek.

Az ifjuság házi nevelését és az intézet felügyeletét Bándi Vazul gymnasiumi igazgató és semináriumi regens és Wasylkiewicz Viktor doktor, gymnasiumi tanár és subregens vezették.

A nyilvános alapítványosok közül élveztek:

Közalapítványt:	Benke Antal, Márkos	
	András, Petrics G.	VIII. oszt.
	Kardos Árpád, Várady	
	Sándor, Zonda, Gergely	VI. oszt.
	Bíró Ferencz, Kovács	
	Miklós, Pál Gyula,	
	Pap Béla	V. oszt.
	Puskás Gábor	IV.
	Ábrahám József, Fekete József	III.
Bíró-félét:	Glósz Miklós	VII.
Bors Balint-félét	Márton Sándor	VIII.
	Csomortáni Ignác	III.
Bors Barabás-félét:	Tompos Gábor	VI.
	Bors István	V.
Borcsa Elek-félét:	Borcsa Gergely	VI.
Bögözi-félét:	Bögözi Mihály	VI.
Csomortáni-félét:	Kovács Gyárfás	VIII.
Darvas-félét:	Kovács Albert	VIII.
	Szabó Dénes, Kovács	
	Lajos	IV.
Dénes-félét:	Élthes Zoltán	VIII.

Fogarasy-félét:	Berecz Sándor	VII. oszt.
Fülöp Alajos-félét:	Fülöp József	VII.
Kedves Zsuzsánna-félét:	Antal József	VI.
Keresztes-félét:	Kurkó Ignác	VIII.
Kovács Miklós-félét:	Elthes Gyula	VI.
Kovács Péter-félét:	Potyó Antal	IV.
Lukács Mihály-félét:	Szőcs Albert	IV.
	Balázs Lajos	II.
Molnár József-félét:	Ráduly Mózes . . .	VIII.
	Daragus András, Kovács József	VII.
	Blénesi Károly	II.
Sántha-félét:	Sánta Benjámin	VII.
Tankó-félét:	Beke Miklós	V.
A magán alapítványosok közt élveztek:		
Bocskor Elek-félét:	Bocskor László	VI.
Bors Bálint-félét:	Pál Ignác	VIII.
Buzás Mihály-félét:	Bodó Dénes . . .	VII.
Ferenczy-félét:	Tatár János, Tódor János .	VII.
	Domokos Sándor	VI.
	Kugler Vilmos	V.
	Berecz János .	IV.
	Ferenczy Károly	I.
Haller Mária-félét:	Blénesi Balázs	VII.
Kedves Bara-félét:	Buzás Imre	III.
Madár Imre-félét:	Bogády Gábor . . .	VI.
Molnár Balázs-félét:	Koós Ferencz, Molnár Imre, Molnár Lajos	IV.
Nagy István-félét:	Gál Károly .	II.
Péetetrffy-félét:	Veress Dénes, Veress Gyárfás .	VIII.
	Domby János	III. „

A seminarium az emeletes finövelő intézeti épület alsó részét foglalta el; van 4 tanterme, 10 hálóterme, konyha és étkező helyiségei. Felszerelése megfelelő, az élelmezés kifogástalan. Erkölcsi viselet és egészségi állapot szintén megfelelő volt.

2. Internatus.

Az internatusba 101 növendék nyert e tanév folytán lakást, fűtést, világítást és kiszolgálást Bándi Vazul igazgató és Csató János internatus felügyelő tanár gondos vezetése alatt. Az internatusi ifjuság a kettős finevelőintézet emeleti részét foglalta el 1 tantermet és 11 hálószobával, a betegszoba és ét terem a seminariummal közös volt.

A künn szállásoló tanulók közül többen jártak be az intézetbe a csendidői tanulásra.

Az ifjuság erkölcsi magaviselete megfelelő, az egészségi állapot általában jó volt.

Az internatus kiadásait fedezte a Csikvármegye által évenként adni szokott 740 koronából, továbbá az egyes növendékektől lakás és fűtés-illeték czimén befizetett évi 16 koronából. A servitor növendékek 10 koronát fizettek.

Az összes növendékek az intézetben nyertek élelmezést, melyért havonként 12 korona 60 fillért fizettek, a szülők azonban terményekben is szállíthatták be az élelmi szecrket. Az internatusi előljáróság gondoskodott, hogy az élelmezés ugy minőség, mind mennyiség tekintetében a szerződésnek megfelelő legyen.

Az internatusi ifjak asztalánál való felszolgálásért 6 tanuló ingyen ellátást nyert.

* *

A seminariumba és internatusba való felvétel módozatai ezen Értesítő végén elvashatók.

X. Az ifjuság érdemsorozata.

Az érdemsorozatban előforduló számjegyek jelentése.

1. Erkölcsi magaviselet:

1 — jó; 2 — szabályszerű; 3 — kevésbé szabályszerű.

2. Előmenetel az egyes tárgyakban:

1 — jeles; 2 = jó; 3 = elégséges; 4 = elégtelen.

Rövidítések:

al. — alapítványos; int. — internátusi; fiz. — fizető (a seminárium-
ban); ism. — ismétlő; fm. — felmentve; mt. — magántanuló.

I. Osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Term. rajz	Számtan	Rajz, geometria	Szépirás	Torna	Ének
Anda József	1	3	3	3	1	2	3	3	2	2	2
Angi István int.	1	2	3	3	3	2	3	3	3	1	2
Antal Gyula	1	3	4	4	3	3	4	3	3	3	2
Balázs Lajos	1	2	3	4	3	3	4	3	2	1	2
5 Bartalis Antal	1	1	2	2	1	1	2	1	3	2	2
Bálint József	2	3	3	3	2	2	3	3	3	3	2
Biró Ágoston	1	3	4	4	3	3	4	3	3	3	2
Bitay Dezső ev. ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	3	2
Boeskor Mihály	1	2	4	4	3	3	4	3	3	2	2
10 Csiszér Károly	1	2	2	2	1	1	3	2	3	3	2
Csiszér Tamás	1	3	3	4	3	3	4	3	3	fm	2
Csiszér Vilmos	1	2	2	2	2	1	2	1	2	2	1
Darvas Béla	1	4	4	4	2	2	2	3	3	2	1
15 Darvas Gergely	1	2	3	2	3	2	2	3	2	2	2
Dánel Ágoston	2	3	3	3	1	2	4	3	2	2	2

I. Osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Term. rajz	Számítan	Rajz. geometria	Szépíráás	Torna	Ének
	Demes Sándor	1	2	3	3	3	2	3	3	3	2	1
	Dombi István	1	2	2	1	2	2	2	2	2	1	2
	Fejér György fiz.	1	3	2	2	3	3	3	2	2	1	2
20	Fereneci Károly al.	2	3	4	4	3	3	4	3	3	3	1
	Fereneci Zoltán int.	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2
	Gergely József	1	2	2	2	2	2	2	3	2	2	2
	György Lajos	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2
	Hajnód Gábor	1	1	2	2	2	1	3	2	3	2	2
25	Hankó Tibor	1	3	4	4	2	2	3	1	2	2	2
	Incze András	1	3	4	4	4	3	4	3	3	2	2
	Jakab Lajos	1	2	3	3	1	1	3	2	3	2	2
	Jakabos József	1	1	1	3	1	1	2	1	2	2	1
	Jánky Ferencz int.	1	3	1	1	2	2	2	3	3	2	1
30	Jánky Vilmos int.	1	3	2	3	3	3	3	3	3	2	1
	Karda Ákos	1	2	3	3	1	1	2	3	3	2	2
	Karda Ferencz	1	3	3	4	3	3	4	3	3	3	2
	Kiss János	1	3	2	2	3	3	3	3	3	3	2
	Konesag János	2	2	4	4	3	3	4	3	3	3	2
35	Kósa Dénes	2	3	4	4	2	2	4	3	3	3	2
	Kósa István	2	2	4	4	2	3	3	3	3	2	2
	Kovács József	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2
	Kritsa Viktor	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2
	Kristó József	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2
40	Lajos Albert	1	1	1	1	1	1	2	1	3	2	2
	Lányi Ernő	1	2	3	3	2	2	3	3	3	2	2
	Márkos Gyula	2	2	3	3	2	2	2	2	2	1	2
	Márton István	2	2	3	3	3	3	3	3	3	fm	2
	Mihály István fiz.	2	3	3	3	2	2	3	3	3	fm	2
45	Nagy Sándor	1	3	4	4	2	2	4	3	3	2	2
	Oláh Tamás	1	3	3	4	2	2	3	2	2	2	2
	Orbán Gyula	3	3	3	3	2	2	3	3	3	1	2
	Péter Sándor	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2
	Pfeiffer István	1	2	3	3	2	2	3	2	2	1	2
50	Puskás Gerő int.	1	2	2	2	2	2	2	2	3	2	1
	Raffay Béla	2	2	3	3	2	2	3	3	3	2	2
	Sándor Albert int.	2	3	4	4	3	3	4	3	3	3	2

I. Osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Term. rajz	Számítan	Rajz, geometria	Szépíráás	Torna	Ének
55	Sándor József	1	3	3	3	3	3	3	2	3	1	2
	Sándor Kornél fiz.	1	3	4	4	3	3	3	3	3	3	2
	Sulyok Árpád	1	2	3	3	2	2	2	1	2	3	2
	Szakács Fer. Félix	1	3	3	3	2	2	3	3	3	2	2
	Székely Lajos int.	1	2	2	3	2	2	3	2	2	2	1
60	Szopos András	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2
	Tamás József	2	2	3	3	1	1	4	2	3	3	2
	Veres Lajos	2	3	3	4	3	3	3	3	3	2	2
	Zakariás Dénes fiz.	2	3	3	3	2	3	2	2	3	2	1
	Zakariás István fiz.	1	2	2	3	2	2	2	2	2	3	1
65	Zakariás Jenő fiz.	2	3	4	4	4	3	4	3	3	2	1
	Zakariás Lajos fiz.	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
	Zöld Imre	2	3	4	4	2	2	2	1	3	1	2
	Zöld József	1	1	1	2	2	2	2	1	2	1	2

Vizsgálatlan maradt: Daradies Sándor.

Kimaradtak: Dájbukát Dávid, László János.

Összesen: 68.

II. Osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajz, geometria	Szépíráás	Torna	Ének	Zene
	András Ferencz	1	3	2	3	2	2	1	1	2	1	—
	Angi Dénes int.	1	1	2	2	1	3	1	1	1	2	—
	Antal Károly	1	2	1	2	1	2	1	1	2	2	—
	Balázs András int.	1	3	2	3	3	3	3	2	1	2	—
5	Balázs Lajos	1	1	3	2	1	2	1	1	1	1	—
	Balog Ignác	1	2	2	1	1	2	2	2	2	—	—
	Balog Lajos	1	3	3	3	2	3	3	3	2	1	—
	Bárcsai Sándor fiz.	1	2	3	3	3	3	1	2	2	2	3
	Bákai Vilmos	1	3	3	3	3	2	3	3	2	3	—
10	Boeskor Ferencz	1	3	2	3	2	2	3	3	2	3	4
	Boeskor István int.	1	2	3	3	2	2	3	3	2	3	—
	Boga Alajos	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—
	Boga István	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	—
	Borbáth Károly	1	2	3	2	2	2	3	3	3	2	—
15	Botár Domokos	2	3	3	2	3	4	3	3	3	2	—
	Bots József int.	1	3	3	3	3	4	3	3	2	2	—
	Csiby András fiz.	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	—
	Dávid Ferencz	1	4	3	4	3	3	2	3	3	2	—
	Dávid István	1	4	3	4	3	3	3	3	3	2	—
20	Dobay István	1	2	2	3	1	2	1	2	1	1	2
	Dobos Ferencz	1	3	2	3	3	4	3	3	2	2	4
	Dobos Imre	1	2	2	3	2	2	2	3	3	2	4
	Ferencz Sándor	1	1	2	2	1	1	1	1	3	1	—
	Fodor Gábor	1	1	2	3	1	2	2	2	2	2	—
25	Fülöp F. Elek	1	3	3	3	2	3	3	3	2	2	4
	Gál Imre	1	3	2	2	1	3	2	2	2	2	—
	Gál Károly	1	2	2	2	2	2	3	3	2	1	—
	Gegő Dávid	1	2	3	3	2	4	3	3	3 _{fm}	2	1
	György Elek	1	2	2	2	2	3	3	2	3	1	—
30	Imets Béla	1	3	3	4	3	3	2	3	1	2	—
	Imre László	2	3	3	3	1	4	3	3	1	2	—
	Kádár Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Keresztes Antal	1	3	3	3	2	2	3	3	3	2	—
	Kovács András fiz.	1	2	1	1	1	1	1	1	2	2	1
35	Kovács Árpád	1	2	2	2	2	3	2	2	2	1	—
	Lakatos Izrael	1	3	3	2	2	3	3	3	3	2	—

II. Osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számtan	Rajz, geometria	Szépíráás	Torna	Ének	Zene
	László Domokos	2	3	4	4	3	4	3	3	2	1	—
	Lengyel József int.	2	3	2	3	3	3	3	3	2	2	—
	Madár András	1	2	2	2	2	2	1	2	3	2	—
40	Mániás Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—
	Márkos Domokos	1	2	3	3	3	3	2	2	2	—	—
	Márton Imre	1	2	2	3	2	3	1	1	2	1	—
	Minier Gábor fiz.	1	3	3	2	2	2	2	3	fm	1	—
	Párján Lajos	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2	1
45	Petres Antal	1	3	3	3	4	3	3	3	2	2	—
	Salló Benjámin	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	—
	Sata Dénes al.	1	3	3	4	2	3	1	2	1	1	—
	Sándor József int.	2	3	3	3	2	3	3	3	1	2	—
	Szabó Elek serv.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	2	—
50	Szakállí Emanuel	1	2	2	1	1	2	1	1	3	1	—
	Szántó Árpád	1	3	3	2	3	3	3	3	2	2	—
	Székely János	1	3	2	2	2	3	2	2	2	2	—
	Tamás Simon	2	3	3	3	3	4	3	3	2	2	—
	Vass Sándor fiz.	2	3	3	4	3	3	3	3	3	2	—
55	Veress Béla int.	2	4	4	4	3	3	3	3	2	2	—
	Wéger Lajos	2	2	2	1	2	3	1	1	2	2	1

Kimaradt: Bartók Dezső.

Összesen: 57.

III. Osztály.

[illegible]

III. Osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történet	Term. földrajz	Számítan	Rajz.geometria	Torna	Ének	Zene
40	Ördög Péter int.	2	3	4	4	4	4	3	3	3	2	1	—
	Pap Géza fiz.	3	3	3	3	3	3	2	3	3	1	1	—
	Pál Ignác	1	2	3	3	3	2	2	2	2	3	2	—
	Pál Lajos	2	3	3	3	3	3	2	2	3	2	2	—
	Plutz József int.	1	1	2	3	3	3	2	2	2	1	2	—
	Salamon Béla fiz.	2	3	3	3	3	3	3	2	3	2	2	—
	Sántha Károly	2	2	3	4	3	3	3	3	3	1	2	—
45	Schvanch Gusztáv fiz.	1	2	3	1	3	3	3	3	2	3	1	—
	Szabó Dávid int.	1	3	3	4	4	3	3	3	3	1	2	—
	Szabó Lajos	1	1	3	3	3	1	1	1	3	1	2	—
	Székely Elek	1	3	3	3	3	3	2	4	3	1	2	—
	Szopos Antal	2	3	3	4	3	2	2	3	3	2	2	—
50	Szopos Dávid	2	3	3	4	3	2	2	3	3	2	2	—
	Tamási Béla fiz.	2	2	3	3	3	3	2	3	3	3	1	—
	Vass Jenő fiz.	2	3	3	3	4	3	2	3	3	3	1	—
	Zakariás Kristóf fiz.	1	1	3	3	2	3	2	3	2	3	1	—
	Zsögön Géza int.	1	1	3	3	3	2	2	3	1	2	2	—

Vizsgálatlan maradt: Csiszér Gábor, Szultán Pter, Jáki Dezső.

Összesen: 56.

IV. Osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiség	Rajz. geometria	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv
	Adorján István int. serv.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	-	-
	Albert Vilmos int.	1	2	2	2	2	2	2	2	3	3	1	-	-
	Ambrus István	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2	-
	Barcsay Béla fiz.	1	3	3	2	3	3	2	3	2	3	3	1	2
5	Bartók Lajos int.	2	2	4	3	3	3	3	3	2	3	2	-	-
	Bereczk János al.	1	2	3	3	3	2	2	3	2	2	1	-	-
	Bodó Dávid mt.	-	3	2	2	3	3	3	3	2	-	-	-	-
	Bodó József	1	2	3	3	3	3	3	2	2	3	1	-	-
	Buzás József al.	1	2	3	3	3	3	3	2	2	3	2	-	-
10	Csáki Béni al.	1	1	3	2	1	1	1	1	1	1	2	-	-
	Cseh István	2	2	3	4	3	3	2	3	2	1	2	-	3
	Csergő Lajos int.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	-	-
	Dávid Károly ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	-	-
	Dénes Imre	1	1	3	2	2	3	2	1	1	3	2	-	-
15	Ferencz József int.	2	3	4	3	3	3	3	3	3	2	1	2	2
	Gábor András fiz.	2	2	4	3	3	3	3	3	3	2	2	-	-
	György Agoston int.	2	3	3	3	3	3	2	3	3	2	2	-	2
	Györgypál Károly	1	3	4	4	4	4	4	4	3	3	2	-	-
	Hajnód Pál	2	3	3	3	3	4	3	2	3	2	2	-	-
20	Ilyés András serv.	1	3	3	3	3	3	2	2	1	2	2	-	-
	Imets Aladár int.	1	2	4	3	3	3	2	2	2	3	2	-	-
	Incze Gábor int.	1	2	3	3	3	3	2	3	3	3	2	-	2
	Karda Gergely int.	2	3	4	3	4	3	2	3	1	1	2	2	-
	Konesag Károly	2	3	3	3	3	3	3	3	1	3	2	-	-
25	Kosza István int.	1	2	3	2	3	2	2	2	1 _{fm}	3	2	-	2
	Kovács Balázs int.	1	2	3	3	3	3	2	3	1	3	2	-	-
	Kovács Gábor	2	2	3	3	3	4	3	4	2 _{fm}	3	2	-	-
	Kovács Gergely int.	1	2	3	3	3	3	3	3	2	3	2	-	-
	Kovács Lajos al.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	3	1	1	1
30	Kőszegi Lajos ism.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	-	-
	Kristó Gábor int.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	1	2	2
	Kristó Péter int.	1	2	2	3	2	3	2	2	1	1	1	-	2
	Lacz Kálmán al.	2	2	3	3	3	3	2	4	1 _{fm}	2	2	1	2
	Lakatos József ev. ref.	1	3	1	2	2	2	2	2	2	2	-	2	-
35	Léhner Gyula int.	1	3	3	3	3	3	2	3	3	3	2	-	-
	Márton Tamás ism.	1	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	-	-

IV. Osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Rajz, geometria	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv
	Molnár Lajos al.	1	2	3	3	3	3	3	3	2	3	2	—	1
	Nagy Béla	1	1	2	2	1	2	2	1	1	3	2	—	—
	Nagygalaczi János int.	2	2	3	3	3	3	2	3	1	3	1	2	2
40	Petres Elek int.	1	3	3	3	3	4	3	3	3	3	2	—	—
	Péter Imre mt.	—	3	3	3	3	3	3	3	2	—	—	—	—
	Péter József int.	2	3	3	3	3	4	4	4	4	4	1	—	—
	Potyó Antal al.	1	1	3	2	2	2	1	1	1	2	1	—	1
	Puskás Gábor al.	1	1	3	1	1	2	1	1	1	3	1	1	1
45	Sándor Balázs int.	2	3	3	3	3	4	3	3	2	2	1	—	—
	Sprencz György	2	2	3	3	3	4	3	3	3	3 _m	2	—	—
	Szabó Dénes al.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	2	2	1
	Szócs Albert al.	1	2	2	2	3	3	2	2	1	2	2	—	—
	Szöke Antal	1	3	3	3	3	3	2	3	3	3	2	2	—
50	Tompos Péter int.	2	3	4	3	3	3	3	3	3	2	1	—	2
	Ujfalvi László ev. ref.	1	1	3	3	3	3	3	3	1	2	—	2	—
	Vass András	2	3	3	3	3	4	3	2	3	3	2	—	—
53	Zsigmond Márton int.	1	3	3	3	3	4	3	3	3	2	1	—	—

Meghalt: Mezei Ferencz.

Összesen: 54.

V. Osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. hely. irod	Gör. hely. rajz	Történelem	Természetr.rajz	Mennyiségtan	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv
	Balázs István	2	3	2	3	3	3	—	—	3	3	3	fm	2	—	—
	Balázs Kálmán int.	2	3	3	3	3	—	3	1	3	3	4	2	2	—	—
	Balázs Lázár int.	1	3	3	3	3	—	3	1	3	3	3	1	2	1	2
	Balló Károly int.	1	3	2	3	3	3	—	—	3	2	2	fm	2	—	—
5	Beke Konrád	1	3	3	3	3	—	3	2	3	3	3	2	2	1	—
	Beke Miklós al.	1	2	1	1	2	2	—	—	2	2	3	1	2	—	1
	Biró Ferencz	1	1	1	1	1	2	—	—	2	2	2	3	1	—	—
	Blénessy Károly al.	1	3	1	2	3	3	—	—	3	2	3	3	1	—	—
	Bors István fiz.	2	3	3	3	3	—	3	1	3	3	3	3	1	—	2
10	Botár Gáspár	1	2	2	2	2	2	—	—	3	3	2	3	2	—	—
	Bőjthy Ödön	1	1	1	2	2	—	2	3	1	2	2	3	2	—	—
	Czirják Gyula	1	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	fm	2	—	—
	Dávid Dénes int.	1	1	1	1	1	2	—	—	1	1	1	3	2	—	—
	Dávid László	1	2	2	1	2	2	—	—	2	1	2	3	2	—	—
15	Elekes Márton int.	1	2	2	2	2	2	—	—	2	1	2	1	2	—	—
	Fekete János	1	3	2	2	3	3	—	—	3	2	3	2	2	—	—
	Gábor Áron int.	2	3	3	3	3	3	—	—	4	3	4	2	2	—	—
	György Gábor int	1	2	2	3	3	3	—	—	3	2	3	2	2	—	—
	Holló Gábor	2	3	3	3	3	—	3	1	3	4	4	3	2	—	—
20	Jánky Kálmán int.	1	3	3	3	4	3	—	—	4	4	4	3	2	—	—
	Kovács András	2	3	3	3	3	—	2	3	4	3	4	3	2	—	—
	Kovács Kálmán int.	2	3	3	3	3	3	—	—	4	3	4	3	1	—	—
	Kovács Miklós al.	1	2	2	2	2	3	—	—	2	2	2	2	2	1	—
	Krusit Tivadar	2	2	2	2	3	3	—	—	2	3	2	1	2	—	—
25	Kugler Vilmos al.	1	2	2	1	2	2	—	—	2	2	2	2	2	—	1
	László Kálmán	2	3	3	3	3	3	—	—	3	3	4	2	2	—	—
	Lukács József	1	2	2	2	2	2	—	—	2	2	2	3	1	—	—
	Márkos Sándor	1	2	3	2	2	3	—	—	2	2	3	1	2	1	—
	Márton Ferencz int.	1	2	2	2	2	—	3	1	3	2	3	1	1	—	1
30	Pap Béla al.	1	1	2	1	1	—	1	1	1	2	1	fm	1	1	1
	Páll Gyula al.	1	2	1	2	2	1	—	—	1	1	3	3	1	—	1
	Rusz János int.	1	3	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1	—	—
	Salamon Géza fiz.	2	3	2	3	3	3	—	—	3	3	3	1	2	1	—

Kimaradt: Benedek István.

Összesen: 34.

VI. Osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görögp. magy.	Történelem	Természettan	Mennyiség	Görögp. rajz	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv
	Antal József al.	1	2	1	1	1	1	—	1	1	2	—	3	1	—	2
	Baczoni István fiz.	1	2	2	2	3	2	—	3	2	3	—	2	2	—	—
	Bálint Károly int.	1	1	1	2	2	2	—	2	1	2	—	2	1	—	—
	Bánda Béla	2	3	3	3	3	—	3	3	3	3	3	2	—	—	—
5	Boeskor László al.	1	2	1	3	3	3	—	2	2	3	—	3	2	—	—
	Boga Ubald int.	1	2	2	2	2	2	—	2	1	2	—	1	1	—	1
	Bogádi Gábor al.	1	1	2	2	2	—	2	2	1	2	3	3	2	1	—
	Borcsa Gergely al.	1	1	2	2	2	2	—	2	1	2	—	2	1	—	1
	Bögözy Mihály al.	1	2	3	3	3	3	—	3	2	3	—	3	1	—	—
10	Domokos Sándor al.	1	1	1	2	2	2	—	2	1	2	—	2	2	—	—
	Eröss Lázár int.	1	2	2	3	3	—	2	3	2	3	1	fm	1	—	—
	Elthes Gyula al.	1	1	1	2	2	1	1	1	2	2	2	2	2	—	—
	Elthes Károly	1	3	2	3	3	—	3	3	2	3	1	fm	2	—	—
	Fazakas András int.	1	2	2	3	3	3	—	3	2	3	—	3	2	2	—
15	Kardos Árpád al.	2	2	1	1	1	2	—	2	1	3	—	2	1	—	—
	Kerekes Gyula fiz.	2	2	1	2	2	2	—	2	1	3	—	2	2	1	—
	Kicsid Béla int.	1	2	2	3	3	3	—	2	2	2	—	2	1	—	1
	Koós Ferencz	1	2	1	3	2	3	—	2	2	2	—	2	1	—	—
	Kőváry József fiz.	1	2	2	2	2	—	2	2	1	3	2	2	2	—	—
20	Lakatos Mihály	3	2	1	3	3	3	—	1	1	2	—	fm	2	1	—
	Mihály Lajos fiz.	1	3	4	3	3	—	3	3	3	3	3	3	2	—	—
	Miklós Rezső int.	1	2	3	3	3	3	—	2	2	3	—	1	1	—	1
	Molnár Imre al.	1	2	1	2	2	2	—	2	1	2	—	fm	1	—	1
	Orbán Mihály	2	2	3	3	3	3	—	4	2	3	—	1	2	1	—
25	Orosz Lajos int.	1	2	2	2	3	3	—	3	3	3	—	2	2	1	—
	Rancz László	1	3	3	3	3	2	—	3	2	3	—	1	1	—	—
	Sipos Lázár	1	2	2	2	3	3	—	3	2	2	—	1	2	—	—
	Székely Jenő	1	2	1	2	3	3	—	2	2	3	—	1	2	1	2
	Szultán János fiz.	1	3	3	3	3	—	3	4	3	3	1	3	2	—	—
30	Takó Albert int.	1	2	2	2	3	3	—	3	1	3	—	2	1	—	2
	Tompos Gábor al.	1	3	1	3	2	3	—	3	2	3	—	1	1	1	2
	Tóth László	1	3	3	2	3	—	3	3	3	3	—	3	2	—	—
1	Vass Dénes	2	3	3	3	3	3	—	3	3	3	—	fm	2	—	—
	Váradi Sándor al.	2	3	2	2	3	3	—	2	2	3	—	3	2	—	—
35	Zonda Gergely al.	1	2	1	2	2	2	—	3	2	1	—	2	1	1	—

Kimaradt: Imre Kálmán és Vákár Vilmos.

Összesen: 35.

VII. osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög p. magy.	Görög p. rajz	Földrajz	Mennyiségtan	Természettan	Bölcsészet	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv
	Anda Géza	1	3	3	3	2	3	—	—	2	3	3	3	2	1	—	—
	Balázs Elek	2	1	3	2	3	2	—	—	1	2	2	1	1	2	—	—
	Bálint Alajos	1	1	2	1	1	1	—	—	1	2	1	1	2	1	—	—
5	Berecz Sándor al.	1	1	3	3	3	3	—	—	2	2	2	3	3	2	—	—
	Blénessy Balázs al.	1	1	1	2	2	—	1	1	2	2	3	1	2	1	—	1
	Bodó Dénes al.	1	2	3	2	2	—	1	2	2	2	2	2	1	1	—	1
	Botár Adolf	1	1	1	2	1	1	—	—	1	1	1	1	2	2	—	—
	Daragus András al.	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1	—	1
10	Deáki Lajos int.	1	1	2	2	2	—	1	1	1	2	2	1	3	2	—	—
	Dobos Ferencz	1	2	2	3	2	—	1	1	1	2	2	2	3	2	—	1
	Fuchs Hermann int.	2	2	2	2	1	3	—	—	2	3	2	2	2	1	—	1
	Fülöp József al.	1	3	3	3	3	—	2	1	2	3	3	3	2	2	1	—
	Glósz Miksa al.	1	1	1	2	1	1	—	—	1	1	1	1	2	2	1	1
15	Incze György	2	2	2	2	2	—	1	1	2	1	1	2	3	2	1	1
	Jakab Jenő	1	3	3	3	3	—	2	2	3	2	3	2	3	2	—	1
	id. Kovács József al.	1	2	3	2	1	2	—	—	1	1	1	2	1	1	—	—
	ifj. Kovács József	2	3	3	2	3	—	2	1	1	2	2	3	1	2	1	—
	Mánya Márton fiz.	1	2	2	2	2	—	1	2	2	3	3	2	2	1	—	—
20	Pál Gábor	1	1	2	2	2	—	1	1	1	1	2	2	2	2	—	1
	Péter József int.	2	3	3	3	3	3	—	—	2	3	3	3	2	2	1	—
	Potovszki Dávid fiz.	1	3	3	2	3	—	2	2	3	3	3	3	3	1	—	1
	Potovszky Ferencz fiz.	1	3	3	3	3	—	2	2	3	3	3	3	2	1	—	1
	Puskás Imre	2	3	3	3	3	3	—	—	2	3	3	2	1	2	—	—
25	Sándor Árpád int.	1	2	2	2	1	2	—	—	1	1	1	2	1	2	—	—
	Sánta Bénéiam al.	1	1	2	2	1	—	1	1	1	1	2	1	1	1	—	1
	Schlett Viktor int.	1	3	2	2	2	—	1	1	2	3	2	3 _{fm}	1	—	—	—
	Schreiber Ottó int.	1	2	2	2	2	—	2	2	1	2	2	3	2	1	—	1
	Simon Imre fiz.	1	2	2	2	3	3	—	—	2	2	3	2	3	2	—	1
30	Tatár János al.	2	2	2	2	2	—	2	2	2	3	3	3	1	1	—	1
	Tódor János al.	2	3	3	3	3	—	2	2	2	2	3	3	2	1	—	2
	Thomás Róbert	1	1	3	1	3	3	—	—	2	4	2	3	3	—	—	—
	Vérthes Béla int.	1	2	2	1	1	—	1	1	1	2	1	1	2	1	—	1
	Vischer János	2	2	2	2	2	—	2	2	3	3	3	3 _{fm}	—	—	—	2

Vizsgálatlan maradt: Baka János. Kimaradt: Szenkovits József.

Összesen 35.

VIII. Osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-p. magy.	Görög-pótló rajz	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Bölcsészettan	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv
	Antal Imre	2	3	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1	2	—	—
	Bajkó András int.	1	1	1	1	2	—	1	1	1	1	1	1	2	1	—	1
	Balás Dénes fiz.	1	2	3	3	3	—	3	2	3	3	3	3	3	2	—	—
	Bándi István int.	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	3	2	—	2
5	Benke Antal al.	2	1	1	2	1	1	—	—	1	1	1	1	1	2	1	1
	Élthes Zoltán al.	2	3	2	2	2	—	2	1	1	2	3	3	1	2	—	1
	Gál András int.	1	2	2	3	3	—	3	1	3	2	2	2	2	1	—	—
	Gergely Viktor int.	1	2	1	2	2	2	—	—	3	2	2	2	2	1	—	2
	Gombos József fiz.	2	3	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1	2	1	—
10	Gondos Sándor al.	1	2	1	3	3	3	—	—	3	2	3	3	2	2	—	2
	Imberus Jenő	2	1	3	3	3	2	—	—	2	2	3	3	fm	2	—	—
	Incze Gyula fiz.	1	3	2	2	3	—	3	2	3	3	3	3	2	2	1	—
	Kerekes Károly fiz.	1	2	1	2	2	3	—	—	2	2	2	2	3	2	1	—
	Kovács Albert al.	2	2	1	3	3	3	—	—	3	3	2	2	3	2	—	2
15	Kovács Gyárfás al.	1	2	1	2	2	2	—	—	3	2	2	2	1	1	—	1
	Kozma Péter int.	1	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1	1	—	—
	Krausz István fiz.	1	1	2	2	3	3	—	—	3	2	3	2	2	2	1	—
	Kurkó Ignác al.	1	2	1	2	2	1	—	—	1	1	1	1	2	2	—	—
	László Dezső fiz.	2	3	2	3	3	—	2	1	3	3	3	2	3	2	1	1
20	Lázár Jenő al.	2	2	1	2	2	2	—	—	2	2	2	2	3	2	—	—
	Márkos András al.	1	2	1	2	2	2	—	—	3	1	1	1	3	1	—	1
	Márton Sándor al.	1	2	1	3	2	3	—	—	3	2	2	1	fm	1	—	2
	Morágyi József fiz.	1	3	3	3	3	3	—	—	3	3	2	3	3	2	—	—
	Nagy Sándor fiz.	1	1	1	1	2	1	—	—	1	1	1	1	2	2	—	—
25	Pakó János int.	2	2	3	2	3	—	2	2	2	2	3	3	1	2	—	—
	Pál Ignác al.	1	3	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	2	—	—
	Petrics Gusztáv al.	1	1	1	2	2	2	—	—	2	3	3	2	2	2	—	—
	Ráduly Mózes al.	1	1	1	1	2	1	—	—	1	1	1	1	fm	1	—	—
	Szebeni Lukács int.	1	2	1	3	2	2	—	—	2	3	1	3	2	1	—	—
30	Szopos Gáspár int.	1	2	2	2	2	3	—	—	2	2	2	1	1	2	—	1
	Szopos Sándor	1	2	2	3	3	—	3	1	3	3	3	3	2	2	—	—
	Turóczy Albert int.	1	1	1	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	2	1	—
	Veress Dénes al.	1	3	2	3	3	3	—	—	3	3	3	2	3	2	—	1
	Veress Domokos	2	3	2	3	3	—	2	1	3	3	3	3	2	2	2	—
35	Veress Gyárfás al.	2	2	1	2	2	1	—	—	2	2	2	2	1	2	—	1

Kimaradtak: Lukács Mózes és Száva Lukács.

Összesen: 37.

XII. Statisztikai táblázat.

I. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	Létszám			Vallás ¹⁾				Nyelv és nemzetiség		A szülők polgári állása				Előmenetel										
	beiratott	elmaradt	tanév végéig megmaradt	római katolikus	görög katolikus	gör. keleti	ev. református	ág. ev.	magyar-szekely	magyar-német	magyar-román	értelmiség	őstermlő	kereskedő s iparos	tisztviselő	szolga és munkás	részletesen				általán			
																	jelcs	jó	elégséges	elégtelen	haladó ²⁾	ismétlő ³⁾	Összesen	
I.	68	3	65	65	1	—	1	1	67	—	1	14	33	12	3	6	8	7	29	21	49	16	65	
II.	57	1	56	56	—	—	—	—	56	—	—	7	31	7	9	2	9	5	29	13	51	5	56	
III.	56	3	53	56	—	—	—	—	56	—	—	6	30	10	7	3	1	2	30	20	45	2	53	
IV.	54	1	53	51	—	—	1	—	52	—	—	8	31	6	6	1	2	8	25	16	49	4	53	
V.	34	1	33	32	1	—	—	—	31	1	1	4	21	5	3	—	2	9	15	7	28	5	33	
VI.	37	2	35	34	—	—	1	—	35	—	—	4	16	5	8	2	—	12	20	3	34	1	35	
VII.	35	2	33	34	—	—	1	—	30	2	3	6	16	6	6	1	3	12	18	—	33	—	33	
VIII.	37	2	35	31	1	1	2	—	33	—	2	6	14	9	5	1	5	3	27	—	35	—	35	
	378	15	363	352	3	1	6	1	357	3	7	55	185	60	47	16	30	58	193	82	324	39	363	

1.) Ezen és a következő rovatokban is csak az év végéig maradt tanulók száma van felvéve.

2.) A haladók közé az egy tantárgyból megbukott és jó magaviseletű tanulók is felvételnek.

3.) Azaz: A kik több tantárgyból buktak, vagy egy elégtelen mellett szabályszerű viseletük volt.

2. A tanulás eredményének tárgy és osztályonkinti áttekintése.

T a r g y	I. osztály.						II. osztály.						III. osztály.						IV. osztály.									
	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt
Valástan	12	25	27	1	1	—	2	11	17	26	2	—	—	1	14	24	15	—	3	—	—	7	20	26	—	—	—	1
Magyar nyelv	13	13	26	13	1	—	2	9	20	25	2	—	—	1	1	14	37	1	3	—	—	3	6	36	8	—	—	1
Német nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6	30	15	3	—	—	1	13	35	4	—	—	1
Latin nyelv	10	10	25	20	1	—	2	10	13	26	7	—	—	1	1	9	33	10	3	—	—	5	6	39	3	—	—	1
Történelem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	9	35	6	3	—	—	3	7	35	8	—	—	1
Földrajz	16	26	21	2	1	—	2	17	21	18	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Phisikai földrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	29	16	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természetrajz	15	30	20	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	20	26	2	—	—	1
Mennyiségtan	3	20	28	14	1	—	2	8	15	26	7	—	—	1	4	19	29	1	3	—	—	7	11	30	5	—	—	1
Rajzoló geometria	14	16	35	—	1	—	—	20	10	26	—	—	—	1	7	12	34	—	3	—	—	17	15	21	—	—	—	1
Szabdkézi rajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bölcsészet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szépírási	2	22	41	—	1	—	2	16	12	28	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ének	13	52	—	—	1	—	2	17	39	—	—	—	—	1	16	37	—	—	3	—	—	15	34	—	—	4	—	1
Torna	14	31	16	—	1	—	4	12	27	15	—	2	—	1	15	24	10	—	3	4	—	4	15	28	—	2	4	1

2. A tanulás eredményének tárgy- és osztályonkinti áttekintése.

T á r g y	V. osztály.						VI. osztály.						VII. osztály.						VIII. osztály.										
	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt	
Vallásstan	4	13	16	—	—	—	1	6	17	12	—	—	—	2	6	13	10	—	1	—	—	1	8	18	9	—	1	—	1
Magyar nyelv	6	14	13	—	—	—	1	14	14	7	—	—	—	2	3	16	14	—	1	—	—	1	17	12	6	—	1	—	1
Német nyelv	6	11	16	—	—	—	1	2	16	17	—	—	—	2	4	20	9	—	1	—	—	1	4	14	17	—	1	—	1
Latin nyelv	3	11	18	1	—	—	1	2	11	22	—	—	—	2	9	12	12	—	1	—	—	1	2	14	19	—	1	—	1
Görög nyelv	1	8	15	—	—	—	1	1	13	13	—	—	—	2	4	3	7	—	1	—	—	1	6	7	13	—	1	—	1
Görögpótló irod. olvas.	2	1	6	—	—	—	1	1	2	5	—	—	—	2	10	9	—	—	—	—	—	1	4	4	—	1	—	1	
Történelem	4	9	16	4	—	—	1	2	15	16	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	7	8	20	—	1	—	1	
Politikai földrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	14	5	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	
Természettud.	5	13	13	2	—	—	1	12	17	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	8	13	12	—	1	—	—	1	7	13	15	—	1	—	1
Mennyiségtan	2	10	14	7	—	—	1	2	16	17	—	—	—	2	8	12	13	—	1	—	—	1	7	11	17	—	1	—	1
Szabadkézi rajz	6	1	2	—	—	—	1	3	2	3	—	—	—	2	13	6	—	—	—	—	—	6	3	—	—	—	1	—	1
Bölcsészet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	7	14	—	1	—	—	1	8	12	15	—	1	—	1
Ének	8	25	—	—	—	—	—	14	20	—	—	1	—	2	16	17	—	—	1	—	—	1	11	24	—	—	1	—	1
Torna	7	9	13	—	—	4	1	7	14	9	—	—	5	2	8	14	9	—	1	2	1	9	12	24	—	1	—	1	

3. Magaviselet, életkor és szállás szerinti áttekintése.

A tanév végén megmaradt tanulók																								
Osztály		Magaviselethe nézve		életkor tekintetében													szállás szerint							
		ja	szabályszerű	kevésbé szabályszerű	született													finövel- deben		interna- tusban		künn lakó	Összesen	
					1890	1889	1888	1887	1886	1885	1884	1883	1882	1881	1880	1879	1878	1877	alapítványos	fizető	servitor			fizető
I.	46	9	1	5	5	24	19	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	—	8	1	49	65
II.	48	8	—	—	2	14	13	14	13	—	—	—	—	—	—	—	—	2	9	2	5	3	35	50
III.	36	14	3	—	—	3	10	21	11	8	—	—	—	—	—	—	—	4	10	1	18	2	25	53
IV.	30	23	—	—	—	—	5	9	15	15	8	1	—	—	—	—	—	6	3	4	24	1	25	53
V.	23	10	—	—	—	—	—	—	10	10	9	1	3	—	—	—	—	10	1	—	13	—	9	33
VI.	29	6	—	—	—	—	—	—	—	12	13	4	6	—	—	—	—	13	3	—	10	—	9	35
VII.	23	10	—	—	—	—	—	—	—	—	10	10	12	1	—	—	—	10	4	—	9	—	10	33
VIII.	24	11	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6	12	11	3	—	1	13	8	—	10	—	4	35

4. Származási hely szerinti áttekintése.

Lakhelye	O s z t á l y								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Helybeli	5	1	1	—	1	1	—	—	9
Csikmegyei	58	42	42	45	27	26	23	25	307
Alsó-Fehérm.	2	2	—	1	1	1	3	1	11
Brassómege	—	—	1	2	—	—	—	—	3
Háromszék m.	1	5	3	1	2	5	2	6	25
Hunyadm.	—	—	1	—	—	—	—	1	2
Kolozsm.	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Maros Tordam.	—	1	2	—	—	—	—	—	3
Nagy Kükküllóm.	—	1	—	1	—	—	—	—	2
Pestmege	—	—	1	—	1	1	—	—	3
Szebenmege	—	—	—	—	—	—	2	1	3
Szolnokmege	—	2	—	—	—	—	—	—	2
Torda Aranyosm.	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Udvarhelym.	—	1	1	1	1	—	1	—	5
Zalamege	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Románia	—	1	1	1	—	—	1	—	4
Összesen	65	56	53	53	33	35	33	35	363

5. Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Tanév	Jelentkezett	Visszahelyezett	javító vizs- gálatot tett	Helybeli	Szóbeli	Érettség nyilvánít- tatott	Ezek közül szándékozik															
							egyetemi						megye- temi		akadémiai							
							jelen jel	egyszerűen	3 hónapra visszavetített	1 évre visszahelyezett	egyházi	jogi	orvosi	bölcsészeti	építészeti	mérnöki	vegyszeri	erdészeti és bányászati	gazdászati	katonai	tisztviselői	közlekedési
1899-1900	37	2	1	36	31	1	11	15	6	1	2	10	3	4	5	—	3	—	1			

XIII. Meteorologiai észleletek.

A csik-somlyói állomás fldr. hossz.: 43°32'; fldr. szél: 46°22'; tenger feletti magassága 707 m.

Hónap	Légnyomat			Hőmérséklet C. sz.			Paranyo- más			Ned- vesség			Csapadék m. m.			Szélirány				Szél- erősség (közép) Felhőzet (közép)	Jegyzet
	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	havi	24 órai	csökkenő napja	fő uralkodó	másod "	harmad "	negyed "		
Január	707.1	716.0	690.0	-8.7	1.4	-19.6	2.0	5.0	1.3	50	98	50	10.40	1.6	17	E	NE	W	SE	4	mérsékelt
Február	706.2	712.4	694.8	-10.6	4.2	-21.8	3.2	4.7	0.9	81	94	68	11.20			N	W	E	SW	3	enyhe
Márczius	694.0	699.3	687.0	-4.8	-9.2	15.0	4.9	5.3	3.1	80	94	57	22.0	2.9	6	W	E	SW	W	4	hideg
Április	696.1	702.4	690.3	7.6	18.3	0.8	5.1	7.9	2.6	71	96	36	30.7	4.0	10	S	E	W	SE	4	mérsékelt
Május	699.3	703.3	691.4	10.4	19.8	2.6	8.8	8.6	3.1	47	60	39	33.0	6.8	14	N	NE	N	W	3	kellemes
Junius	700.2	714.8	699.4	12.3	18.5	0.9	10.1	13.2	7.0	51	64	70	9.8	1.9	24	E	SW	E	N	4	hideg
Julius	695.1	709.8	690.3	14.8	26.4	8.3	7.6	11.2	3.7	71	81	64	28.1	8.3	17	S	E	W	NE	3	szeles
Auguszt.	694.8	705.3	689.6	8.7	25.3	0.6	10.6	16.8	8.6	78	92	68	20.4	7.0	9	N	NE	W	SE	2	hűvös
Szeptem.	696.0	702.9	691.0	3.2	16.2	0.1	7.2	11.8	9.3	54	100	47	17.8	2.8	11	NE	SW	N	E	3	változó
Október	708.3	716.0	700.4	1.9	22.0	-5.8	6.8	10.4	4.1	71	97	38	0.8	0.8	2	SE	W	NE	W	1	száraz
Novem.	706.2	715.9	702.3	1.4	9.8	-15.0	3.6	6.9	7.0	80	91	57	10.0	1.9	27	E	E	N	SE	2	hideg
Deczem.	703.1	706.8	696.3	-7.0	4.3	-28.3	0.3	5.9	1.1	79	93	64	50.0	8.0	10	W	SW	S	SE	3	nedves
Évi közép	699.3	704.8	691.4	-3.4	15.6	7.2	6.1	8.7	4.1	71	94	47	29.1	6.5	11	E	E	N	SE	5	középszerű

Észlelő: Bándi Vazul, főgymn. igazgató.

XIV. Jótékonyság.

1. Adakozás.

A lefolyt tanévben adományaikkal gyarapították a tanári könyvtárt: a nagymélt. vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter, Páris Frigyes kir. ügyész, Simon Péter, Szász Károly; ifjúsági könyvtárt: Páris Frigyes kir. ügyész, Madách Aladár, dr. Markó L., Radnóti Dezső, dr. Molnár József; az érem és régiségtárt: Butyán László tanító, Kuncz Lornél polg. isk. igazgató, Bándi Vazul, Stoján Vazul, Márkos Dénes, Jakab Ferencz, a csurgói ev. ref. főgymnasium. Tatár János, Kristó Gábor, Sándor Balázs; a természettani szertárt: dr. Kolonics Dénes és több tanuló.

Jutalomdíjat adtak a tanulók számára: A Székely-Közművelődési egyesület, Konez István lelkész, Csató János. Bándi Vazul, Riszner Ödön és dr. Balló István.

2. Segélyezés.

Mint ösztöndíjasok segélyben részesültek:

1. A Fogarasy-féle alaphól: Berecz Sándor IV. oszt. tanuló 80 korona.

2. A Bögözi-féle alaphól: Bögözi Mihály VI. oszt. tan. 140 korona.

3. Az áll. erdészeti tisztek segélyalapjából: Kővári József VI. oszt. tan. 200 korona.

Csikvármegye részéről segélyben részesültek:

a) A nevelési alaphól: Gondos Sándor Szentmártoni VII. oszt. tanuló 40 kor., Tompos Gábor Szentkirályi V. o. tan. 30 kor., Márton Sándor Szentmártoni VII. oszt. tan. 30 kor., Dávid László Szeredai IV. oszt. tan. 60 kor., Orbán Mihály Szeredai V. oszt. tan. 40 kor., Szopos Gáspár

Szeredai VII. oszt. tan. 60 kor., Gál Endre Ditrői VII. o. tan. 40 kor., Bogády Gábor Szeredai V. oszt. tan. 40 kor., Antal József Csomortáni V. oszt. tan. 30 kor., Lakatos Mihály Szeredai V. oszt. tan. 40 kor., Rancz László Szeredai V. oszt. tan. 40 kor., Fülöp József Szárhegyi VI. oszt. tan. 30 kor., Tódor János Tekerőpataki VI. oszt. tan. 30 kor., Bocskor László Szentmártoni V. oszt. tan. 40 kor., Szopos Sándor Szeredai VII. oszt. tan. 50 kor., Blénesi Balázs Gy.-Szentmiklósi VI. oszt. tan. 30 kor., Benke Antal Alfalvi VII. oszt. tan. 30 kor., Kovács József Szeredai VI. oszt. tan. 60 kor., Kovács András Szeredai IV. oszt. tan. 40 kor., Erőss Lázár Szeredai V. oszt. tan. 40 kor., Márkos András Szentléleki IV. oszt. tan. 30 kor., Balló Károly Szentimrei IV. o. tan. 40 kor., Vértés Béla Ditrői VI. oszt. tan. 60 kor., Dávid Dénes Szentsimoni IV. o. t. 60 kor., Sántha Béni Zsögöd VI. oszt. tan. 30 kor., György Gábor Szeredai IV. oszt. tan. 60 kor., Tatár János Tekerőpataki VI. oszt. t. 30 kor., Székely Jenő Szárhegyi V. oszt. tan. 60 kor., György Lajos Alfalvi VI. oszt. tan. 30 korona, Beke Miklós Szentsimoni IV. oszt. tan. 30 kor., Bajkó András Ditrői VII. oszt. tan. 60 kor., Kovács Miklós Szeredai IV. oszt. tan. 60 kor., Balázs Lázár Szentkirályi IV. oszt. tan. 40 kor., Domokos Sándor Várdotfalvi V. oszt. tan. 30 kor., Kurkó Ignác Szt-domokosi VII. oszt. tan. 60 kor., Rusz János Csatószegei IV. oszt. tan. 60 kor., Veress Gyárfás Szentsimoni VII. oszt. t. 30 kor., Berecz Sándor Gyergyó-Szentmiklósi VI. oszt. tan. 30 kor., Szebeny Lukács Csicsói VII. oszt. tan. 40 korona, László Dezső Gyergyó-Szentmiklósi VII. oszt. tan. 40 kor., Márton Venczel Gy.-Szentmiklósi VII. oszt. tan. 60 korona., Bodó Dénes Szentmártoni VI. oszt. tan. 30 korona.

b) A lóbeszerzési alapból: Kovács Albert Verebesi VII. oszt. tan. 30 kor., Kovács Gyárfás Borzsovai VII. oszt. tan. 60 kor., Molnár Imre Gyergyó-Ujfalvi V. oszt. tan. 40 kor., Beke Konrád Szeredai IV. oszt. tan. 40 kor., Pál Ignác Szentmártoni VII. oszt. tan. 30 kor., Biró Ferencz Szentmártoni IV. oszt. tan. 60 kor., Koós Ferencz Gy.-Ujfalvi V. oszt. tan. 30 kor., Élthes Zoltán Szeredai VII. oszt. tan. 30 kor., Bülint Károly Dánfalvi V. oszt. tan. 60 korona, összesen 2230 korona.

3. Tandijmentesség.

a) Egész tandijmentességben részesültek: Jakabos István, Jánky Ferencz, Jánky Vilmos, Kristó József, Sándor Albert, Székely Lajos I., Dobay István, Dobos Imre, Kádár Ferencz, Lakatos Izrael, Márkos Domokos, Páryán Lajos II., Buzás Elek II., Kovács Lajos, Puskás Gábor IV., Beke Miklós, Biró Ferencz, Dávid Dénes, Márkos Sándor, V., Boga Ubáld VI., Bálint Alajos, Glósz Miksa, Pál Gábor, Sándor Árpád VII., Kurkó Ignác, Márkos András VIII. oszt. tan.

b) Fél-tandijmentességben részesülte: Karda Ferencz, Márkos Gyula I., Balog Ignác, Boga Lajos, Boga István, Salló Benjámin II., Bálint Károly, Gábor László, Gecző Dénes, Kőszegi Bertalan III., Imecs Aladár, Nagy Béla IV. Blénessy Károly, Dávid László V. Bálint Károly, Kardos Árpád VI., Blénessy Balázs, Botár Adolf, Daragus András VII., Bándi István, Benke Antal, Petrics Gusztáv, Szopos Gáspár VIII. oszt. tanulók.

Az elengedett tandij összesen 549 korona, az egész tandijnak 11-25%-ka.

A tanulóktól befolyt, beiratási díj: 758 korona, tanári nyugdíj illeték: 2274 korona, tandij: 4800 korona, az ifjúsági könyvtárra: 379 korona, értesítőre: 379 korona. Összesen: 8590 korona.

Ezen összegből illeti a tanulmányi alapot: 3958 kor., a tanári nyugdíjalapot: 3874 korona.

4. Jutalmat nyertek.

Adorján-félét: Daragus András VII. oszt., ki a magyar nyelvből legjobban dolgozott 6 korona.

Béldi-félét: Botár Béni és Glósz Oszkár, kik a VII. osztályt jelesen végezték 8—8 korona.

Imets-félét: Gergely Viktor VIII. oszt., ki a németből jeles előmenetelt tanusított 6 korona.

Koncz István-félét: Bándi István VIII. oszt., ki a legjobb érettségi vizsgát tette, 10 korona.

A Székely Egyesülettől Bálint Alajos VII. és Boga Ubáld VI. oszt. tanulók 40—40 koronát.

Bándi Vazultól: Bálint Alajos VII. oszt. tanuló jó magaviseletért 6 koronát és Domokos Sándor VII. oszt. tan.

ki a meteorológiai észleletekben segédkezett 6 koronát. Csató János tanártól: Kádár Ferencz I. oszt. tanuló, verseny térképirásért 5 koronát.

Az erd. kath. tanulmányi alapból kiutalt 80 korona jutalmi általányból játalmat nyertek és pedig torna díjat: Puskás Imre VII. o. 2 koronát és Iszály Gergely III. oszt. versenylfutásért 1 kor.; Bodó Dénes és ifj. Kovács József VII. o. tanulók 2—2 koronát birkozásért; Orbán Mihály 3 koronát szertornászásért. A megmaradt összegből beszereztek a következő jutalomkönyvek: Aranykönyv; Tolnay: Magyar költők; Gaál: Karl és Lant; Garay: Szent-László; Hatszáz Magyar népdal; Toldy: Szent-Erzsébet; Tompa költeményei; Szavaló könyv; Jókai: Kis Dbkameron; Balladák könyve; Grósz: Természet köréből; Vambery; Tündér mesék; Hevessy: Jelky András; Lugata; Perrault: Tündérmesék; Énektár; Mesekönyvecske, melyek a 4 alsó osztály jelesebb tanulói között osztattak ki.

XV. Figyelmeztetés.

1. Felvétel a gymnasiumba.

1. A tanulók szabályszerű felvétele és beiratása szeptember három első napjain történik. Minden tanuló atyja, anyja vagy ezek megbízottja kíséretében tartozik a beírássra megjelenni a gymnasium igazgatójánál, és az illető osztályfőnöknél.

2. Az első osztályba csak oly tanulókat veszünk fel, kik életük 9-ik évét már betöltötték, de 12 életévüket túl nem haladták, s vagy arról, hogy a népiskola négy alsó osztályát jó sikerrel végezték, kifogástalanul rendezett nyilvános népiskoláktól nyert bizonyítványt mutatnak elő, vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mértékű képzettséggel bírnak. A tizenkét évesnél idősebb jelentkező felvételében a tanári testület dönt.

3. A kit ezen intézet bármelyik osztályába első ízben veszünk fel, az iskolai bizonyítványon kívül még *keresztelési, illetőleg születési és újraoltási bizonyítványt*, a ki pedig az V. osztályba lép, arról hogy a szülők a görög vagy a görögöt pótló tárgyak tanulását kívánják-e tőlük, szülői nyilatkozatot köteles magával hozni és az intézet igazgatójának *multhatatlanul* bemutatni.

4. A felvételi, pótló és javító vizsgálatokat augusztus 31-én tartjuk meg. Azon tanulónak, ki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, *a tanári testület engedi meg* — ha czélszerűnek látja, — hogy az elégtelen osztályzat kijavítása végett javítóvizsgálatot tehessen, de ha az egy tárgyból bukott tanulónak *a magaviseletből „kevésbé szabályszerű“* avagy „rossz“ osztályzata van, a főhatósághoz tartozik en-

gedélyért folyamodni. Hasonlóképpen a főtanhatósághoz tartozik folyamodni a javítóvizsgálat megengedéseért az is, a ki két tantárgyból kapott elégtelen osztályzatot. A kellően felszerelt folyamodványok 1900. júl. 6-ig kivétel nélkül mind a gymnasiumi igazgatósághoz adandók be. A ki kettőnél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, javítóvizsgálatra semmi esetre nem bocsáttatik. A javító, nemkülönb a pótvizsgálatot is azon iskolában kell a tanulónak letennie, melyben az elégtelen érdemjegyet kapta, illetőleg a hol a rendes vizsgálatot elmulasztotta. Megokolt esetekben az iskola főhatósága megengedi, hogy a tanuló a vizsgálatot más tanintézetben tehesse le. — Pótlóvizsgálatra csak az a tanuló bocsátható, ki a rendes vizsgálatról való elmaradását kellően igazolja.

A reál és polgári iskolából jövő tanulók a megfelelő osztály tárgykülönbözetéből felvételi vizsgát tesznek.

A csiksomlyói róm. kath. főgymnasiumnál fizetendő díjak:

a) 2 kor. beiratási díj.

b) 6 kor. a tanári nyugdíj és gyámalap javára.

c) 1 kor. a tanévvégi értesítő nyomtatása költségeire.

d) 1 kor. az ifjúsági könyvtárra.

e) 10 kor. tandíj az algymnasiumban, 20 kor. tandíj a felgymnasiumban, nem katolikus tanulók a tandíj kétszeresét fizetik.

f) Az esetleges károk megtérítése czimén minden tanuló tartozik 2 kor. ovadékokat az osztályfőnök kezéhez lefizetni.

Az e) pontban megállapított díj fizetése alul felmentés is nyerhető, a többi pont tételei fizetése alul felmentésnek nincs helye.

Ezen díjak beiratáskor fizetendők; az e) pont alatti tandíjfizetését, a tandíjmentességért folyamodók halaszthatják addig míg kérvényükre a főtanhatóság válasza megérkezik.

Tandíjmentességi szabályzat.

1. §. Az erd. róm. kath. status gymnasiumaiban a statusgyűléstől megállapított tandíj fizetendő, mely alól rendszerint senki sem mentetik fel.

2. §. Kivételképen azonban a főtanhatóság elengedheti az egész vagy a fél tandíj fizetését jó erkölcsű magaviseletű és egyuttal jó igyekezetű, tehetséges tanulóknak ha:

a) a szülők vagyontalanságát az illető politikai hatóságtól kiállított, (és a róm. kath. lelkésztől is aláírt) bizonyítvány igazolja;

b) az előző tanévről szóló gymnasiumi bizonyítvány szerint erkölcsi magaviselete legalább szabályszerű volt, s az egyes tantárgyakból legfeljebb csakis két elégséges osztályzatot bir, a többi jeles és jó lévén.

3. §. A tandíjmentesség mindig csak egy évre adatik.

4. §. Olyan tanulók kérvényét, a kiknek bizonyítványa kevésbé szabályszerű magaviseletet, avagy egynél több elégséges érdemjegyet tartalmaz, az igazgatók el nem fogadhatják; hanem a jelen szabályzatra való hivatkozással visszasítják, s a tandíjfizetésre határidőt tűznek ki.

6. §. A tandíjmentességet illetőleg a fősúly a féltandíjmentességre helyeztetik; egész tandíjmentesség csakis kiváló szorgalom és előmenetel mellett valóban szegényeknek adatik.

7. §. A ki igazolja, hogy egy időben három fia jár közép-, vagy felsőiskolába, s ha az illető tanuló előmenetele megfelel e szabályzat b) pontjának, a tandíj felének fizetésétől felmenthető egyszerű kérelemre, még ha nem is egészen szegény.

8. §. A tandíjmentességi kérvények minden tanév elején legkésőbb szeptember 15-éig az illető gymnasium igazgatóságánál adandók be. A tanártestület tartozik a kérvényeket még a szept. hóban tartandó ülésen lelkiismeretesen tárgyalni, s véleményét minden egyes folyamodóra nézve jegyzőkönyvbe venni. Az összes iratokat az igazgatók okt. 1-éig a főtanhatósághoz felterjesztik, hogy az igazgató-tanács októberi rendes közgyűlésén végleg határozhasson. Fel nem szerelt vagy később beadott kérvények figyelemhe nem vétetnek.

9. §. A tandíj fele a beiratáskor, a más fele január 15-ig befizetendő. A kik jelzett határidőig a tandíjt be nem fizet-

ték, sem az igazgató-tanáctól fel nem mentettek, a tanulók sorából kitörleendő

10. §. A tandíj beszedésről az illető igazgatók felelősök.

11. §. A jelen szabályzat a gymnasiumi Értesítőben közzéteendő.

2. Felvétel a semináriumba.

A semináriumra vonatkozólag megjegyzendő, hogy azon alapítványos tanulók, kik a semináriumban az alapítványos ifjakkal kívánnak lakni és kosztolni: az egész tanévre 250 koronáért lakást és teljes ellátást nyernek a semináriumban, mely összeget előleges részletekben a semináriumi igazgatónál tartoznak lefizetni. Miután a semináriumban csak korlátozott számmal vétetnek kosztosok, azért a felvétetni akarók jó előre lehetőleg aug. elején legalább levél által jelentkezzenek. Ágyneműről, evőeszközökről, a szükséges ruházatról és fehérneműről mindenki maga gondoskodik.

3. Felvétel az internatusba.

A kik nem Csik-Somlyón, vagy a tőszomszéd falvakban laknak, azok a kollegiális bennlakásban, a semináriumban vagy internatusban helyeztetnek el. Az internatusban az ifjak kényelmes lakást, fűtést, világítást, kiszolgálást, ételmezést és felügyeletet nyernek. Bennlakási díj fejében az ifjak fizetnek 2 koronát fűtés és világításért 16 koronát a szolgálattelvők 10 koronát. Az ételmezési illeték havonként 13 kor., melybe a kenyér is bele van számítva. A kik az ételmezéshez szükségeseket természetben akarják szállítani, azok a kenyér illeték czimén havonként még 4 koronát, vagy megfelelő értékű gabnát, az ételmi szerek főzéséért pedig egy évre 12 koronát fizetnek. Ágyneműről, evőeszközökről, a szükséges ruházatról és fehérneműről mindenki maga gondoskodik.

A tanulók, valamint a szülők és gyámok is figyelmeztetnek az iskolai bizonyítványok megőrzésére; minthogy ezek másolatai az eredeti elvesztését bizonyító kérelemmel és e mellett kivált az érettségi okmányé sok nehézséggel állit-

ható ki. Figyelmeztetnek továbbá a szülők és gyámok, hogy az évharmadi Értesítőket szorgalmasan vegyék át iskolázottjaiktól és azokat jól betekintve, írják alá, vagy maguknak megmagyaráztatva, más hiteles ember, jelesen a plebános ur által irassák alá, hogy ne csupán az évvégi bizonyítványból és így későn ébredjenek arra, hogy a fiok vagy gyámoltjok elvesztegette a drága tanidőt és iskola évet.

Az ifjak tankönyveiket a *kölcsönkönyvtárból* illő % mellett nagyobb részt beszerezhetik.

Csik-Somlyón, 1900. június hó 29-én.

Bándi Vazul,

főgymn. igazgató.

TARTALOM.

	Lap.
I. Népköltési gyűjteményeink története és értéke. Irtá: <i>Dr. Wasyłkiewicz Viktor</i>	3
II. Adatok a lefolyt tanév történetéhez	97
1. A tanév tartama.	
2. Valláserkölcsei állapot.	
3. Egészségügyi állapot.	
4. Iskolai ünnepély és látogatás.	
5. Személyzetiek.	
6. Fontosabb rendeletek és átiratok.	
III. Tanári kar	103
IV. A bevégzett tananyag	105
1. Rendes tantárgyak.	
2. Rendkívüli tantárgyak.	
V. Írásbeli dolgozatok	125
1. A felgymnasiumi magyar nyelvű tételek.	
2. Az írásbeli érettségi vizsgálatok tételei.	
VI. Önképzőkör	127
VII. Tanszerek gyarapodása	130
1. Könyvtárak.	
2. Szertárak.	
VIII. A főgymnasium kiránduló egyesülete	134
IX. Finevelő intézet	135
1. Seminárium.	
2. Internatus.	
X. Az ifjuság érdemsorozata	138
XII. Statisztikai táblázat	151
1. A tanulók általános áttekintése.	
2. A tanulás eredményének tárgyi és osztályon- kinti áttekintése.	
3. Magaviselet, életkor és szállás szerinti átte- kintése.	
4. Származási hely szerinti áttekintése.	
5. Az érettségi vizsgálatok eredményének átte- kintése.	
XIII. Meteorologiai észleletek	156
XIV. Jótékonyosság	157
1. Adakozás.	
2. Segélyezés.	
3. Tandíj mentesség.	
4. Jutalmat nyertek.	
XV. Fgyelmeztetés.	

per